

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

BALTIAN MAIDEN TURVALLISUUSPOLIITTISET VALINNAT

Pro Gradu- tutkielma

Yliluutnantti

Paavo Peltonen

SM 7

Maasotalinja

Huhtikuu 2018

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

Kurssi Sotatieteiden maisterikurssi 7	Linja Maasotalinja
Tekijä Yliluutnantti Paavo Peltonen	
Opinnäytetyön nimi Baltian maiden turvallisuuspoliittiset valinnat	
Oppiaine, johon työ liittyy Strategia	Säilytyspaikka MPKK:n kurssikirjasto
Aika Huhtikuu 2018	Tekstisivuja 69 Liitesivuja 0
TIIVISTELMÄ <p>Baltian maat itsenäistyvät Neuvostoliiton romahdettua. 1990-luvulla Viron, Latvian ja Liettuan turvallisuuspolitiikan päämääräksi muodostui integroituminen Länsi-Euroopan taloudellisten, poliittisten ja sotilaallisten organisaatioiden kanssa. Vuonna 2004 Virosta, Latviasta ja Liettuasta tuli Nato ja EU jäsenvaltioita.</p> <p>Tutkielmassa tarkastellaan uusrealismin teorian kautta Baltian maiden turvallisuuspolitiikan syntyä, kehittymistä ja muuttumista. Viro, Latvia ja Liettua valitsivat turvallisuuspoliittiseksi ratkaisukseksi liittoutumisen. Liittoutuminen on uusrealismin teorian mukaan yksi varteenotettava pienen valtion turvallisuuspoliittinen ratkaisu. Primäärilähteinä käytettiin aikaisempaa aiheesta tehtyä tutkimusta ja valtioiden virallisia asiakirjoja. Tutkimuksen tutkimusmenetelmä oli sisällönanalyysi.</p> <p>Baltian maiden itsenäisyyskehitys alkoi 1980-luvun loppupuolella kansallisten itsenäisyysliikkeiden syntymisenä. Neuvostoliiton rakoillessa Virolle, Latvialle ja Liettualle aukesi mahdollisuus itsenäisyysjulistuksien antamiseen sekä itsenäisyyden turvaamiseen. Itsenäistyttyään Baltian maat tukeutuivat vahvasti kansainvälisiin ja Länsi-Eurooppalaisiin turvallisuusorganisaatioihin. Itsenäisyyden alkuvuosia varjosti maissa olleet merkittävät venäläiset joukot ja suuret sisäiset venäläiset vähemmistöt. Venäjä pyrki vaikeuttamaan Baltian maiden integraatiopyrkimyksiä.</p> <p>Vuonna 2004 Viro, Latvia ja Liettua hyväksyttiin EU ja Nato jäsenvaltioiksi. Baltian maat saavuttivat näin turvallisuuspoliittiset tavoitteensa. Samaan aikaan Venäjä voimistui talouskasvun myötä ja alkoi tavoitella suurvalta-asemaansa takaisin. Venäjän pyrkimyksiä kuvaa paluu etupiiri- ja puskurivyöhykeajatteluun. Venäjän voimistumisesta huolimatta Baltian maiden turvallisuustilanne pysyi vakaana ja niiden integraatio Natossa ja EU:ssa suveni.</p> <p>Venäjän suurvaltapolitiikka johti vuonna 2008 Georgian sotaan. Tapahtumien kulkua seurattiin tiiviisti Baltian maissa, jotka pelkäsivät Venäjän aggressioiden leviävän Eurooppaan. Tämä tapahtuikin vuonna 2014, kun Venäjä valtasi Krimin niemimaan ja Ukrainan kriisi alkoi. Baltian maiden turvallisuusympäristö koki suuren muutoksen. Viro, Latvia ja Liettua tuomitsivat jyrkästi Venäjän toimet ja vaativat Natoa sijoittamaan joukkoja omalle maaperälleen.</p> <p>Viron, Latvian ja Liettuan turvallisuuspoliittinen ratkaisu oli vahva poliittinen, taloudellinen ja sotilaallinen liittoutuminen. Toistaiseksi vahvan liittoutumisen valinta turvallisuuspoliittiseksi ratkaisuksi on ollut Baltian maille kannattava.</p>	
AVAINSANAT Turvallisuuspolitiikka, Viro, Latvia, Liettua, Venäjä	

SISÄLLYSLUETTELO

1 Johdanto	1
1.1 Tutkimusasetelma	3
1.2 Dispositio	4
1.3 Tutkimuksen metodi	5
1.4 Tutkimuksen keskeinen lähdemateriaali	6
1.4 Aiheeseen liittyvä aikaisempi tutkimus	6
2 Tutkimuksen teoreettinen näkökulma ja käsitteet	9
2.1 Tutkimuksen teoreettinen näkökulma	9
2.2 Uusrealismin kritiikki	12
2.3 Turvallisuuspolitiikan käsite	13
2.3.1 Valtioiden turvallisuuspoliittisten peruslinjojen vaihtoehdot	15
2.4 Baltian maat – Viro, Latvia ja Liettua	17
3 Baltian maiden turvallisuusympäristö	21
3.1 Venäjä	21
3.2 Nato	24
3.2 Euroopan Unioni	27
4 Baltian maiden turvallisuuspolitiikan kehitys	30
4.1 Viro	31
4.1 Viron sisäiset turvallisuushaasteet	31
4.1 Turvallisuuden ulkoinen ulottuvuus	37
4.2 Latvia	43
4.2.1 Latvian sisäisen turvallisuuden haasteet	44
4.2.2 Latvian ulkoiset turvallisuushaasteet	48
4.3 Liettua	57
4.3.1 Liettuan sisäiset turvallisuushaasteet	58
4.3.2 Turvallisuuden ulkoinen ulottuvuus	61
5 Johtopäätökset	65
6 Lähteet	70

BALTIAN MAIDEN TURVALLISUUSPOLIITTISET VALINNAT

1 JOHDANTO

Baltian maat Viro, Latvia ja Liettua päätyivät toisen maailmansodan aikana Neuvostoliiton miehittämiksi vuonna 1944. Sodan jälkeen maista muodostettiin neuvostotasavaltoja ja mittavat terrori- ja venäläistämistoimet kohdennettiin maiden väestöön. Miehitysvallan aikana kaikkiaan satoja tuhansia ihmisiä pakkosiirrettiin näiden toimien nimissä eripuolille Neuvostoliittoa. Melkein puoli vuosisataa kestänyt neuvostomiehitys aiheutti suuria ympäristöllisiä, taloudellisia ja poliittisia, sekä sisäisiä, että ulkoisia haasteita itsenäistyneille valtioille.¹

Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen jälleen itsenäistyneiden Baltian maiden demokratia- ja talouskehitys on ollut nopeaa. Viro, Latvia ja Liettua ovat suuntautuneet länteen ja pyrkineet integroitumaan, sekä taloudellisesti, että sotilaallisesti länsimaiden kanssa. Maat ovat tällä pyrkineet irrottautumaan Venäjän vaikutuspiiristä.² Neuvostoliiton hajoamisen jälkeinen ensimmäinen vuosikymmen kului Venäjältä sisäisten ongelmien vaatiessa huomiota, sekä hidastaen kehitystä. Vuosituhannen vaihteen jälkeen Venäjä on pyrkinyt palauttamaan suurvalta asemansa taloudellisen kasvun siivittämänä. Venäjän kasvava intressi lähialueitaan kohtaan on muuttanut sen naapurimaiden turvallisuusympäristöä ja turvallisuuspoliittista tilannetta. Selkeimmät esimerkit Venäjän paluusta kohti etupiirijattelua harjoittavaa suurvaltaa ovat vuonna 2008 käyty Georgian sota, edelleen käynnissä oleva Ukrainan kriisi, Venäjän vahva osanotto Syyrian kriisiin ja äänekäs muissa valtioissa asuvien venäläiskielisten vähemmistöjen suojele.³

¹ Alenius, (2000), s. 251-252, 283.

² Johnson, (21.1.2016).

³ Juntunen, (2009, dia 31.

Venäjän nousu alueelliseksi suurvallaksi ja sen harjoittama politiikka ovat pakottaneet Viron, Latvian ja Liettuan reagoimaan turvallisuuspoliittisen kentän muutokseen.⁴ Venäjän taloudellisen, poliittisen ja sotilaallisen voiman kasvu on väistämättä vaikuttanut Viron, Latvian ja Liettuan turvallisuuspoliittiseen toimintaympäristöön. Rajanaapuruus Venäjän kanssa, Itämeren merkitys ja erivahvuiset venäläisvähemmistöt ovat yhdistävä tekijä kaikille Baltian maille.

Kaikki Baltian maat kuuluvat Suomen lähialueeseen ja Itämeren turvallisuuspoliittiseen alueeseen. Mahdolliset muutokset Baltian maiden turvallisuuspoliittisessa ympäristössä ovat myös muutoksia Suomen ympäristössä. Turvallisuuspoliittisen tilanteen muutokseen reagoivien Viron, Latvian ja Liettuan turvallisuuspoliittiset valinnat vaikuttavat myös osaltaan Suomen turvallisuuspolitiikkaan ja turvallisuuspoliittiseen toimintaympäristöön. Suomen näkökulmasta turvallisuustilanne Euroopassa ja Itämeren alueella on heikentynyt. Venäjän Ukrainassa toiminnan seurauksena sotilaallinen aktiivisuus Itämerellä ja sen rantavaltioissa on lisääntynyt.⁵ Sotilasliitto NATO on lisännyt läsnäoloaan Baltian maissa vastavetona Venäjän toimille Ukrainassa ja vahvistaakseen Baltian maiden asemaa.⁶

Baltian maiden maantieteellinen läheisyys ja samankaltaisuus Itämeren rantavaltioina yhdistävät ne Suomeen. Viron, Latvian ja Liettuan vakaa taloudellinen kehitys ja horjumaton turvallisuuspoliittinen asema Itämeren turvallisuusympäristössä ovat Suomen etu.⁷ Neuvostoliiton hajoamisen ja Baltian maiden jälleen itsenäistymisen jälkeen maat ovat tehneet suuria turvallisuuspoliittista linjaa koskevia ratkaisuja ja Itämeren turvallisuustilanne on kokenut suuria muutoksia. Yhdessä nämä tekijät tekevät aiheen tutkimisesta mielenkiintoisen. Baltian maiden turvallisuuspolitiikkaa tutkimalla ja seuraamalla saadaan tietoa turvallisuusympäristön muutoksista sekä mahdollisesti viitteitä siitä, miten Suomen tulisi toimia tulevaisuudessa.

⁴ Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko, (2016), s. 13.

⁵ Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko 2016, s.13.

⁶ Niemeläinen, 19.1.2017.

⁷ Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko 2016 s.13.

1.1 Tutkimusasetelma

Tällä tutkimuksella on tarkoitus selvittää, mitkä olivat jälleen itsenäistyneiden Viron, Latvian ja Liettuan turvallisuuspolitiikan lähtökohdat ja miten maiden turvallisuuspolitiikka kehittyi ajansaatossa. Tutkimuksen tavoitteena on perehtyä miten maiden turvallisuuspoliittisen toimintaympäristö ja maiden taloudellinen ja yhteiskunnallinen kehitys ovat vaikuttaneet turvallisuuspoliittisten linjojen valintaan. Turvallisuuspoliittisen toimintaympäristön muutoksia, ympäristön ja Baltian maiden tekemiä turvallisuuspoliittisia valintoja vertaamalla on tarkoitus löytää mahdollisia maakohtaisia eroavaisuuksia.

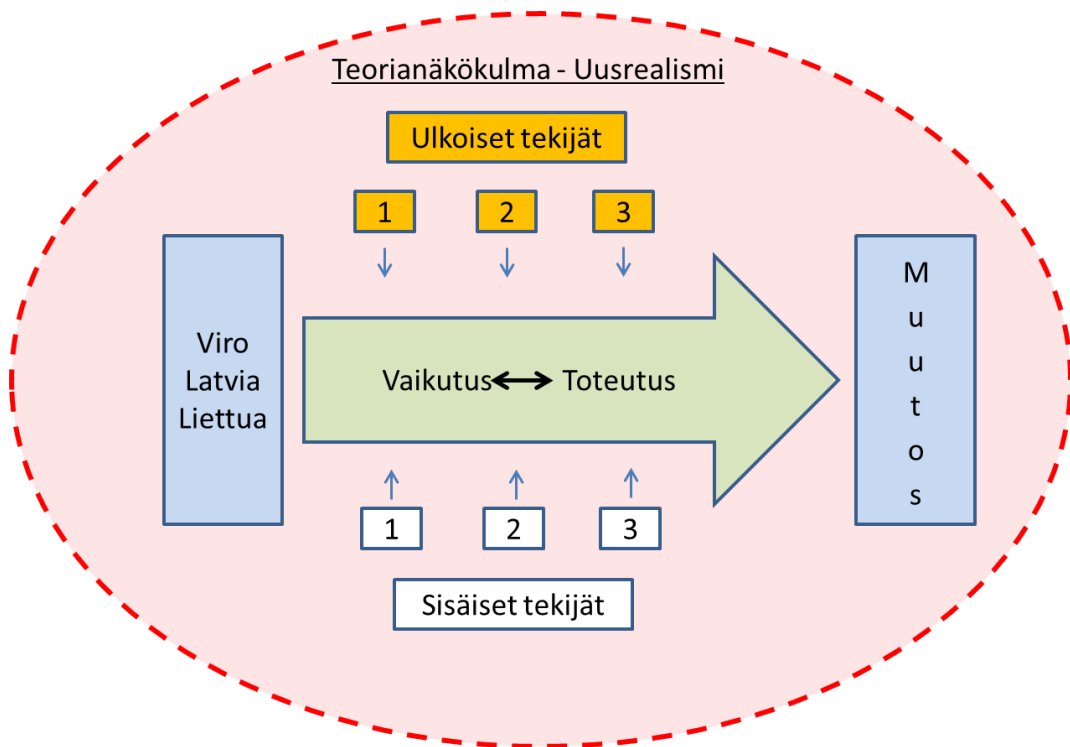
Tutkimuksen otsikko ja aihealue valikoituivat Strategian laitoksen pro gradu- tutkielmien aihealistasta. Tutkimus aihealue on osittain jatkoa aikaisemmin tekemälleni kandidaatin tutkielmalle, jossa käsittelin Viron Nato-jäsenyyden vaikutusta Viron ja Venäjän väliseen valtiolliseen kanssakäymiseen. Baltian maiden kuuluminen samaan turvallisuuspoliittiseen toimintaympäristöön Suomen kanssa ja Venäjän viimeaikaisten toimien vuoksi kiristynyt turvallisuuspoliittinen tilanne tekevät aihealueesta mielenkiintoisen ja ajankohtaisen.

Opinnäytetyön otsikon sisällön mukaisesti tämän pro gradu -tutkielman tutkimusongelmaksi valikoitui seuraava kysymys:

- Miten Baltian maiden turvallisuuspolitiikka on syntynyt ja kehittynyt jälleen itsenäistymisen jälkeen?

Vastaamalla kolmeen tutkimuskysymykseen muodostetaan kokonaisuus, joka vastaa asetettuun tutkimusongelmaan:

- Mistä lähtökohdista alkoi Viron, Latvian ja Liettuan turvallisuuspolitiikan kehittyminen?
- Mitkä tekijät ovat vaikuttaneet Viron, Latvian ja Liettuan turvallisuuspolitiikan kehitykseen?
- Miten Viron, Latvian ja Liettuan turvallisuuspolitiikka on muuttunut ulkoisten ja sisäisten tekijöiden vaikutuksesta?

Kuva 1: Tutkimuksen teoreettinen viitekehys kuvaa ulkoisten ja sisäisten tekijöiden vaikutusta Baltian maiden turvallisuuspolitiikkaan. Tekijät vaikuttavat vasta kun niitä vastaan toteutetaan toimia. Toteutetut toimet puolestaan muokkaavat maan turvallisuuspoliittista linjaa ja aiheuttavat muutoksen.

1.2 Dispositio

Tutkimus koostuu kuudesta luvusta. Tutkimuksen ensimmäinen luku on *Johdanto*, joka esittelee tutkimuksen aihepiirin, tutkimusasetelman ja tutkimusmetodin. Tässä luvussa esitellään myös tutkimuksessa käytettyä lähdemateriaalia ja aihepiiristä aikaisemmin tehtyä tutkimusta. Toisessa luvussa *Tutkimuksen teoreettinen näkökulma ja käsitteet* esitellään työn uusrealistinen näkökulma painottuen alan keskeisimpien tutkijoiden Kenneth N. Waltzin ja John J. Mearsheimerin teoksiin. Luvun käsitteet osiossa avataan tutkimuksen kannalta oleelliset käsitteet.

Kolmannessa luvussa *Baltian maiden turvallisuusympäristö* esitellään Itämeren turvallisuusympäristön eri toimijat. Kansainvälisistä Baltian maiden alueella vaikuttavista organisaatiosta esitellään Nato ja Euroopan unioni sekä valtiollisista toimijoista Venäjä, Viro, Latvia ja Liettua.

Neljännessä luvussa *Baltian maiden turvallisuuspolitiikan kehitys* esitellään Viron, Latvian ja Liettuan turvallisuuspolitiikan kehityskulku aina jälleen itsenäistymisestä tähän päivään. Turvallisuuspolitiikan osa-alueet on luvussa jaettu maiden sisäisiin ja ulkoisiin tekijöihin.

Viidennessä luvussa *Johtopäätökset* yhdistetään päälukujen havainnot. Havainnoista muodostetaan kokonaisuus, jolla vastataan asetettuun tutkimusongelmaan teoreettisen viitekehyksen mukaisesti. Kuudes luku *Lähteet* esittelee työssä käytetyn lähdemateriaalin.

1.3 Tutkimuksen metodi

Tämä tutkimus on luonteeltaan laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Laadullisen tutkimuksen tehtävänä on pyrkiä kuvaamaan todellisuutta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti, tavoitteena löytää tai paljastaa tosiasioita. Vaikka objektiivisuus on tavoitteena, ei sitä saavuteta jo olemassa olevan tiedon vaikuttaessa tutkijaan. Näin ollen tutkimuksella saavutetaan vain mahdollisia selityksiä, jotka ovat aikaan ja paikkaan sidottuja.⁸ Laadullisessa tutkimuksessa pyritään kuvaamaan ilmiötä, ymmärtämään sen toimintaa ja antamaan toiminnalle teoreettinen selitys. Laadulliselle tutkimukselle on tärkeää aineiston laadukkuus, joka tarvittaessa perustellaan työssä.⁹

Laadullisten tutkimusmenetelmien käyttö on yleistä suomalaisessa strategian tutkimuksessa.¹⁰ Laadullisen tutkimuksen monien menetelmien joukosta käytän tässä tutkimuksessa sisällönanalyysiä. Sisällön analyysillä analysoidaan aineisto systemaattisesti ja objektiivisesti, tavoitteena tutkittavan ilmiön kuvaus yleisessä ja tiivistetyssä muodossa. Tutkimus saa myös aineistolähtöisen analyysin piirteitä aineiston ohjatessa analyysiyksiköiden valintaa tutkimuksen tarkoituksen ja tehtävänasettelun mukaisesti. Aineisto sisällönanalyysissä voi koostua laajasta kirjosta kirjalliseen muotoon tehdyistä dokumenteista.¹¹ Tässä tutkimuksessa lähteenä käytetään tieteellisiä tutkielmia, julkaisuja ja artikkeleita sekä käsiteltävien kohdevaltioiden eri virastojen tuottamia virallisia asiakirjoja, uutisointia unohtamatta. Keskeisimmät läh-

⁸ Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, (2007), s. 157.

⁹ Tuomi & Sarajärvi, (2004), s. 87-88.

¹⁰ Sipilä & Koivula, (2013), s. 46.

¹¹ Tuomi & Sarajärvi, (2004), s. 97-105.

dekokonaisuudet muodostuvat Baltian maiden historiaa käsittelevästä kirjallisuudesta, Itämeren turvallisuusympäristöä tutkivasta kirjallisuudesta sekä Viron, Latvian ja Liettuan ulko- ja turvallisuuspoliittisista asiakirjoista.

1.4 Tutkimuksen keskeinen lähdemateriaali

Tutkimuksen tavoitteena on kuvata Baltian maiden turvallisuuspolitiikan syntyä ja kehitystä, joka tarkoittaa perehtymistä alueen historiaan, turvallisuusympäristöön ja turvallisuuspoliittisiin toimijoihin, sekä Viron, Latvian, Liettuan ja naapurimaiden turvallisuuspoliittisiin asiakirjoihin. Tutkimuskysymyksetkin osaltaan vaikuttavat lähdemateriaalin valintaan tuoden mukaan Baltian alueen turvallisuuspoliittisen ympäristön kehitystä kuvaavat teokset. Jo tehtyjen tutkimusten rooli lähdeaineistossa korostuu varsinkin tarkasteltaessa käsiteltävien maiden itsenäisyyden alkutaipaletta.

Tutkimuksen päälähteinä toimivat käsiteltävien valtioiden turvallisuuspoliittiset selvitykset sekä muut maiden turvallisuuteen liittyvät asiakirjat. Muina lähteinä käytetään tieteellisiä artikkeleita, tilastotietoa ja aihepiiristä tehtyjä tutkimuksia. Myös erilaisten lehtien ja aineistosiivujen julkaisuja käytetään ajankohtien ja tapahtumien tarkentamiseksi. Lähteiden painotus eri luvuissa määräytyy käsiteltävän asiankokonaisuuden mukaan. Valtioiden virallisia asiakirjoja käytettäessä on syytä muistaa niiden subjektiivisuus ja puolueellisuus. Asiakirjat edustavat kunkin valtion ajamaa linjaa ja näin ollen niiden sisältöä ei voida pitää ehdottomana totuutena. Lehdistö- ja internetlähteiden käytettävyyttä tulee arvioida aina tapauskohtaisesti. Lähteen luotettavuuteen vaikuttaa julkaisijan riippumattomuuden aste, julkaisun yleinen luotettavuus ja julkaisun ajankohta.

1.4 Aiheeseen liittyvä aikaisempi tutkimus

Baltian maiden ja varsinkin Viron läheisyydestä johtuen alueen turvallisuuspoliittista tilannetta on Suomessa seurattu jokseenkin tarkasti. Maiden turvallisuuspoliittisten ratkaisujen on nähty vaikuttavan Suomen turvallisuustilanteeseen. Suurimpana muutoksena on tarkasteltu Naton laajentumista Baltiaan ja Venäjän reagointia siihen. Venäjän toimien on katsottu vaikuttavan Baltian alueen turvallisuuskehitykseen eikä niinkään suoranaisesti Suomen ja Venä-

jän väliseen turvallisuuskehitykseen. Aiheesta tai aihepiiristä tehty laajempi aikaisempi tutkimus on keskittynyt varsinkin 1990-luvun alkuvuosiin ja silloiseen turvallisuuspolitiikan kehitykseen ja tulevaisuuden näkymiin. Vuosituhannen vaihe ja Viron, Latvian ja Liettuan lähestyvä Nato-jäsenyys sai aikaan uuden tutkimusaallon, jossa tarkasteltiin muuttunutta turvallisuusympäristöä.

Suomessa tutkimusta aiheesta ovat muun esittäneen muassa Pekka Visuri Elinkeinoelämän tutkimuslaitokselle tekemällään tutkimuksella ”*Baltian maiden turvallisuuspoliittinen asema*”. Tutkimuksessa arvioidaan Itämeren alueen yleisten tekijöiden, yhteistyön ja Baltian maiden sisäisten tekijöiden vaikutusta turvallisuuteen ja pyritään kartoittamaan turvallisuuspoliittisia toimintavaihtoehtoja. Visuri aloittaa Baltian maiden turvallisuuspoliittisen tilanteen tarkastelun historiallisesta näkökulmasta, mikä on vähintäänkin perusteltua pyrittäessä hahmottamaan virolaisten, latvialaisten ja liettualaisten suhtatumista Venäjään. Historiallisella tarkastelulla saadaan myös esille lähtötilanne, josta Baltian maat alkoivat luoda turvallisuuspolitiikkaansa. Visuri tarkastelee myös Itämeren turvallisuustilannetta esitellen Euroopan turvallisuuskehityksen kolme skenaariota, Itämeren alueen yhteistyönäkymiä ja Baltian maiden kehitysnäkymiä. Visuri nostaa esille Itämeren turvallisuutta edistävinä toimina Baltian maiden liittymisen Euroopan Unioniin, alueellisen yhteistoiminnan ja verkostoitumisen lisäämisen sekä taloudellisen kehityksen. Taloudellisella kehityksellä katsotaan olevan myönteinen vaikutus venäläisvähemmistöjen tulevaisuuden näkymiin.¹²

Vuonna 2003 julkaistussa Strategian laitoksen julkaisussa ”*Viro, Latvia, ja Liettua turvallisuuspoliittisten muutosten kynnyksellä*” Fred Blomberg ja Jyri Saanio tarkastelevat Baltian maiden turvallisuuspolitiikan kehitystä maiden itsenäistymisestä lähtien ja pyrkivät arvioimaan maiden turvallisuuspoliittista asemaa perehtymällä ulko-, turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaan. Työn perimmäinen tarkoitus on esittää Baltian maiden turvallisuuspoliittisten ratkaisujen vaikutus Suomen turvallisuuspoliittiseen asemaan. Tutkimuksessa todetaan Baltian maiden EU-jäsenyyden mukanaan tuoman taloudellisen kasvun ja hyvien Venäjä-suhteiden poistavan etnisten ryhmien välistä jännitettä. Maiden Nato-jäsenyyden puolestaan katsotaan täyttävän Baltian alueen sotilaallisen tyhjiön, joskin vain poliittismoraalisella tasolla, johtuen

¹² Visuri, (1997), Yhteenveto.

liittouman resurssien ja tahtotilan puutteiden vuoksi. Varsinkin EU-jäsenyyden todetaan lisäävän Itämeren alueen turvallisuutta ja lisäävän kaupankäyntiä itään.¹³

Maanpuolustuskorkeakoulussa tutkittavasta aiheesta tehtyjä opinnäytetöitä ei juurikaan ole. Ne vähätkin tutkielmat, jotka käsittelevät Baltian maiden turvallisuuspolitiikkaa ovat käytännössä keskittyneet tiettyyn turvallisuuspolitiikan osa-alueeseen. Esimerkiksi Santtu Eklund on tutkinut pro gradu- tutkielmassaan ”*Suomi ja Viro: pienvaltiot ankkuroitumassa eurooppalaiseen turvallisuuteen*” Viron asemaa ja puolustuspolitiikkaa valtiokategorioinnin näkökulmasta. Yksittäisten tai kaikkien Baltian maiden turvallisuuspolitiikkaa ei ole opinnäytetöissä suoranaisesti tutkittu Maanpuolustuskorkeakoululla ja muutkin aiheeseen liittyvät tutkimukset on joko tehty ennen 2010-lukua tai käsittelee aihepiiriä vain osittain.

¹³ Blomberg & Saanio, (2003), s. 43,61.

2 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN NÄKÖKULMA JA KÄSITTEET

2.1 Tutkimuksen teoreettinen näkökulma

Tutkimuksen teoreettiseksi näkökulmaksi on valittu uusrealismi (neorealismi), realismin eri suuntausten joukosta. Realismi yleistettynä katsoo kansainvälisen järjestelmän toimijoiksi vain suurvallat, joilla on kyky toimia realismin olettamusten mukaisesti¹⁴. Pienet valtiot eivät tähän kykene ja toimivat osittain realismin olettamusten vastaisesti. Realismi sellaisenaan soveltuu kuitenkin pienten valtioiden turvallisuusympäristön ja turvallisuusuuhkien selittämiseen. Pienten valtioiden toiminnassa kansainvälisillä järjestelmillä on suuri merkitys. Realismi katsoo kansainvälisten järjestelmien olevan kuitenkin vain valtioliittoja, jotka on muodostettu suurvaltojen etujen ajamiseksi.¹⁵ Realismi ei näin ollen ole suoranaisesti kykenevä selittämään pienten valtioiden turvallisuuspoliittisia ratkaisuja.

Realististen suuntausten sisältä löytyy kuitenkin suuntaus, neorealismi, joka ottaa kansainväliset järjestelmät huomioon kansainvälisen politiikan toimijana. Neorealistisen (uusrealistisen) systeemiperustaisen näkökannan mukaan valtioilla ei ole mahdollisuutta kansainvälisen järjestelmän anarkistisen luonteen poistamiseen. Valtion sijaan kansainvälisten järjestelmien katsotaan asettavan toimijoille (valtio) toiminnan reunaehdot.¹⁶ Tämä tulkinta antaa pienelle valtiolle keinon vaikuttaa kansainväliseen politiikkaan kansainvälisten järjestelmien kautta.

Neorealismi terminä on Robert O. Keohanen mukaan Robert W. Coxin lanseeraama. Kenneth Waltzia voidaan pitää merkittävimpana neorealistisen doktriinin kehittäjänä ja dokumentoijana. Tutkijat neorealismiin kriitikoista aina teorian muokkaajiin ja kehittäjiin tunnustavat Waltzin teosten merkittävyyden. Neorealismien merkittävimpiä käsikirjoituksia ovat Kenneth Waltzin teokset ”*Man, State and War*” sekä ”*Theory of International Politics*”, jälkimmäisen teoksen

¹⁴ Realismin perusolettamuksia ovat valtion keskeinen asema kansainvälisen politiikan toimijana, kansainvälisen järjestelmän anarkisuus, vallantavoittelun keskeinen rooli toiminnan tavoitteena, sotilaallisen voiman ja voimapolitiikan merkitys ja valtion oman edun tavoittelu. Blombergs, (2013a) s. 7-14.

¹⁵ Blombergs, (2013a), s. 7-8.

¹⁶ Sipilä & Koivula, (2013), s. 24-25.

merkityksen ollessa suurempi.¹⁷ Kansainvälisen politiikan teoria pyrkii selittämään kansainvälisen politiikan lopputuloksia, selittäen samalla maiden ulkopoliittista ja taloudellista vuorovaikutusta.¹⁸

Uusrealismin mukaan kansainvälisen järjestelmän katsotaan olevan luonteeltaan anarkinen. Valtiot voivat koska tahansa käyttää voimaa toista valtiota kohtaan, mikä ajaa kaikki valtiot varautumaan voiman käyttöön. Mikäli valtio ei näin tee, joutuu se elämään voimakkaamman valtion varjossa ja armoilla. Sota kuuluu valtioiden väliseen kanssakäymiseen, ei itsestään selvyytenä vaan yhtenä vaihtoehtona. Niin kuin ihmisten välinen kanssakäyminen, voi valtioidenkin välinen kanssakäyminen johtaa konfliktiin, mikä tilannetta rajoittavan tekijän puuttuessa voi johtaa väkivaltaan.¹⁹

Anarkia ja sitä hallitsevan voiman puute voidaan usein yhdistää väkivaltaan. Mikäli hallinnon tai hallitsevan voiman puute yhdistetään väkivaltaan, voidaan myös hallinnon olemassaolo yhdistää. Tämän osoittavat monet 1800- ja 1900-luvulla käydyt tuhoisat sisällissodat. Voiman käyttö ja väkivalta ovat ajallisia ja paikallisia ilmiöitä. Voiman käyttö tai sen uhka kuuluvat, sekä valtioiden sisäisiin, että ulkoisiin suhteisiin. Voiman käytön ilmeneminen kummassakin toimintaympäristössä osoittaa sen olevan kaikkien ihmisen luomien sääntöjen yläpuolella. Kansallisen ja kansainvälisen järjestelmän ero on kuitenkin se, että kansallisessa järjestelmässä toimijoiden (ihmisten) ei tarvitse varautua väkivaltaan hallinnon ehkäistessä yksityistä voiman käyttöä. Kansainvälisessä järjestelmässä ei tällaista rajoitusta ole, vaan valtiot ovat omien kykyjensä varassa. Tällaista järjestelmää Waltz kutsuu *self-help* järjestelmäksi.²⁰

Uusrealismin mukaan kansainvälisen järjestelmän pienin toimija on valtio. Valtion sisäisten ominaisuuksien kirjoa ei oteta huomioon, koska historia osoittaa hyvinkin sisäisesti erilaisten valtioiden käyneen sotaa. Valtiot päättävät sisäisesti ulkoisista toimintalinjoistaan, mutta eivät voi jättää muita valtioita huomioimatta päätöksenteossaan.²¹

¹⁷ Keohane, (1986), s. 16-17.

¹⁸ Waltz, (1979), s. 38.

¹⁹ Waltz, (1979), s.102.

²⁰ Waltz, (1979), s.102-104.

²¹ Waltz, (1979), s. 65- 67.

Uusrealismin mukaan valtiot ajavat vain omaa etuaan. Tätä kuvaa niin sanottu nollasummapeili, jossa kaikki toimijat ajattelevat toisen tappion olevan toisen voitto. Valtiot tekevät yhteistyötä muiden valtioiden kanssa vain vastustaakseen itseään vahvempaa valtiota.²² Valtioiden vastatessa itsestään yhteistyö on vaikeaa tasapainon säilyttämiseksi. Yhteistyö valtioiden kesken herättää kysymykset, kumpi hyötyy enemmän ja miten tämä hyöty käytetään menestyneemmän eduksi. Vaikka yhteistyöllä saavutettu etu oli suuri kummallekin osapuolelle, samat kysymykset nousevat silti esiin. Valtiot eivät halua antaa yhteistyön kautta toiselle valtiolle resurssillista etulyönti asemaa, joka saattaisi johtaa voiman käyttöön. Pelko valtioiden toimien arvaamattomuudesta vaikeuttaa yhteistyötä niiden kesken.²³

Yhteistyö valtioiden välillä on mahdollista keskinäisriippuvuuden synnyttyä. Tämä on mahdollista järjestelmässä, joka on organisoitunut. Erikoistumalla eri osa-alueille²⁴ valtiot tulevat riippuvaisiksi toisistaan. Mitä suurempi on erikoistumisen taso, sitä enemmän valtio siitä hyötyy. Waltzin mukaan erikoistumisen aiheuttama menestys johtaa kilpailuun, jossa pyritään erikoistumaan entistä enemmän. Keskinäisriippuvuus johtaa vahvaan valtioiden väliseen riippuvuuteen ja riippuvuussuhteesta eroamisen hinta valtioille on liian iso.²⁵ Tämä johtaa valtioiden välisten konfliktien vähyyteen. Tämän kaltainen tilanne ei kuitenkaan ole pysyvä anarkisessa maailmassa. Yhteistyö valtioiden välillä onnistuu vain suurvaltojen varjossa. Tästä esimerkkinä toimii toisen maailmansodan jälkeinen Eurooppa. Sodan hävinneet entiset suurvallat alkoivat tehdä yhä syvenevää yhteistyötä kahden suurvallan asettaessa valtioiden toimille reunaehdot.

Anarkisessa järjestelmässä valtiot ovat huolissaan saavutettujen etujen jaosta, joka saattaa hyödyttää toisia enemmän kuin heitä itseään. Valtiot eivät halua tulla riippuvaisiksi toisistaan ja pyrkivät säilyttämään omavaraisuutensa sekä pyrkivät eroon keskinäisriippuvuudesta. Kaikilla valtioilla ei riippumattomuuteen ole varaa (resursseja) vaan ne joutuvat tekemään yhteistyötä. Valtioiden ollessa huolissaan omasta turvallisuudestaan, joutuu riippuvainen valtio olemaan huolissaan myös riippuvuuden kohteensa turvallisuudesta. Valtiot pyrkivät kontrolloimaan, sekä laajentamaan kontrolliaan riippuvuuksiensa kohteista saavuttaakseen lopulta

²² Waltz, (1979), s. 70.

²³ Waltz, (1979), s. 105.

²⁴ Esimerkiksi valtiot voivat olla riippuvaisia tietyn valtion tuottamista luonnonvaroista. Luonnon varoja tuottava valtio voi taas olla riippuvainen toisen valtion teknisen laitteiston tuotannosta.

²⁵ Waltz, (1979), s. 105.

täydellisen hallinnan ja omavaraisuuden.²⁶ Anarkisessa järjestelmässä turvallisuuden saavuttamiseksi valtiot voivat luottaa vain omaan kykyynsä tuottaa tarvittavat keinot.²⁷

Viro, Latvia ja Liettua ovat pieniä valtioita realistisen tulkinnan mukaan. Valtioilla ei ole mahdollisuutta toimia kansainvälisessä politiikassa yksilöinä voiman puutteen vuoksi, vaan ne joutuvat ajamaan omaa etuaan kansainvälisten järjestelmien kautta. Nimenomaan kansainvälisten järjestelmien hyväksyminen valtioiden yläpuolella toimiviksi organisaatioiksi tekee neorealismista käyttökelpoisen teorian tutkittaessa pienten valtioiden turvallisuuspoliittisia ratkaisuja. Realismin käyttöä tutkimuksen teoriapohjana tukee myös Venäjän toiminta alueellisenä suurvaltana, joka toimii hyvinkin näyttävästi realismin esittämien suurvallan toimintaperiaatteiden mukaisesti.

2.2 Uusrealismin kritiikki

Uusrealismin merkittävin kilpailija ja kritisoija on liberalismi. Merkittävä osa kansainvälisten suhteiden tutkimuksen teoria keskustelusta käydään juuri näiden kahden näkökulman välillä. Näkökulmat jakavat muutaman kansainvälisen tutkimuksen teorioille tyypillisen piirteen kuten valtiokeskeisen näkemyksen ja valtioiden erilaisuuden. Näkökulmien perusluonteesta löytyy kuitenkin suuri ero liberalistien näkökulman ollessa positiivinen ja realistien negatiivinen katsottaessa kansainvälistä politiikkaa.²⁸

Liberaali traditio erottelee valtiot toimijoina hyviin ja pahoihin realismin ottamatta kantaa valtioiden sisäisiin ominaisuuksiin. Karkea hyvän ja pahan valtion erottava tekijä on demokratia, jonka hyvät valtiot ominaisuutena omaavat. Realismille valtion voima tai valta on konkreettinen laskettava ominaisuus, joka vaikuttaa valtion asemaan kansainvälisessä järjestelmässä. Liberalismi kyseenalaistaa tämän katsonnallaan, jossa demokraattisen valtion voiman määrällä ei ole vaikutusta sen käytökseen.²⁹

²⁶Waltz, (1979), s. 106.

²⁷Waltz, (1979), s. 111.

²⁸ Mearsheimer, (2001), s. 14-17.

²⁹ Mearsheimer, (2001), s. 15-16.

Liberalismi kyseenalaistaa realismin mukaisen anarkisen kansainvälisen järjestelmän. Liberalistien mukaan anarkia on estettävissä valtioiden välisen taloudellisen keskinäisriippuvuuden avulla. Yhteistyön katsotaan vaurastuttavan valtioita ja vaurastuminen ehkäisee konflikteja. Liberalismin mukaan sotia käydään vaurauden hankkimiseksi minkä vuoksi vauraat valtiot eivät sodi. Tämä kritisoi realismin mukaista sotaa, joka käydään vallan kasvattamiseksi.³⁰ Liberalismi kritisoi realismin vallasta käytävää taistelua demokratia teorialla, jonka mukaan demokraattiset valtiot eivät käy sotaa toista demokraattista valtiota vastaan.

Liberalismi kyseenalaistaa realismin näkemyksen kansainvälisten järjestelmien ja lakien kyvyttömyydestä rajoittaa valtioiden toimia. Liberalismin mukaan kansainväliset järjestöt ja lait ohjaavat valtioita pois omien intressien ajamisesta. Tämän suuntainen kehitys vähentää sodan riskiä ja edistää rauhaa.³¹

2.3 Turvallisuuspolitiikan käsite

*”Valtioiden keskeisenä tehtävänä on ollut kansakunnan turvallisuudesta huolehtiminen. Tämä edellyttää valtion alueellisen koskemattomuuden ja poliittisen riippumattomuuden varmistamista ja kansalaisten kaikenpuolisesta turvallisuudesta huolehtimisen.”*³²

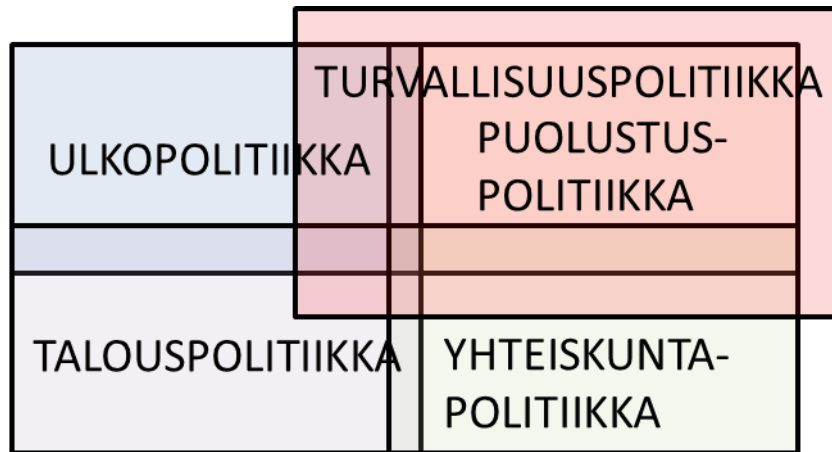
Turvallisuuspolitiikka on kokonaisuus, joka pitää sisällään osin tai kokonaan puolustus-, ulko- talous- ja yhteiskuntapolitiikan.³³

³⁰ Mearsheimer, (2001), s. 16.

³¹ Mearsheimer, (2001), s. 17.

³² Visuri, (1997), s. 218.

³³ Visuri, (1997), s. 236.

Kuva2: Turvallisuuspolitiikka: suhde muihin politiikan lohkoihin³⁴

Turvallisuuspolitiikalla edistetään ihmisten, yhteiskunnan ja valtioiden fyysistä turvallisuutta sekä puolustetaan määritettyjä arvoja. Fyysisen turvallisuuden ja arvojen puolustamista kutsutaan laajennetun turvallisuuden käsitteeksi. Käsitys uhkista toimii perustana turvallisuuden analyysille. Uhka terminä on verrattavissa haavoittuvuuteen, riskiin ja vaaraan. Uhka voidaan määritellä hyvinkin konkreettisesti, esimerkiksi sotilaalliseksi uhkapotentiaaliksi. Riski puolestaan kuvaa toteutumaton mahdollista uhkaa, jossa epäedullisen kehityksen estämisellä voi saavuttaa jotain arvokasta.³⁵

Kylmän sodan aikana uhka määriteltiin hyvinkin konkreettiseksi sotilaalliseksi uhkapotentiaaliksi. Kahtia jakautuneen Euroopan eri osapuolilla oli selkeä uhkakuva, joka perustui vastustajan sotilaallisen voiman aiheuttamaan uhkaan. Kylmän sodan päätyttyä varsinainen hyökkäysuhka Euroopasta poistui ja uhkan sijaan alettiin turvallisuuspoliittisessa keskustelussa käyttää riskitermiä.³⁶ Erillisenä terminä objektiivisten uhkien ja riskien rinnalle voidaan nostaa subjektiivinen turvattomuus. Turvallisuuspolitiikan eli turvallisuuden tuottamisen tehtävänä on uhkien, riskien ja turvattomuuden vähentäminen.³⁷

Turvallisuutta ja turvallisuuspolitiikkaa voidaan analysoida eri tasoilla. Pekka Visurin mukaan nämä kolme tasoa ovat kansalaisen turvallisuus, valtiotason turvallisuus ja kansainvälinen turvallisuus. Kansalaisen turvallisuus on ensisijaisesti jokaisen omalla, mutta myös yhteis-

³⁴ Visuri, (1997), s. 236.

³⁵ Visuri, (1997), s. 222-224.

³⁶ Visuri, (1997), s. 223.

³⁷ Visuri, (1997), s. 224.

kunnan vastuulla. Kansalaisen turvallisuuteen liittyvät lähinnä taloudellinen hyvinvointi, järjestyksen ylläpito, yhteiskunnan hyvinvointi ja luonnonsuojelu. Keinoina edellä mainittujen elementtien ylläpidossa käytetään sosiaali-, talous- ja oikeuspoliittisia keinoja. Valtiotason turvallisuudesta huolehtii valtiolliset elimet. Keinoiksi luetaan ulko- ja puolustuspolitiikka, joiden yhteisnimityksenä käytetään turvallisuuspolitiikkaa. Kansainvälisestä turvallisuudesta ensisijaisesti huolehtivat kansainväliset kattojärjestöt kuten YK, ETYJ ja EU.³⁸

Turvallisuuspolitiikkaa voidaan tarkastella sisäisen- ja ulkoisen ulottuvuuden avulla. Näiden kahden ulottuvuuden toiminta tukee toisiaan. Sisäisen ulottuvuuteen luetaan sisäinen turvallisuus, jonka tehtävänä on luoda edellytykset maanpuolustukselle ja yhteiskunnan toimivuudelle kriisin aikana. Ulkoinen ulottuvuus puolestaan sisältää maanpuolustuksen, ulkopoliittikan ja muut valtion turvallisuutta edistävät keinot suhteessa muihin valtioihin.³⁹

2.3.1 Valtioiden turvallisuuspoliittisten peruslinjojen vaihtoehdot

Valtioiden turvallisuuspoliittiset peruslinjat voidaan kiteyttää kolmeen eri vaihtoehtoon; liittoutumiseen, liittoutumattomuuteen ja eristäytymiseen.⁴⁰ Liittoutuessaan valtio pyrkii suojautumaan määrittämiltään uhkakuvilta. Liittouman eri valtioita yhdistää samankaltaisten uhkakuvien jakaminen ja pelko oman voiman riittämättömyydestä uhkakuvan torjumiseksi. Liittoutumalla valtiot pyrkivät kokoamaan tarpeeksi voimapotentiaalia pystyäkseen vastaamaan yhteiseksi koettuun uhkaan. Valtioiden päämääränä on kuitenkin oman suvereniteetin säilyttäminen, joten poikkeuksen liittoutumiseen tekee pienen valtion liittoutuminen isomman, uhkaksi koetun valtion kanssa. Tällä pienempi valtio pyrkii turvaamaan olemassa olonsa myötäilemällä uhkaavaa valtiota. Kuitenkin näin toimimalla pieni valtio ajautuu riippuvuus suhteeseen isomman valtion kanssa, mikä saattaa johtaa satelliittivaltion asemaan. Tässä asemassa valtiolle saattaa koitua poliittisen toiminnanvapauden rajoittumista tai taloudellisia menetyksiä.⁴¹

³⁸ Visuri, (1997), s. 225.

³⁹ Visuri, (1997), s. 226

⁴⁰ Visuri, (1997), s. 237

⁴¹ Visuri, (1997), s. 238-239, 244.

Turvallisuuspoliittista liittoa voidaan kutsua sotilasliitoksi, vaikka se saattaa sisältää poliittisiakin piirteitä. Maantieteelliset tekijät rajoittavat liittoutumien syntymistä, joskin yhteisten etujen turvaaminen ja yhtenevien uhkakuvien muodostuminenkin ovat yleensä maantieteelliseen sijaintiin sidottuja. Sotilasliiton yhtenä tunnusmerkkinä pidetään liittouman valtioiden turvallisuuden takaaminen yhteisvoimin. Erilaisilla turvallisuustakuilla ja takuusopimuksilla ei ole kovinkaan suurta merkitystä ennen kuin ne ovat saaneet tuekseen käytännön toimia. Liittoutuminen ei ole kuitenkaan ongelmatonta, koska liittoutumat saattavat aiheuttaa vastaliittojen syntymisen sekä valtioon kohdistuvien uhkien lisääntymisen tai niiden voimistumisen.⁴²

Valtion ulkopoliitiikka on osa turvallisuuspolitiikkaa, joskin se ulottuu laajemmalle tehtäväkentälle. Siinä missä turvallisuuspolitiikalla pyritään torjumaan valtioon kohdistuvat uhat, ulkopoliitiikka pyrkii estämään uhkien synnyn. Mitä enemmän valtioiden välinen kriisi saa sotilaallisia piirteitä sitä merkityksettömämmäksi käy ulkopoliitiikka puolustuspolitiikan merkityksen kasvaessa. Ulkopoliitiikalla valtio pyrkii edistämään kansallisia etujaan ja vahvistamaan kansainvälistä asemaansa.⁴³

Liittoutumattomuus voidaan jakaa puolueettomuuteen ja sitoutumattomuuteen, käytännössä se kuitenkin tarkoittaa sotilaallisista liittoutumista ulkona pysymistä. Puolueettomuuden alalajeiksi luetaan rauhan ja sodan aikainen puolueettomuus ja puolueettomuuspolitiikka. Pysyvän puolueettomuuden saavuttamiseksi valtion on pystyttävä takaamaan oma puolueettomuutensa omin voimin tai hankkimalla kansainvälistä tukea asemalleen. Puolueettoman valtion edun mukaista onkin toimia aktiivisesti kasainvälisillä foorumeilla oman asemansa korostamiseksi. Eristäytyminen on lähellä pysyvää puolettomuutta, ollen kuitenkin mahdollinen pääsääntöisesti vain suurille merten erottamille valtioille.⁴⁴

Kaikki kolme valtion turvallisuuspolitiikan päälinjaa on läheisesti tekemisissä sotilaallisen toiminnan kanssa. Liittoutuminen niin kuin liittoutumattomuuskin tarkoittavat yleensä sotilaallista liittoutumista tai liittoutumattomuutta. Valtio valitsee oman päälinjansa omien tavoitteidensa saavuttamisen perusteella, usein kuitenkin turvallisuuspoliittisen ympäristön sanele-

⁴² Visuri, (1997), s. 239-240, 244.

⁴³ Visuri, (1997), s. 249-251.

⁴⁴ Visuri, (1997), s. 245-246.

mana. Valtion sotilaallisten ja muiden voimavarojen määrä vaikuttaa tämän peruslinjan valintaan koska vahva valtio pystyy hallitsemaan turvallisuuspoliittista ympäristöään.

2.4 Baltian maat – Viro, Latvia ja Liettua

Baltian maat ovat Itämeren rantavaltioita ja sijoittuvat sen kaakkoisosaan. Pohjoisin maista on Viro, joka rajoittuu pohjoisessa ja lännessä Itämereen, idässä Venäjään ja etelässä Latviaan. Latvia sijaitsee Viron ja Liettuan välissä rajoittuen pohjoisessa Viroon, idässä Venäjään, etelässä Liettuaan ja Valko-Venäjään sekä lännessä Itämereen. Latvia on eteläisin Baltian maista rajoittuen pohjoisessa Latviaan, kaakossa Valko-Venäjään, etelässä Puolaan ja lännessä Itämereen ja Venäjään (Kaliningrad). Maista pinta-alaltaan suurin on Liettua, (65 300 neliökilometriä) Latvian ollessa melkein samankokoinen (64 573 neliökilometriä). Baltian maista pienin on Viro (45 227 neliökilometriä). Pinnanmuodoiltaan kaikki Baltian maan ovat tasaisia tai lievästi kumpuilevia.⁴⁵

Viro, Latvia ja Liettua julistautuivat ensimmäisen kerran itsenäisiksi valtioiksi ensimmäisen maailmansodan lopussa vuonna 1918. Itsenäistyneiden valtioiden alkutaival oli vähintäänkin sekava johtuen erinäisistä aseellisista konflikteista ja vallankaappauksista. Ensimmäistä itsenäisyyden aikakautta kesti aina vuoteen 1939, jolloin maat jaettiin Saksan ja Neuvostoliiton etupiireihin Molotov – Ribbentrop sopimuksen mukaisesti. Saksan sopimuksenmukainen hyökkäys Puolaan aloitti toisen maailmansodan, jonka päätyttyä Baltian maat jäivät Neuvostoliiton miehittämiksi ja niistä muodostettiin neuvostotasavaltoja. 1980-luvun lopulla Neuvostoliiton alkaessa rakoilla, kasvoi itsenäisyysaate Baltian maissa. Kehitys johtikin maiden itsenäistymisjulistuksiin⁴⁶ ja lopulta itsenäisyyteen elokuussa vuonna 1991 Venäjän tunnustettua maiden itsenäisyyden.⁴⁷

Neuvostomiehityksen vainojen aikana satoja tuhansia virolaisia, latvialaisia ja liettualaisia pakkosiirrettiin muualle Neuvostoliittoon vankileireille ja kolhoosien työvoimaksi. Vastavaroisesti työvoimaa Baltian maihin siirrettiin muualta Neuvostoliitosta. Näillä toimilla saatiin

⁴⁵ Euroopan unioni, Tietoa EU:sta.

⁴⁶ Liettua 11.3.1990, Viro 20.8.1991 ja Latvia 21.8.1991.

⁴⁷ Alenius, (2000), s. 204-206, 236, 255, 278-280.

maihin venäjänkielistä väestöä, joka tuki neuvostohallintoa hallintoa. Väestösiirtojen seurauksena Viron ja Latvia väestörakenne muuttui venäjänkielisten lisätessä osuuttaan väestöstä. Toisen maailmansodan päätyttyä Virossa virolaisten osuus väestöstä oli 94 % ja Latviassa latvialaisten osuus väestöstä 83 %. Vuoteen 1959 mennessä etnisiä virolaisia oli enää 74 % ja etnisiä latvialaisia 64 % maiden väestöistä. Liettuassa etnisiä liettualaisia oli sodan päätyttyä 80 % maan väestöstä ja määrä pysyi jokseenkin yhtä suurena vuoteen 1959 asti.⁴⁸ Vuoteen 2011 mennessä maiden etnisten kantaväestöjen osuudet olivat muuttuneet siten, että Virossa virolaisten osuus oli 69 %, Latviassa latvialaisten osuus oli 61 % ja Liettuassa liettualaisten 84 %⁴⁹

Jälleenitsenäistymisen jälkeen Baltian maissa oli ratkaistava suuri kansalaisuus kysymys. Baltian maat kokivat neuvostoajan miehitykseksi ja näin ollen myönsivät kansalaisuuden vain ennen toista maailmansotaa maissa asuneille tai heidän jälkeläisilleen. Tämän seurauksena varsinkin Viroon ja Latviaan jäi suuret paperittomat vähemmistöt, jotka alkoivat eristäytyä ja jäivät yhteiskunnan toiminnan ulkopuolelle. Viroon ja Latviaan jääneiden venäläisten on ollut mahdollista saada maiden kansalaisuus, mutta ehtona on ollut maiden historian tuntemus ja auttava kielen osaaminen. Voimakkaimmin maiden kansalaisuuspolitiikkaa vastustaneet venäläiset muuttivat Venäjälle jo ennen maiden itsenäistymistä tai välittömästi sen jälkeen. Muuttoratkaisun tehneitä oli Baltian maissa muutamia kymmeniä tuhansia, eli noin 10 % maiden venäläisistä vähemmistöistä. Baltian maihin jääneille venäläisille myönnettiin joko tilapäinen tai pysyvä oleskelulupa. Poikkeuksen tähän tekivät itsenäistymisiä voimakkaimmin vastustaneet henkilöt joille oleskelulupaa ei myönnetty.⁵⁰

Oleskeluluvan varassa olleet henkilöt jäivät ilman kansalaisuutta Neuvostoliiton hajottua ja näin ollen eivät voineet äänestää Baltian maiden valtakunnallisissa vaaleissa. Kunnallisen tason päätöksentekoon ja yhteiskunnan peruspalveluihin he olivat kuitenkin oikeutettuja. Suurten venäläisvähemmistöjen aiheuttamista ongelmista huolimatta tilanne Baltian maissa ei kärjistynyt avoimiksi kriiseiksi, jotka olisivat kyenneet horjuttamaan maiden yhteiskuntarau-

⁴⁸ Alenius, (2000), s. 252, 262.

⁴⁹ CIA The World Factbook.

⁵⁰ Alenius, (2000), s. 286-287.

haa. Länsimaisten ihmisoikeusjärjestöjen mukaan Baltian maat eivät syrjineet venäläisvähemmistöjä eivätkä näin ollen rikkoneen ihmisoikeuksia.⁵¹

Neuvostoliiton perintönä Viro, Latvia ja Liettua saivat raskaan ja tiettyihin tuotteisiin erikoistuneen teollisuustuotannon ja toimintatavoiltaan vanhentuneen maatalouden. Läntisten asiantuntijoiden mukaan teollisuus oli vanhanaikaista, tehotonta ja liian raskasta sekä teollisuuden tuotteet eivät valikoiman ja laatukriteerien puolesta kelvanneet läntisille markkinoille. Baltian maiden teollisuus oli erikoistunut elektroniikkatuotteisiin ja esimerkiksi pääosa Neuvostoliiton tarvitsemista jääkaapin termostaateista, junien matkustajavaunuista, levysoittimista ja puhelimista valmistettiin maissa. Puolestaan esimerkiksi erilaisten metallien tuotantoa Baltian maista ei löytynyt ja yli 90% kaikesta energiasta tuotiin Baltian maihin muista neuvostotasavalloista. Energiaa oli tarjottu neuvostotasavalloille alle markkinahinnan, joka aiheutti maiden jälleen itsenäistyttyä huomattavan kasvun tuontienergian kuluihin.⁵²

Maatalouden tuotteita Baltian maat olivat vieneen muihin neuvostotasavaltoihin, mutta eivät saaneet niitä kaupaksi läntisiin maihin Euroopassa vallinneen maatalouden ylituotannon vuoksi. Viron, Latvian ja Liettuan maataloustuotanto oli osittain ammattitaidotonta ja kärsi polttoaineen hinnannoususta sekä esimerkiksi torjunta-aineiden puutteesta. 1990-luvun alussa ei ollut varmaa kykenisivätkö maat tehokkaaseen maatalouden yksityistämiseen ja sitä kautta omavaraiseen elintarviketuotantoon.⁵³

Itsenäistymisen jälkeen Baltian maihin jäi merkittävä määrä venäläisiä joukkoja, joiden poistumisesta syntyi hidas prosessi. Neuvostoliitto oli aloittanut joukkojensa vähentämisen itäisessä Euroopassa jo ennen Neuvostoliiton hajoamista. Tästä huolimatta arviolta 130 000 venäläissotilasta oli vielä sijoitettuna Baltian maihin vuonna 1991 Neuvostoliiton hajotessa. Venäläisistä sotilaista varsinkin upseerit vastustivat vetäytymistä, koska he asuivat perheineen palveluspaikkakunnillaan Baltian maissa. Venäjällä vedottiin muun muassa asuntopulaan ja näin ollen vaadittiin Viroa, Latviaa ja Liettuaa myöntämään sotilashenkilöstölle pysyvä oleskelu ja asumisoikeus. Baltian maat eivät halunneet jo olemassa olevien venäläisvähemmistöjen vahvistuvan ja täten suhtautuivat hyvinkin negatiivisesti tällaisiin ajatuksiin. Viimeiset

⁵¹ Alenius, (2000), s. 287-288.

⁵² Nordberg, (1993), s. 36-37.

⁵³ Nordberg, (1993), s. 37-38.

venäläisjoukot poistuivat Baltian maista vasta vuonna 1994 ja maat saavuttivat suvereniteettinsa. Tähän poikkeuksen teki Skrundan kaukovalvontatutka-asema, josta venäläiset joukot poistuivat vasta elokuussa vuonna 1998.⁵⁴

⁵⁴ Visuri, (1997), s. 16.

3 BALTIAN MAIDEN TURVALLISUUSYMPÄRISTÖ

Viron, Latvian ja Liettuan maantieteellisellä sijoittumisella ja historiallisella taustalla on suuri merkitys tarkasteltaessa maiden geopoliittista asemaa ja toimintaympäristöä. Eurooppalaisten suurvaltojen intressit ovat historian saatossa useaan otteeseen kohdanneet Baltiassa. Sijoittuminen käytännössä Saksan ja Venäjän väliin on tehnyt alueesta riippuvaisen näiden kahden suurvallan voimatasapainosta. Eurooppalaisten suurvaltojen voimatasapainon järkkäminen on mahdollistanut Baltian maiden itsenäistymiset ensin ensimmäisen maailmansodan jälkeen ja uudelleen Neuvostoliiton romahtamisen ja kylmän sodan jälkeen.⁵⁵ 1910-luvun loppupuolella Saksan tappio ensimmäisessä maailmansodassa ja Venäjän sisäiset ongelmat loivat tilanteen, jossa kummatkin Baltian maihin vaikuttavat suurvallat olivat alennustilassa. Suurvaltojen voimistuminen 1930-luvulla johti Baltian maiden aseman heikkenemiseen ja maantieteellinen asema koitui niiden kohtaloksi Saksan ja Neuvostoliiton jakaessa Itä-Euroopan etupiireihinsä. Toisen maailmansodan seurauksena Euroopan voimatasapainojärjestelmää eivät pitäneet enää yllä valtiot vaan liittoumat, Varsovan liitto ja Nato. Uusi voimatasapainon järkkäminen tapahtui 1990-luvun taitteessa Neuvostoliiton ajaututtua sisäisiin ongelmiin ja lopulta hajottua. Läntiselle voimalle ei enää ollut itäistä vastavoimaa, joka mahdollisti Baltiassa uuden itsenäisyyteen johtaneen kansallisen nousun. Tätä edesauttoi läntisen Euroopan positiivinen suhtautuminen itsenäisyysjulistuksiin.

3.1 Venäjä

Neuvostoliiton aikana maan yhteiskunta taantui niin yrittämisen kuin teknologisen kehittymisen kannalta. Tähän johti eristyneisyys, joka esti ulkoisten vaikuttimien pääsyn maan elinkeinoelämään. Neuvostoliiton suunnan muuttamista yrittäneen perestroikan tavoitteena ei Juntusen mukaan ollut demokratian luominen vaan neuvostoyhteiskunnan pelastaminen. Neuvostoliiton suunnitelmataloudesta siirryttäessä Venäjän markkinatalouteen talous vapautettiin hallitsemattomasti. Tämän toiminnan seurauksena ja lakien puutteesta johtuen syntyi radikaali kahtiajako rikkaiden oligarkkien ja köyhien välille.⁵⁶

⁵⁵ Blomberg & Saanio, (2003), s. 7-9.

⁵⁶ Juntunen, (2009), s. 66-67.

Neuvostoliiton hajottua Länsi-Euroopassa seurattiin tiiviisti Venäjän demokratia kehitystä, toiveena oli Venäjän siirtyminen läntisen demokratian piiriin. Läntisen demokratia kehityksen uskottiin lisäävän Euroopan integraatiota ja sitä kautta edistävän alueen vakautta. 1990-luvun alkuvuosina Venäjällä oli pyrkimyksiä lännessä haluttuun suuntaan. Presidentti Boris Jeltsin ajoi tätä kehitystä eteenpäin aiheuttaen kuitenkin suurta epävakautta. Demokratia kehityksen suunta kääntyi Vladimir Putinin presidenttiyden myötä ja huomattavissa oli venäläinen demokratian syntyminen. Kuvaavaa tälle hallintotavalle on huomattavan suuret presidentin valtaoikeudet ja yleinen vallan keskittyminen. Tämä näytti sopineen venäläisille yhteiskunnan olojen tasaannuttua ja talouskasvun herättyä.⁵⁷ Vallan keskittymistä Venäjän presidentille pidettiin Euroopassa arveluttavana ja sen katsottiin aiheuttavan arvaamattomuutta.

Venäjän talousuudistukset Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen alkoivat massamaisilla valtion omaisuuden yksityistämisillä. Vuoteen 1994 mennessä 70% Venäjän taloudesta oli yksityistetty. Talousuudistuksista johtuen tai niiden ansiosta Venäjän bruttokansantuotteen kehitys oli negatiivista aina vuoteen 1997 asti. Tuona aikana Venäjä menetti jopa 30% bruttokansantuotteestaan verrattuna neuvostoaikaan. Vuonna 1997 Venäjän talous kääntyi hienoiseen kasvuun taantuakseen negatiiviseksi vuonna 1998. Vuodesta 1999 alkoi Venäjän talouskasvun aika, jota siivitti 2000-luvun alussa alkanut öljyn hinnan nousu. Venäjän bruttokansantuote lähti nousuun keskimääräisen vuotuisen kasvun ollessa 6,9%. Vuosien 2004 ja 2006 välisen aikana Venäjän hallinto otti haltuunsa strategisesti tärkeitä energiayhtiöitä, joilla se myöhemmin 2000-luvulla teki ennennäkemättömiä taloudellisia voittoja.⁵⁸

Venäjän talouskasvu perustui öljyn myynnille, jonka avulla Venäjä toipui 1990-luvun lopun talouskriisistä. Vuosien 2001 ja 2004 välillä Venäjän bruttokansantuotteen kasvusta jopa kolmannes tuli luonnonvarojen myynnistä, öljyn myynnin osuuden ollessa noin neljänneksen kasvusta. Vuonna 2008 alkanut taantuma ajoi Venäjänkin talouden taantumaan lähinnä öljyn maailman markkinahinnan laskun vuoksi. Vuoden 2009 jälkeen Venäjä palasi kasvun tielle, sen ollessa huomattavasti maltillisempaa kuin 2000-luvun alkuvuosina. Ukrainan kriisin aiheuttamat talouspakotteet ja öljyn hinnan lasku vuonna 2014 heikensivät merkittävästi Venäjän taloudellisia näkymiä.⁵⁹

⁵⁷ Juntunen, (2009), s. 52-53.

⁵⁸ Johnston, 21.1.2016.

⁵⁹ Johnston, 21.1.2016.

Neuvostoliiton sotilasmenot pienenivät kohti vuotta 1990 ja Neuvostoliiton hajoamista. Vuonna 1990 Neuvostoliiton sotilasmenot olivat noin 270 miljardia dollaria. Neuvostoliiton romahdettua romahtivat myös Venäjän sotilasmenot. Vuonna 1992 Venäjän sotilasmenot olivat tippuneet noin 57 miljardiin dollariin joka oli 4,9% maan tuolloisesta bruttokansantuotteesta. Tämä käytännössä tarkoitti neuvostoarmeijan romahtamista rahoituksen puutteen vuoksi. Venäjän sotilasmenot pienenivät entisestään aina vuoteen 1998 asti jolloin menot olivat noin 19 miljardia dollaria. Vuodesta 1999 lähtien Venäjä on pystynyt kasvattamaan sotilasmenojaan vaihtelevista talousolosuhteista huolimatta vuoden 2015 noin 91 miljardiin dollariin. Ailahtelevasta bruttokansantuotteen kasvusta johtuen sotilasmenojen osuus on pysytellyt 3-5% välillä aina Neuvostoliiton hajoamisesta tähän päivään.

Venäjä on ollut Baltian maiden itsenäisyydelle suurin uhka Neuvostoliiton hajoamisesta ja maiden jälleen itsenäistymisestä lähtien. Venäjä teki paluun valtopolitiikkaan jo 1990-luvun puolivälissä ilmaistessaan selkeästi entisten neuvostotasavaltojen kuulumisen sen etupiiriin. Baltian maiden kannalta huolestuttavaa on Venäjän vuonna 1993 doktriinissa julkaisema oikeutus muissa valtioissa olevien venäläisvähemmistöjen sotilaallisesta puolustamisesta. Venäjän viimeaikainen toiminta on osoittanut, että se pyrkii alueelliseksi suurvallaksi entisen Neuvostoliiton alueella käyttäen niin taloudellisia, poliittisia kuin sotilaallisiakin keinoja.⁶⁰

Esimerkkinä Venäjän pyrkimyksestä pysyä alueellisena suurvaltana voidaan pitää läntisten taloudellisten tai sotilaallisten liittoutumien leviämisen estämistä sen etupiiriin kuuluviin maihin. Bukarestin Nato huippukokouksessa presidentti Putin varoitti Ukrainaa Natoon liittymisaikeista. Putin sanoi, että Ukrainan liittyminen Natoon saattaa aiheuttaa Krimin niemimaan ja Itä-Ukrainan irtoamisen omaksi valtiokseen. Sama viesti ja siihen lisätty sotilaallisen voimankäytön uhkaus toistettiin uudelleen Georgian sodan jälkeen.⁶¹ Vuoden 2013 marraskuussa alkoivat levottomuudet maan presidentin torjuttua EU-sopimuksen. Levottomuudet kärjistyivät sisäpoliittiseksi kriisiksi ja helmikuussa vuonna 2014 presidentti Janukovyts syrjäytettiin kuolonuhreja vaatineiden väkivaltaisuuksien jälkeen. Ukrainan sisäisten ongelmien vuoksi tarjoutui Venäjälle mahdollisuus toteuttaa uhkauksensa ja Venäjä valtasi maaliskuussa 2014

⁶⁰ Blombergs, (2013b), s. 261-262.

⁶¹ Blombergs, (2013b), s.264.

Krimin niemimaan. Varsinaiset sotatoimet puhkesivat Ukrainan itäosissa Donetskissa ja Luhanskissa huhtikuussa vuonna 2014.⁶²

2000-luvulla ja sen jälkeen entiset neuvostotasavallat ovat saaneet huomata Venäjän palanneen takaisin alueelliseksi suurvallaksi. Venäjän toimet niin Georgiassa kuin Ukrainassa on tuomittu laittomiksi ja maata vastaan on asetettu erinäisiä taloudellisia pakotteita. Venäjä sai kuitenkin sen mitä halusi ja maan etupiirin kuuluvat maat, jotka eivät ole vielä Nato- tai EU-jäseniä, harkitsevat vakavasti jäsenyysneuvottelujen aloittamisen kannattavuutta. Talous ja puolustusliittoihin jo liittyneet maat alkoivat taas pelätä Venäjää ja vaatia esimerkiksi Naton lupaamia artikla 5:n turvallisuustakuita. Tästä esimerkkinä toimii hyvin Baltian maat, joiden Nato-joukkojen vahvuutta ollaan kasvattamassa riittävän pelotevaikutuksen luomiseksi Venäjän varalle.

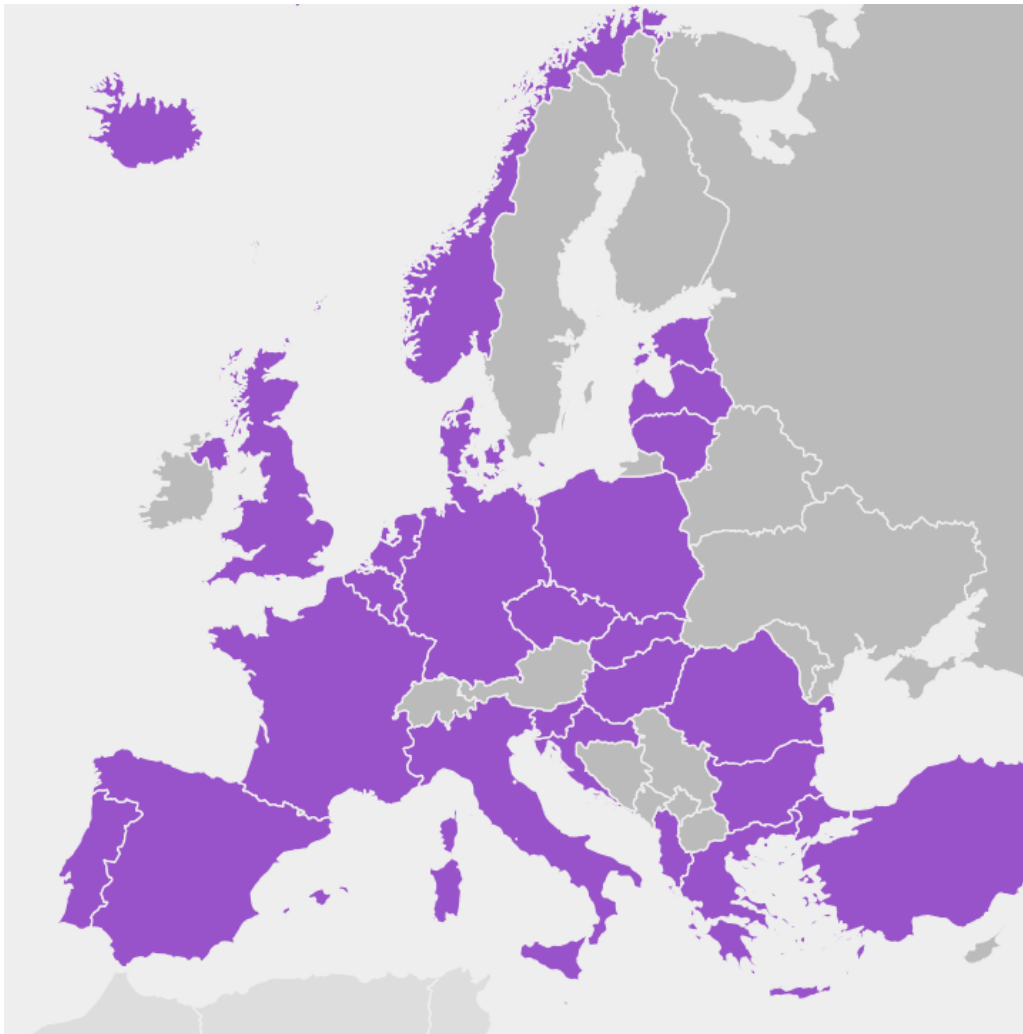
3.2 Nato⁶³

Toisen maailmansodan jälkeen läntisissä Euroopan maissa todettiin sotilaallisen yhteistyön olevan ainut keino ehkäistä Neuvostoliiton aggressioita. Sotilaallisen yhteistyön katsottiin olevan myös edistävä tekijä alueen vakauden ja taloudellisen kehityksen turvaamiseksi. Nato perustettiin vastaamaan Neuvostoliiton aiheuttamaa uhkaa vastaan Euroopassa ja sopimus sotilasliitosta allekirjoitettiin Liittoutuneisiin kuuluneiden 12:sta perustajajäsenvaltion toimesta 4. maaliskuuta 1949. Natolla ei alkuun ollut sotilaallista johto-organisaatiota, jollainen muodostettiin vasta Neuvostoliiton vuonna 1949 tekemän ydinkokeen ja vuonna 1950 alkaneen Korean sodan aiheuttaman epävarmuuden jälkeen. Sotilasliiton alla sodanjälkeinen Länsi-Eurooppa stabiloitui ja alkoi vaurastua ja vuonna 1952 siihen liittyivät Kreikka ja Turkki. Sotilasliiton kasvu jatkui kylmän sodan aikana Kreikan ja Turkin liittyttyä 1952, Länsi-Saksan 1955 ja Espanjan 1982. Kylmän sodan päättymisen ja Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen sotilasliitto on laajentunut itäiseen Eurooppaan kolmella laajentumiskierroksella. Vuonna 1999 Natoon liittyivät Tshekin tasavalta, Unkari ja Puola, vuonna 2004 Bulgaria, Viro, Latvia, Liettua, Romania, Slovakia ja Slovenia sekä vuonna 2009 Albania ja Kroatia.⁶⁴

⁶² Heiskanen, 2.10.2015.

⁶³ North Atlantic Treaty Organization

⁶⁴ A short history of NATO, (2012), s. 1-2; NATO member countries 26.3.2018.

Kuva: Nato jäsenvaltiot vuonna 2017⁶⁵. Nato oli vuonna 1999 laajentunut entisiin neuvostotasavaltoihin, mutta vuoden 2004 laajentumiskierroksen seurauksena Natolle ja Venjälle tuli yhteinen raja Itä-Euroopassa.

Neuvostoliiton hajottua Nato ajautui merkityksensä kanssa kriisiin, jossa sitä uhkasi pois kuihtuminen. Neuvostoliiton alta itsenäistyneet Itä- Euroopan maat ilmaisivat voimakkaasti halunsa päästä osaksi sotilasliittoa. Tämä koettiin ongelmalliseksi varsinkin Yhdysvalloissa, jossa pelättiin laajentumisen vahingoittavan maan taloudellisia ja poliittisia suhteita Venäjän kanssa. Euroopassa puolestaan laajentumiseen suhtauduttiin varauksella ja pelättiin uusien rajalinjojen syntymistä Naton ja Venäjän välille. Tosin Euroopan maat olivat valmiita hyväksymään sotilasliiton laajentumisen itään, sillä varauksella, että Yhdysvallat säilyttää ison roo-

⁶⁵ Eurooppatiedotus.

linsa Euroopan tasapainottavana tekijänä. Naton laajenemisessa Baltiaan nähtiin positiivisena puolena Venäjän ja Naton läheneminen, joka voisi johtaa parempaan yhteistyöhön.⁶⁶

Naton rooli Neuvostoliiton staattisena vastavoimana alkoi muuttua 1990- luvulla Balkanin sodan seurauksena. Staattisesta voimasta pyrittiin joustavampaan ja ketterämpään organisaatioon, jolla vastata muuttuneisiin Euroopan turvallisuusriskeihin. Naton painopiste alkoi siirtyä Pohjois- ja Keski-Euroopasta Välimeren alueelle. Turvallisuutta ei enää tarvinnut taata Euroopan sisällä vaan riskitekijät löytyivät muualta maailmasta. Tätä kehitystä tuki 9/11-terrori-iskut New Yorkissa, minkä seurauksena osa Nato-jäsenmaista hyökkäsi Afganistaniin syksyllä 2001. Naton rooli puolustusorganisaatiosta alkoi muuttua enemmän rauhaanpakottamis- ja rauhanturvaamisorganisaatioksi.⁶⁷

Vuonna 1989 Natolla oli Itämeren alueella noin 70 000 sotilasta sijoitettuna Tanskaan ja Pohjois-Saksaan. Vuoteen 1997 mennessä tilanne oli muuttunut siten, että maavoimien määrä oli supistunut 40 000 sotilaaseen, joskin lukuun voitiin jo tuolloin lisätä kahta vuotta myöhemmin Natoon liittyneen Puolan noin 250 000 miehen maavoimat. Itämeren suulla Nato-johtoisella esikunnalla oli tuolloin käytössään myös merivoimat kalustonaan 17 hävittäjää ja 22 sukellusvenettä. Nato-johtoisilla ilmavoimilla oli noin 300 taistelulentokonetta.⁶⁸

Nykyisin Nato-johtoiset joukot ovat levittäytyneet edemmäksi itään Baltian maiden liittyttyä sotilasliittoon. Ukrainan kriisin aiheuttaman epävarmuuden seurauksena Viroon on sijoitettu 1300 sotilasta ja aluevalvontaan tarkoitettuja hävittäjiä. Latviaan on sijoitettu 1200 sotilasta ja Liettuaan 1200 sotilasta ja aluevalvonta hävittäjiä. Puolaan on sen sijaan sijoitettu suurempi noin 4000 sotilaan vahvuinen Nato-osasto.⁶⁹ Nato-mailla on alueella myös omat asevoimansa. Viron asevoimat koostuvat maavoimista, merivoimista ja ilmavoimista, joista sotilaallista kapasiteettia on lähinnä maavoimilla. Rauhan aikana asevoimien vahvuus on noin 6000 sotilasta, nopean valmiuden joukkouhin kuuluu noin 21 000 sotilasta ja sodan ajan vahvuus on 60 000 sotilasta.⁷⁰ Latvian asevoimat koostuvat kolmesta puolustushaarasta ja Viron tapaan todellista voima ja toimintakapasiteettia on vain maavoimilla. Asevoimien rauha-ajanvahvuus

⁶⁶ Visuri, (1997), s. 26-29.

⁶⁷ A short history of NATO, (2012), s. 6-7.

⁶⁸ Visuri, (1997), s. 23.

⁶⁹ Batchelor, 5.2.2017.

⁷⁰ Estonian Defence Forces.

on noin 5500 sotilasta. Reservi koostuu noin 11 000 sotilaasta.⁷¹ Liettuan asevoimat koostuvat kolmesta perinteistä puolustushaarasta. Asevoimien rauhanajan vahvuus on noin 11 000 sotilasta ja reserviksi ilmoitetaan 4500 sotilasta.⁷² Baltian maiden eteläpuolella sijaitsevan Puolan asevoimien vahvuus on noin 90 000 sotilasta joista noin 20 000 on reservissä. Pelkästään Baltian maiden alueella on näin ollen Natoon sidoksissa olevia joukkoja aktiivipalveluksessa noin 100 000 sotilasta ja reservin vahvuuskin nousee noin 80 000 sotilaaseen. Reservissä olevien joukkojen valmiustaso tosin vaihtelee suuresti riippuen joukon tehtävästä.

3.2 Euroopan Unioni

Euroopan Unioni (EU) on taloudellinen ja poliittinen liitto. EU:n edeltäjä syntyi toisen maailmansodan jälkeen taloudellisena liittona, jonka tarkoituksena oli kaupankäynnin avulla tehdä valtiosta toisistaan riippuvaisia ja tätä kautta ehkäistä uusien ristiriitatilanteiden syntyminen. Käytännössä tällä haluttiin ensisijaisesti sitoa Saksa ja Ranska tiiviiseen taloudelliseen yhteistyöhön. Sopimus koski hiili- ja teräsyhteistyön perustamista, jotta yksikään valtio ei pystyisi liikekannallepanoon toisten huomaamatta⁷³. Vuonna 1958 perustettiin Euroopan talousyhteisö (ETY), jonka perustajajäseniä olivat Ranska, Saksa, Luxemburg, Italia, Belgia ja Alankomaat. Talousyhteisön perustamisesta alkoi EU:n sisämarkkinoiden kehittyminen.⁷⁴

Talusyhteistyön lisäksi Euroopan talousyhteisön organisaatio laajeni koskemaan toimintaloja kuten ympäristö, ulkosuhteet ja turvallisuus sekä oikeusasiat. Ensimmäinen keskushallintoelimet ETY sain 1967 kun Euroopan talousyhteisö, Euroopan atomienergiayhteisö ja Euroopan hiili- ja teräsyhteisö yhdistettiin. Euroopan yhteisön jäsenmäärä lisääntyi 1973 kolmella uudella jäsenellä Tanskan, Irlannin ja Yhdistyneiden kuningaskuntien liittyttyä jäsenistöön. Vuonna 1981 Euroopan yhteisöön liittyi Kreikka ja 1986 jäseniksi tulivat Espanja ja Portugali.

⁷¹ European defence information – Latvia.

⁷² European defence information – Lithuania.

⁷³ Perustietoa Euroopan unionista.

⁷⁴ Perustietoa Euroopan unionista, Talusyhteisöstä poliittiseksi unioniksi.

Euroopan talousyhteisön nimi muutettiin vuonna 1993 Euroopan Unioniksi Maastrichtin sopimuksella. Sopimuksella perustettiin Euroopan Unioni ja EU parlamentin päätösvaltaa lisättiin. EU poliittinen rooli vahvistui, kun yhteinen ulko- ja sisäpolitiikka otettiin vahvemmin EU parlamentin käsiin. Sopimuksella avattiin EU maiden välille uusia yhteistyömuotoja kuten koskien puolustus, oikeus ja sisäasioita. Seuraava EU:n laajentumiskierros tapahtui vuonna 1995, kun Suomi, Ruotsi ja Itävalta hyväksyttiin jäseniksi. Vuoden 1997 Amsterdamin ja 2003 Nizzan sopimuksilla EU muutti toimintaelimiään jäsenmäärän kasvamista ajatellen ja päätöksenteon avoimuuden lisäämiseksi.

Vuonna 2004 tapahtui Euroopan Unionin suuri laajentuminen itään muun muassa entisiin neuvostotasavaltoihin. Tuolloin EU jäseneksi liittyivät Tšekki, Slovakia, Kypros, Malta, Viro, Latvia, Liettua, Puola, Unkari ja Slovenia. Vuonna 2007 EU:n jäseniksi liittyivät vielä Bulgaria ja Romania. Samana vuonna allekirjoitetussa ja vuonna 2009 voimaan astuneessa Lissabonin sopimuksella korvattiin aiemmin suunniteltu Euroopan Unionin perustuslaki.⁷⁵ Lissabonin sopimusta on arvostelu harppauksena kohti liittovaltiota. EU aloitti esiintymisen yhtenäisenä kokonaisuutena kansainvälisissä suhteissa ja lainsäädäntövaltaa siirrettiin Euroopan neuvostolta europarlamentille. Aikaisemmasta yksimielisyyden päätäntäkuluttuurista siirryttiin joillain aloilla enemmistöpäätösten puolelle. EU sai sopimuksella myös valtiota muistuttavia virkamiehiä kuten presidentin⁷⁶ ja ulkoministerin.⁷⁷ Kroatian liittyttyä Euroopan unioniin vuonna 2013 saavutti EU nykyisen jäsenmääränsä. EU on tänä päivänä 28 eurooppalaisen valtion tiivis taloudellinen ja poliittinen liitto.

Euroopan unionin ollessa luonteeltaan talous ja poliittinen yhteisö, herää kysymys sen harjoittaman ulkopoliittikan vaikuttavuudesta. Käytännössä ainoa EU:n konkreettinen keino on talouspakotteen. Vanhavan talousalueena EU saa näillä toimilla vaikutusta aikaiseksi. Esimerkkinä pakotetoiminnasta toimii EU:n Venäjää vastaan suuntaamat talouspakotteen, jotka olivat seurausta Venäjän toiminnasta Ukrainan kriisiin liittyen. Pakotteita seuraa aina vastapakotteet joita Venäjäkin asettaa muun muassa EU:lle.⁷⁸ Vastapakotteiden vaikutuksesta onkin herännyt

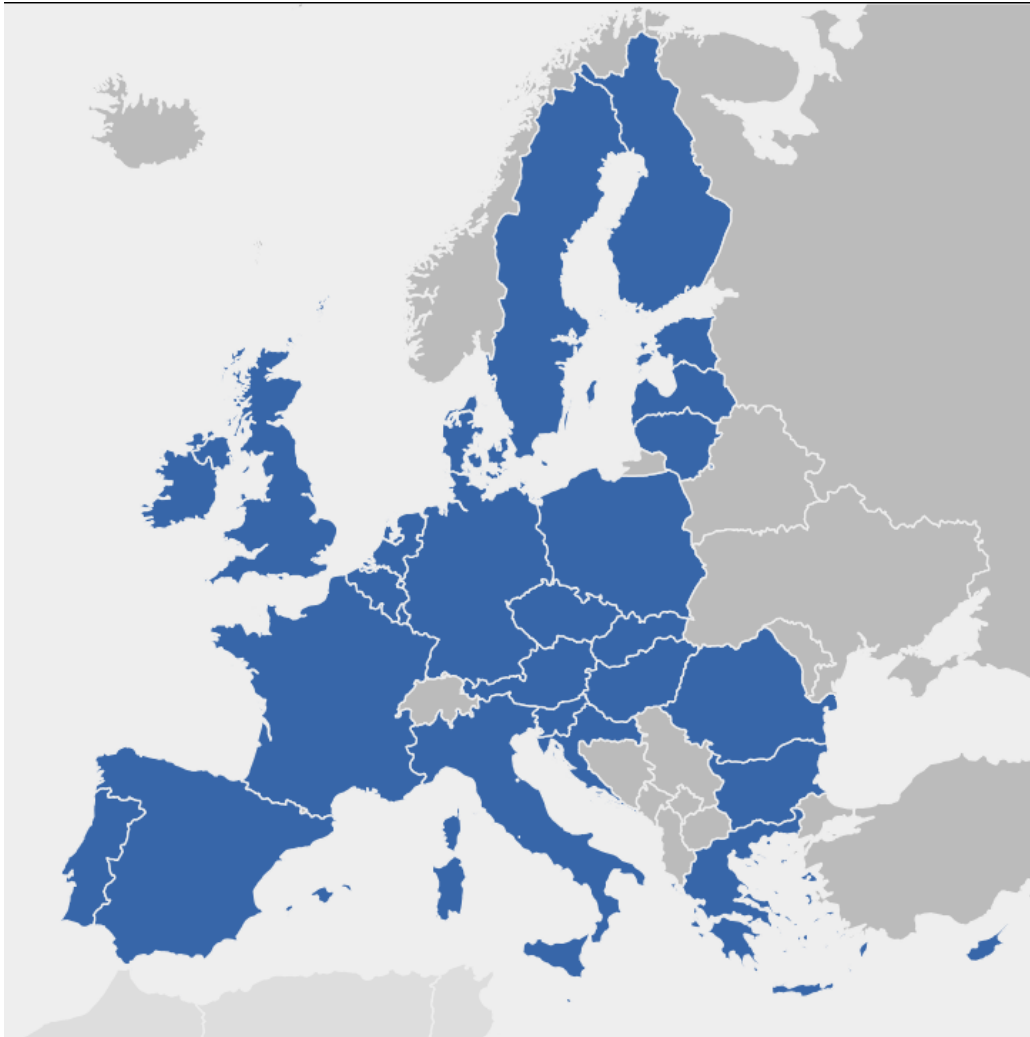
⁷⁵ Euroopan unioni.

⁷⁶ Eurooppa-neuvoston puheenjohtaja.

⁷⁷ Wallius, 20.4.2012.

⁷⁸ Valtionvarainministeriö, (2014).

keskustelua varsinkin Venäjän rajanaapureiden keskuudessa. Kärskiikö Venäjän rajanaapurit suurempia taloudellisia tappioita kuin alkuperäinen pakotteiden saaja Venäjä itse?

Kuva: EU jäsenvaltion vuonna 2017⁷⁹. Euroopan unioni on levinnyt Itä-Euroopan entisiin neuvostotasavaltoihin lukuun ottamatta Valko-Venäjää, Ukrainaa ja Moldovaa.

⁷⁹ Eurooppatiedotus, EU-jäsenmaat.

4 BALTIAN MAIDEN TURVALLISUUSPOLITIIKAN KEHITYS

*"The National Security Concept, adopted in 2001, dealt with the period when Estonia was heading towards North Atlantic Treaty Organisation (NATO) and European Union (EU) accession. The achievement of these goals has created a need for the reorganisation of the nation's activities concerning national security, while maintaining the nation's basic course in this sphere."*⁸⁰

*"The European Union (hereinafter referred to as the EU) and the North Atlantic treaty Organisation (hereinafter referred to as the NATO) membership has changed the geo-political situation and security environment of Latvia. The new status of the Latvian state makes it necessary to develop adequate National Security Concept."*⁸¹

Heti jälleen itsenäistymisen jälkeen Baltian maat pyrkivät aktiivisesti integroitumaan läntisiin taloudellisiin ja sotilaallisiin organisaatioihin. Nato-jäsenyys kovien turvatakuiden ja EU-jäsenyys taloudellispoliittisten etujen vuoksi olivat Viron, Latvian ja Liettuan tavoitteina. Vuosituhannen vaihteen jälkeen maat saavuttivat kummatkin tavoitteensa, kun kaikki kolme maata hyväksyttiin ensin Natoon ja sitten Euroopan Unioniin vuonna 2004. Kuten yllä esitetyistä turvallisuuskonseptien otteista voidaan päätellä, pidettiin tätä vuotta ja näitä tapahtumia veden jakajana Baltian maiden turvallisuuspolitiikan kehityksessä.

Tässä kappaleessa tarkastellaan Baltian maiden turvallisuuspolitiikan kehitystä aina jälleen itsenäistymisestä tähän päivään. Baltian maiden kohdalla turvallisuuspolitiikan merkittävimmät uhat liittyvät neuvostoajan perintöön sekä Venäjän geopoliittiseen läheisyyteen. Edellä mainituista seikoista johtuen tarkastelun painopiste muodostuu sisäisten tekijöiden osalta väestö-, energia-, talous- ja puolustuspolitiikkaan ja ulkoisten tekijöiden osalta ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan.

⁸⁰ National Security Concept of the Republic of Estonia, (2004), s. 3.

⁸¹ National Security Concept of the Republic of Latvia, (2005), s. 1.

4.1 Viro

Jälleen itsenäistyttyään 20.8.1991 Viro pyrki aktiivisesti ja nopealla aikataululla integroitumaan länsieurooppalaisten turvallisuus- ja talousorganisaatioiden kanssa. Vielä samana vuonna Viro ehti liittyä Yhdistyneisiin kansakuntiin ja Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssiin. Valtiollisen asemansa varmistamiseksi Viro aloitti yhteistyön Länsi-Euroopan unionin (WEU) kanssa vuonna 1992 ja tuli hyväksytyksi liitännäisjäseneksi vuonna 1994. Baltian maiden neuvosto perustettiin vuonna 1992 Viron ollessa yksi perustajajäsen ja Euroopan neuvoston jäsenyyden Viro saavutti vuonna 1993. Maailman kauppajärjestöön Viro liittyi vuonna 1999.⁸²

4.1 Viron sisäiset turvallisuushaasteet

Jälleen itsenäistyneen Viron sisäpolitiikan polttavin aihe oli suuri venäläinen vähemmistö. Vähemmistökysymys rasitti pahasti Viron suhteita Venäjään ja pahimmillaan saattoi vaikuttaa negatiivisesti EU-jäsenhakemukseen.⁸³ Järjestäytynyt rikollisuus voimistui Neuvostoliiton hajottua ja tyypillistä rikollisuudelle oli korkea järjestäytyneisyyden aste sekä rajojen yli ulottunut toiminta. Tyypilliset rikokset alueella liittyivät huumeiden salakuljetukseen, rahanpepsuun, talousrikoksiin, laittomaan maahanmuuttoon, laittomaan asekauppaan, korruption, autovarkauksiin ja prostituutioon. Baltian maiden sijainti idän ja lännen välissä yhdessä kehittyvän infrastruktuurin kanssa tekivät Baltian maista houkuttelevan reitin salakuljetukselle.⁸⁴

Viron jälleen itsenäistyminen kyettiin poikkeuksellisesti toteuttamaan ilman poliittisesti värityneitä kuolonuhreja. Tapahtumia voidaan pitää poikkeuksellisina, koska muut neuvostovaltan alta itsenäistyneet maat eivät tähän kenneet. Huomion arvoista on myös se, että huolimatta neuvostoaikaisesta sorrosta ja rikoksista, virolaiset eivät syylistyneet vakaviin väkivallan tekoihin maan venäläisiä kohtaan. Viron kansalaisuuslaki, joka muokattiin vuoden 1938 laista otettiin käyttöön helmikuussa 1992. Lain mukaan Viron kansalaisia olivat vain ne henkilöt, jotka olivat Viron kansalaisia ennen miehitystä ja heidän jälkeläisensä. Maan perustus-

⁸² Blomberg & Saanio, (2003), s. 23.

⁸³ Visuri, (1997), s. 25.

⁸⁴ Ulrich & Kivimäki, (1998), s. 17-18.

laista äänestettiin kesäkuussa 1992. Samalla äänestettiin, voidaanko noin 10 000:lle jo Viron kansalaisuutta hakeneelle⁸⁵, pääosin venäläiseen vähemmistöön kuuluvalla henkilölle myöntää kansallisuus, hyväksyä maan kansalaisiksi. Kansalaisuuskysymysäänestyksen voitti kielteinen kanta saaden 54 % äänistä. Tämä osoitti virolaisten äänestäjien jakautuneen selvästi kahtia kansalaisuuskysymyksen suhteen.⁸⁶

Vuoden 1992 Viron kansalaisuuslain mukaan kansalaisuutta hakevan henkilön tulee asua maassa vähintään kaksi vuotta ennen kansalaisuushakemuksen jättämistä. Hakemuksen vaatimuksena oli tämän lisäksi Viron kielen osaaminen. Pääosa ei virolaisista vastusti lakia ja varsinkin sen tulkintaa asumisesta maassa. Neuvostomiehityksen aikaa maahan muuttaneiden ei katsottu asuneen Virossa miehityksen aikaan ja näin ollen he joutuivat odottamaan kahden vuoden ajan ennen hakemuksen antamista. Lakia vastustaneet miehitysaikana maahan muuttaneet katsoivat, että kansalaisiksi olisi tullut hyväksyä kaikki maassa jälleen itsenäistymisen aikaan pysyvästi asuneet henkilöt.⁸⁷

Ilman kansalaisuutta jääneiden ihmisten aseman määrittelyllä oli kiire ja Viro sääti muukalaislain, jossa säädettiin vailla kansalaisuutta maassa asuneiden ihmisten asema. Lain piiriin kuului kaikkiaan 80% Viron venäläisvähemmistöstä. Ensimmäistä lain versiota vastustettiin rajusti niin venäläisen vähemmistön puolelta kuin myös eurooppalaisten organisaatioiden taholta johtuen sen syrjivästä ja epämääräisestä luonteesta johtuen. Lain koettiin määrittelevän huonosti maan asukkaan ja työläisen asemaa. Muihinkin lakeihin kuten kielilakiin ja koulutuslakiin suhtauduttiin kielteisesti syrjivän luonteen vuoksi. Lakikiista vähemmistöjen asemasta Narvan kaupungin autonomiajulistukseen heinäkuussa 1993, jonka seuraukset jäivät pieniksi. Toinen lakikiistan synnyttämä seuraus oli vähemmistöryhmien yhtenäistyminen yhdeksi venäjänkielistä vähemmistöä edustavaksi organisaatioiksi, joka pyrki laillisin keinoin edistämään vähemmistön asemaa. Viron viranomaiset havahtuivat kuitenkin ongelmiin ja ym-

⁸⁵ Tähän ryhmään kuuluvat henkilöt olivat jo hakeneet Viron kansalaisuutta vuonna 1990 ennen Viron kongressin järjestämistä. Helmiskuussa 1993 kansalaisuuslakiin hyväksyttiin muutos, joka mahdollisti tähän ryhmään kuuluvien henkilöiden kansallisuushakemuksen hyväksymisen ilman muuten vaadittua kielikoetta. JROTKO sanelut, 19.2.1993.

⁸⁶ Kionka & Vetik, (1996), s. 140-141.

⁸⁷ Kionka & Vetik, (1996), s. 142.

märsivät sen aiheuttaman uhan yhteiskunnalle, mikäli vähemmistöongelmaa ei saataisi ratkaistua.⁸⁸

Etnisten ryhmien aiheuttamien ongelmien keskellä Viron hallinto lähti kuitenkin liennytysten tielle. Toukokuussa 1993 säädettiin laki paikallisvaaleista, joka antoi paperittomille ja ulkomaan kansalaisille mahdollisuuden äänestää paikallisvaaleissa ja näin päästä vaikuttamaan. Äänioikeuden ehtona oli kuitenkin vaalialueella asuminen viiden vuoden ajan ennen vaaleja ja ilmoittautuminen äänestys rekisteriin. Äänestysaktiivisuudesta pääteltynä paikallisvaalilaki otettiin hyvin vastaan vähemmistöjen joukossa. Esimerkiksi Tallinnan paikallisvaaleissa kaupungin hallitukseen venäläisen vähemmistön edustajat saivat 27 paikkaa 64:stä, mikä kertoo aktiivisesta äänestämisestä vähemmistön keskuudessa.⁸⁹ Huomioon on toki otettava, että vuoden 1993 paikallisvaalit olivat ensimmäinen kerta, kun venäläisen vähemmistö pääsi vaikuttamaan Viron asioihin vaikkakin vain paikallisesti. Tämä on varmasti motivoinut nimenomaan vähemmistön edustajia suurempaan äänestysaktiivisuuteen kuin kantavirolaisia.

Toinen merkittävä edistysaskel vähemmistöjen olojen parantamiseksi otettiin lokakuussa 1993 jolloin säädetty laki mahdollisti vähemmistöjen perustaa omia opetusinstituutioita ja antoi paikallisille neuvostoille päätäntävällän kulttuurillisissa ongelmissa. Muitakin toimia otettiin käyttöön vähemmistöistä aiheutuvien jännitteiden poistamiseksi kuten Viron presidentin muodostama pyöreän pöydän käytäntö, joka kokosi eri vähemmistöryhmien edustajat keskustelemaan ongelmista.⁹⁰

Viro tiukensi kansalaislakiaan vielä 1995. Aikaisemmin ehtona ollut kahden vuoden asuminen Virossa nostettiin 5 vuoteen ja pelkkä kielikoe ei enää riittänyt vaan hakijan täytyi osoittaa hallitsevansa Viron perustus- ja kasalaisuuslait. Jo aikaisemmin vaatimuksena olleen Viron kielitaidon kriteerejäkin tiukennettiin.⁹¹ EU-jäsenyyden hakuprosessissa Viron kansalaisuuslakia kritisoitiin, mutta kritiikin vaikutukset jäivät vähäisiksi. Vuoden 1995 kansalaisuuslaki on edelleen voimassa ja siihen on tehty vain pieni muutoksia jälkikäteen. Muutoksista

⁸⁸ Kionka & Vetik, (1996), s. 142-143.

⁸⁹ Kionka & Vetik, (1996), s. 143.

⁹⁰ Kionka & Vetik, (1996), s. 143.

⁹¹ STT, 20.1.1995.

merkittävämmäksi voi nostaa 2015 voimaan astuneen säädöksen jonka mukaan ilman kansalaisuutta oleville vanhemmille syntyvä lapsi on automaattisesti Viron kansalainen ⁹²

Viron sisäpoliittiseen tilanteeseen vaikuttaa edelleen varsin suuri venäläinen vähemmistö. Vähemmistöä on pyritty integroimaan kantaväestöön, kuitenkin heikoin tuloksin. Vuosien 1992 ja 2014 kaikkiaan 158 000 ihmistä on saanut Viron kansalaisuuden hakuprosessin kautta⁹³. Venäläisen vähemmistön nuorten integroinnissa on onnistuttu paremmin kuin vanhemman väestön. Nuorista alle 25-vuotiaista venäjää äidinkielenään puhuvista 77% on Viron kansalaisia. Vastaavasti yli 65-vuotiaista venäjänkielisistä vai 36% on Viron kansalaisia. Vuonna 2015 noin 190 000 Viron venäläistä oli edelleen ilman maan kansalaisuutta. Kansalaisuuden puuttumista perustellaan Viron kansalaisuuskokeen vaatiman Viron kielen osaamattomuudella. Osa venäläisestä vähemmistöstä ei edes havittele Viron kansalaisuutta, Venäjän passilla tai harmaalla passilla pääsee Venäjälle ilman viisumia. Viron venäjänkielisistä 57% halusi Viron kansalaisuuden ja 7% Venäjän. Aika-ajoin vähemmistön ja kantaväestön välit tulehtuvat ja yleensä Venäjä tukee vähemmistöään. Tästä viimeisin esimerkki on Tallinnan pronssisoturi-patsaan siirrosta noussut selkkaus.⁹⁴

Muun kuin Viron kansalaisuuden omaavien henkilöiden määrä on maassa pysytellyt samansuuruisena. Vuonna 2017 edelleen 190 000 ihmistä oli maassa ilman Viron kansalaisuutta ja näistä kokonaan ilman kansalaisuutta oli hieman alle 80 000 tuhatta ihmistä. Virossa asuvista jonkin muun maan kansalaisista edelleenkin suurin osa on Venäjän kansallisuuden omaavia henkilöitä. Viime aikoina vuosittain Viron kansalaisuus myönnetään noin 1500 henkilölle joista suurin osa ei omaa minkään maan kansalaisuutta.⁹⁵

Jälleen itsenäistymisen jälkeen Viro oli muiden Baltian maiden tapaan raskaasti riippuvainen Venäjältä tuotavasta energiasta johtuen neuvostoaikaisen teollistumisen luomasta infrastruktuurista, rajatuista maan omista energialähteistä ja Venäjän läheisyydestä. Toisin kuin muihin Baltian maihin, Viroon ei koskaan rakennettu Venäjältä tulevaa öljyputkea vaan öljykuljetukset tehtiin rautateitse tai laivoilla Tallinnan ja Muugan satamiin.⁹⁶

⁹² Citizenship Act of Estonia, § 5.

⁹³ Trimbach, 1.6.2017.

⁹⁴ Wallius, 18.6.2015.

⁹⁵ Citizenship and Migration, 15.4.2017.

⁹⁶ Grigas, (2013), s.40-41.

Neuvostoliiton hajottua Viro neuvotteli Venäjän kanssa uudet sopimukset koskien energian tuontia, jotka poikkesivat neuvostoaikaisista Moskova-johtoisen hallinnon säätelemistä sopimuksista. Sopimuksen olemassaolon mahdollisti molemmien puolinen riippuvuus. Venäjä oli riippuvainen Virostä sen satamien kautta Länsi-Eurooppaan myytävästä öljystä ja Viro puolestaan Venäjältä tuotavasta öljystä. Riippuvuus kuitenkin muuttui yksipuoleiseksi 2000-luvulla, jolloin Venäjän öljytuotteiden kauttakulku Baltian maiden kautta loppui. Tämän seurauksena Virostä tuli yksipuoleisesti riippuvainen Venäjältä tuotavista öljytuotteista. Itsenäistymisen jälkeisen ensimmäisen vuosikymmenen aikana Viro ei juurikaan kyennyt vähentämään riippuvuuttaan Venäjältä tuotaviin öljytuotteisiin, joka merkittävästi heikensi maan energiaturvallisuutta.⁹⁷

Viro ei kyennyt vähentämään energiariippuvuuttaan Venäjästä itsenäisyyden ensimmäisen vuosikymmenen aikana. Virossa tähän voidaan eritellä neljä eri syytä. Energian tuotannon kannalta Viron ainoa luonnonvara oli öljyliuske⁹⁸. Aika oli maassa poliittisesti epävakaata, jonka seurauksena hallituksen suorivat lyhytaikaisia hankkeita pitkäaikaisten energiahankkeiden sijaan. Viron talous oli vasta nousussa, jonka seurauksena poliittinen johto ei uskaltanut panostaa kalliisiin energiaprojekteihin. Venäläiset öljy-yhtiöt harrastivat aktiivista lobbaus-toimintaa pitääkseen stabiilin tilan yllä Viron energiamarkkinoilla. Edellä mainittujen seikkojen vuoksi energiaturvallisuus ei maassa juurikaan parantunut. Viron energiaturvallisuuden heikkous tuli käytännössä ilmi vuonna 2007 tapahtuneen Pronssisoturi-kiistan⁹⁹ aikana. Tuolloin Venäjä katkaisi öljytoimitukset Viroon vastalauseena Viron toiminnalle kiistassa.¹⁰⁰

Sähköä Viro tuotti ja tuottaa edelleen öljyliuskeella toimivissa voimaloissa. Tällä tuotannolla maa saavutti 2010-luvun alkuun mennessä sähkön osalta 90 %:sen omavaraisuuden. Tuotantotapaa kehitetään edelleen korvaamalla neuvostoaikaisia saastuttavia laitoksia nykyaikai-

⁹⁷ Grigas, (2013), s.40-43

⁹⁸ Öljyliusketta käytettiin pääsääntöisesti sähköntuotantoon.

⁹⁹ Pronssisoturi on puna-armeijan sotilasta kuvaava patsas, joka sijaitsee Tallinnan keskustassa. Patsas toimi koontumispaikkana vironvenäläisille. Patsaan olemassaolo aiheutti erimielisyyksiä kantavirolaisten ja vironvenäläisten välillä ja patsas päätettiin siirtää sotilashautausmaalle keväällä 2007. Patsaan siirto aiheutti levottomuuksia Viron sisällä ja diplomaattisen selkkauksen Viron ja Venäjän välille. Alenius, 14.2.2018.

¹⁰⁰ Grigas, (2013), s. 42-43.

semmilla, vähemmän saastuttavilla ja tehokkaammilla laitoksilla.¹⁰¹ Öljyliuskeen louhiminen ja polttaminen saastuttavat kuitenkin ympäristöä ja Viron pyrkimyksenä on puolittaa öljyliuskeella tuotetun energian määrä. Venäjältä tuotava maakaasu koetaan myös hankalaksi energiamuodoksi johtuen kaasun hinnasta, alkuperämaasta ja kaasun jakeluyhtiön venäläisestä osaomistuksesta. Korvaavina energia muotoina suunniteltiin käytettävän tuulivoimaa ja ydinvoimaa.¹⁰² Suurin energiaturvallisuuden askel sähkön osalta otettiin vuonna 2006 jolloin ensimmäinen Estlink 1 sähkökaapeli Viron ja Suomen välille valmistui. Tätä seurasi kapasiteetin kasvattaminen vuonna 2014 jolloin toinen Estlink 2 sähkökaapeli valmistui.¹⁰³ Merikaapelit Suomeen mahdollistivat Viron liittymisen pohjoismaiseen sähköverkkoon ja sitä kautta loivat kestävyyttä maan sähköverkkoon häiriötilanteiden varalle.

Viron niin kuin muidenkin Baltian maiden talouspolitiikkaa voidaan pitää menestystarinana verrattaessa kansantalouden kokoa jälleen itsenäistymisen ajan ja tämän hetken välillä. Viro irrottautui ruplasta vuonna 1992 ja onnistui valuuttansa vakauttamisessa. Virossa harjoitettiin itsenäisyyden alkuvuosina tiukkaa raha- ja finanssipolitiikkaa, jonka avulla inflaation kasvu hidastui huomattavasti. Viro oli Baltian maiden aktiivisin talousuudistusten eteenpäin viejä, esimerkiksi vapauttamalla ulkomaankauppansa kokonaan. Talouspolitiikkaa Virossa voidaan pitää onnistuneena pitkän aikavälin tarkastelussa, vaikkakin maan bruttokansantuote laski useita kymmeniä prosentteja vuosina 1991 – 1994. Vuonna 1994 Viron talous kääntyi maltilliseen kasvuun.¹⁰⁴ Maltillinen talouskasvu muuttui voimakkaasti kasvavaksi vuonna 2001 jolloin maan bruttokansantuote oli 6,25 miljardia dollaria¹⁰⁵ kasvaen edellisestä vuodesta 0,6 miljardilla dollarilla. Vuoteen 2003 mennessä Viron bruttokansantuote oli enemmän kuin kaksinkertaistunut verrattaessa vuoden 1995 tilanteeseen.¹⁰⁶

Viron talouskasvu bruttokansantuotteena mitattuna jatkoi huomattavaa kasvuaan aina vuoteen 2008 asti. Bruttokansantuote oli tuolloin yli viisinkertaistunut vuoteen 1995 verrattuna ja kak-

¹⁰¹ Öster, 7/2011.

¹⁰² Suomen suurlähetystö, Tallinna, 14.1.2011.

¹⁰³ Fingrid.

¹⁰⁴ Piispanen, (1996), s. 12-14.

¹⁰⁵ Bruttokansan tuotteita verrattaessa käytetään yksikkönä PPP-dollaria (purchasing power parities). PPP-dollari ei ole todellinen valuutta vaan kuvaa ostovoimapariteettiä, jonka avulla voidaan verrata tarkemmin eri maiden tuotannon arvoa kuin esimerkiksi ilmoittamalla tuotanto jonakin todellisena valuuttana. Tilastokeskus.

¹⁰⁶ Globalis, 8.4.2015.

sinkertaistunut verrattuna vuoden 2003 tasoon ollen yli 24 miljardia dollaria. Viron Bruttokansantuote laski vuonna 2009 johtuen maailman laajuisen talouskriisin puhkeamisesta. Taantumasta Viron talous nousi verrattaen nopeasti¹⁰⁷ päästen selkeään kasvuun jo vuonna 2011, bruttokansantuotteen ylittäessä vuoden 2008 tason jo vuonna 2013. Vuosien 2008 ja 2015 Viron bruttokansantuote on vaihdellut 19 – 26 miljardin dollarin välillä.¹⁰⁸

Nopean talouskasvun ajoittumisen vuosien 2001 ja 2008 välille perusteella voitaisiin tulkita tämän johtuneen EU-jäsenyyden positiivisesta vaikutuksesta, tosin syy kasvuun löytyy todennäköisemmin maailman yleisestä talouskasvusta. Viron voidaan kuitenkin todeta hyötynneen ja hyötävän edelleen taloudellisesti EU-jäsenyydestä maan kuuluessa joukkoon, joka saa enemmän rahaa EU:lta kuin maksaa. Tällaisista maista käytetään termiä nettosaajat. Esimerkiksi vuonna 2011 Viro oli EU:n viidenneksi suurin nettosaaja saadessaan EU-tukea 2.31% bruttokansantuotteestaan.¹⁰⁹

4.1 Turvallisuuden ulkoinen ulottuvuus

Viro pyrki voimakkaasti saamaan turvallisuustakuut läntisestä Euroopasta. Turvallisuustakuiden kovan tarpeen taustalla oli pelko Venäjästä, historian ei haluttu toistavan itseään. Tavoite turvallisuustakuista olikin ymmärrettävä otettaessa huomioon Viron maantieteellinen sijainti, koko ja historiallinen tausta. Viron integraation päätavoitteet olivat jäsenyys sekä EU:ssa että Natossa. Viro solmi Eurooppa-sopimuksen EU:n kanssa vuonna 1995, minkä päämääränä oli EU-jäsenyys. Viron parlamentin vahvistettua Eurooppa-sopimus, Viron hallitus jätti EU:lle jäsenhakemuksen. Varsinaiset jäsenyysneuvottelut alkoivat vuonna 1997. Nato-jäsenyystavoitteen Viro hyväksyi vuonna 1996.¹¹⁰

Nopeasti alkanut integraatiokehitys tuotti Virolle sitä näkyvyyttä ja kuuluvuutta mitä se halusikin taataksaan valtiollisen olemassaolonsa. Viron varsinaisten päämäärien, Nato- ja EU-

¹⁰⁷ Baltian maista Liettua ylitti vuoden 2004 tason vuonna 2014 ja Liettua ei kyennyt siihen vuoteen 2016 mennessä.

¹⁰⁸ Globalis, 8.4.2015. Vrt Suomen BKT vuonna 2004 oli noin 270 miljardia dollaria.

¹⁰⁹ Naalisvaara & Sullström, 22.11.2012.

¹¹⁰ Blomberg & Saanio, (2003), s. 23.

jäsenyyksien saavuttaminen viivästyi Länsi-Euroopan maiden ollessa haluttomia uusien itäisten jäsenien ottamiseen. Syynä haluttomuuteen pidetään Viron heikoilla kantimilla ollutta taloutta ja syrjäistä sijaintia mahdollisten turvallisuustakuiden silmällä pitämistä. Integraatiohankkeiden viivästyttyä Viro alkoi painottaa Baltian maiden ja pohjoismaiden kanssa tehtävää yhteistyötä.¹¹¹ Viro aloitti sotilasyhteistyön Suomen kanssa, mihin kuului kalustollista ja koulutuksellista apua Virolle. Ainoastaan Venäjän ennalta-arvaamaton kehitys muodosti todellisen sotilaallisen ja maan itsenäisyyttä uhkaavan voiman.

Viro julkaisi vuonna 2001 uuden turvallisuuskonseptin, jossa maan turvallisuuspolitiikan päämääräksi asetettiin alueellisen koskemattomuuden ja suvereniteetin ylläpitäminen, demokraattisen kehityksen sekä virolaisen identiteetin vaaliminen. Viron turvallisuuspolitiikan toteutuksessa painotetaan integraatiota Naton, EU:n ja WEU:n kanssa, oman kansallisen puolustuksen kehittämistä ja hyviä naapurisuhteita. Turvallisuuspolitiikan keinovalikoima otti kantaa myös Viron sisäiseen vakauteen. Vapaalla markkinataloudella ja Viron sisäistä integraatiota korostamalla saavutetaan yhteiskuntarauha. Viro luotti integraatiokehityksensä tuovan turvallisuutta vakautta ja hyvinvointia.¹¹²

Virolle suurimman turvallisuusriskin aiheuttajat olivat kansainvälinen levottomuus, poliittisesti kontrolloimattomat tapahtumat ja kansainvälinen kriisi. Viro pelkäsi kansainvälisiä levottomuuksia, koska ne saattoivat lykätä jo käynnissä olevia integraatioprosesseja. Tällainen kehitys saattaisi jättää Viron turvallisuustyhjiöön. Puolestaan sotilaallisia turvallisuusriskejä Viro ei pelkää. Sotilaallisen konfliktin syntyyn ei uskota Itämeren alueella eikä sitä nähdä riskinä tulevaisuudessakaan. Tätä puoltaa se, että Venäjä on vähentänyt joukkojensa määrää Itämeren alueella. Viro on ottanut käyttöön laajan turvallisuuden käsitteen ja näin ollen turvallisuuskonsepti ottaa kantaa myös muihin riskeihin. Näitä ovat ulkopuolisen poliittisen painostuksen uhka, uudet turvallisuus uhat (katastrofit, terrorismi, järjestäytynyt rikollisuus ja huumeiden salakuljetus) ja taloudelliset uhat.¹¹³

Vuosituhanneen vaihteessa Viro ei nähnyt Venäjää uhkana, maassa oltiin tyytyväisiä Venäjän demokratiakehitykseen. Kahdenvälisiä poliittisia suhteita oltiin onnistuneesti rakennettu ja

¹¹¹ Blomberg & Saanio, (2003), s. 24.

¹¹² National Security Concept of the Republic of the Estonia, (2001), s. 5-6, 11-12.

¹¹³ National Security Concept of the Republic of the Estonia, (2001), s. 8-9.

ylläpidetty. Venäjä nähtiin suurena markkina-alueena Viron vientituotteille ja kaupankäynnille. Pienen huolen Virolle aiheutti venäjän sisäiset ja ulkoiset käynnissä olleet konfliktit, joiden tulkittiin aiheuttavan kaikille Venäjän rajanaapureille turvallisuusuhan.¹¹⁴

Viron saavutettua pitkäaikaiset tavoitteensa Nato- ja EU-jäsenyydet vuonna 2004, syntyi tarve uudistaa maan turvallisuuskonsepti. Aikaisemman vuoden 2001 turvallisuuskonsepti oli tehty aikana, jolloin maan tavoitteena oli taloudellinen, sotilaallinen ja poliittinen integraatio. Nyt jäsenyyksien saavuttamisen jälkeen Virossa painotettiin euroatlanttisen yhteistyön merkitystä kansallisen, alueellisen ja kansainvälisen turvallisuuden varmistamiseksi. Viro ilmoitti myös omien turvallisuus intressiensä siirtyneen kauemmaksi liittoutumisen myötä.¹¹⁵

Ennakoimattomat, kontrolloimattomat kriisit maailmalla luovat suurimman uhan Virolle. Maa pitää turvallisuutta jakamattomana käsitteenä. Liittolaisten turvallisuus on Viron turvallisuutta ja Viron turvallisuus on liittolaisten turvallisuutta. Sotilaallisen konfliktin syntymistä Euroopassa tai Baltian alueella pidetään hyvinkin pienenä mahdollisuutena. Myöskään suoranaista hyökkäystä Viroon ei pidetä mahdollisena, nyt tai tulevaisuudessakaan. Sotilaallisella voimalla painostamista terrorismin lisäksi pidetään todennäköisimpänä sotilaallisena turvallisuusuhan Virolle.¹¹⁶

Saavutettuaan Nato-jäsenyyden turvallisuustakuineen Viro pystyi vuoden 2004 konseptissa toteamaan puolustuksensa perustuvan ensisijaisesti Naton artikla 5:n varaan. Viro luotti Nato-jäsenyyden tuoman pelotteen toimivan riittävänä sotilaallisten kriisien ehkäisijänä. Venäjää ei pidetty uhkana vaan yhteistyötä rajakumppanuuden ja demokratiakehityksen tukemiseksi painotettiin.¹¹⁷

Vuoden 2010 turvallisuuskonseptissa Itämeren alueen tilanteen todettiin olevan vakaa. Venäjän todetaan palanneen suurvaltapolitiikkaan ja käyttävän poliittisten ja taloudellisten keinojen lisäksi sotilaallista voimaa omien intressiensä ajamiseen. Venäjän todetaan käyttävän myös energiaressurssejaan omien päämäärien saavuttamiseksi.¹¹⁸ Vuoden 2010 turvallisuuskonsepti

¹¹⁴ National Security Concept of the Republic of the Estonia, (2001), s. 15.

¹¹⁵ The National Security Concept of the Republic of Estonia, (2004), s.3

¹¹⁶ The National Security Concept of the Republic of Estonia, (2004), s.5-7.

¹¹⁷ The National Security Concept of the Republic of Estonia, (2004), s.12-14.

¹¹⁸ National Security Concept of Estonia, (2010), s. 7.

tehtiin tilanteessa, jossa Venäjä ei näyttänyt muodostavan suoranaista sotilaallista uhkaa varsinkaan Euroopan pohjoisosissa. Vuonna 2014 alkanut Ukrainan kriisi säilytti Viron niin kuin muunkin Länsi-Euroopan ja Venäjän toimet tuomittiin poikkeuksesta. Ukrainan kriisin vaikutus Viron turvallisuustilanteeseen voitaisiin nähdä merkittävänä ja näin olleen sillä voitaisiin perustella uuden turvallisuuskonseptin tarpeellisuus. Viro ei ole tarvetta tälle kuitenkaan nähty, sillä maassa luotetaan vuoden 2010 turvallisuuskonseptin hengen mukaisesti Naton ja EU:n ehkäisevään vaikutukseen.

Tähän Viro sai konkreettisen vahvistuksen keväällä 2014 kun Nato siirsi maahan hävittäjiä osana Baltian maiden ilmavalvontaoperaatiota. Samana vuonna Yhdysvallat aloitti maajoukkojensa harjoittamisen Viron maaperällä. Vuoden 2016 Varsovan Nato-kokouksessa päätettiin monikansallisen taisteluosaston perustamisesta Viron Tapaan. Keväällä 2017 1300 miehen vahvuinen osasto, joka koostui Britannian ja Ranskan sotilaista, saapui maahan. Kolmas taisteluosastoon osallistuva maa on Tanska, joka korvaa 2018 Virolta poistuvat ranskalaissotilaat.¹¹⁹

Vuoden 2001 turvallisuuskonseptin mukaan Viron puolustuspolitiikan tehtävänä on taata valtion sotilaallinen puolustus, tukea Viron Nato-jäsenyys pyrkimyksiä ja varmistaa maan kyky osallistua kansainvälisiin rauhaturvaoperaatioihin. Viron puolustusratkaisu oli kokomaan alueellinen puolustus. Uskottavan ja aggressioita ennaltaehkäisevän puolustuksen aikaansaamiseksi koko yhteiskunta valjastetaan tukemaan puolustuksen pyrkimyksiä. Oleellinen osa puolustusratkaisua oli pakollinen asepalveluspalvelus maan miesväestölle.¹²⁰

Viron puolustusvoimat¹²¹ koostuu maan armeijasta, vapaaehtoisista puolustusjoukoista ja kriisin aikana armeijan alla toimivista sisäministeriön osista. Maan puolustusvoimien alla toimivat maa- meri ja ilmavoimat. Ainoa varusmiehiä kouluttava puolustushaara on maavoimat. Vuoden 2001 turvallisuuskonseptissa Puolustusvoimat nähtiin tärkeimpänä osana kokonaistalusta maanpuolustusta sen roolin ollessa suuri sotilaallisen uhan ennaltaehkäisyssä. Puolustusvoimien tärkein tehtävä oli kehittää ja ylläpitää uskottavaa kansallista puolustusta sekä kehittää itseään Nato-yhteensopivaksi Virolle Nato-ohjelmassa esitettyjen tavoitteiden mukai-

¹¹⁹ Ministry of Defence (Estonia), 27.4.2017.

¹²⁰ National Security Concept of the Republic of the Estonia, (2001), s. 20-21.

¹²¹ Estonian Defence Forces (EDF)

sesti. Puolustusvoimien tehtäviin oli myös kirjattu yhteistyö siviiliviranomaisten kanssa kokonaisvaltaisen puolustusratkaisun mukaisesti.¹²²

Ensimmäiset tiedot Viron sotilasmenoista on vuodelta 1992, jolloin rahaa puolustukseen käytettiin 55,5 miljoonaa dollaria. Puolustusmäärärahojen kasvu pysyi suurena vuoteen 1994 asti, jolloin budjetti oli 95,1 miljoonaa dollaria. Vuoteen 1996 asti määrärahat jopa laskivat, uuden ja huomattavan nousun alettua vuodesta 1997, jolloin puolustusbudjetti oli jo 122 miljoonaa dollaria. Sotilasmäärärahojen kasvu jatkui aina vuoteen 2004 asti niiden ollessa tuolloin 323 miljoonaa dollaria. Bruttokansantuotteena mitattuna Viron sotilasmenot olivat vuonna 1993 0,8% bruttokansantuotteesta ja vuonna 2004 1,7% bruttokansantuotteesta.¹²³ Puolustusmenoihin käytettävät varat kasvoivat merkittävästi vuosien 1992 – 2004 välisenä aikana. Tarkastelussa täytyy kuitenkin ottaa huomioon lähtötilanne, jossa puolustusbudjetti oli hyvin pieni johtuen Viron valtion budjetin pienuudesta. Vuoden 2004 puolustusbudjetti kuvaa puolestaan Viron tahtotilaa sen pyrkiessä kohti Naton vaatimaa puolustusmenojen 2 % tasoa bruttokansantuotteesta.

Viro saavutti Nato-jäsenyystavoitteensa vuonna 2004, minkä myötä julkaistiin myös uusi turvallisuuskonsepti¹²⁴. Natojäsenyyden myötä Viro saavutti tavoitteensa artikla 5:den tuoman turvatakuun kautta. Viron puolustus ei enää perustunut kansalliseen puolustuskyykyyn vaan Naton katsottiin luovan tarvittavan ennalta ehkäisevän pelotteen. Koko yhteiskuntaa koskevan kokonaisvaltainen maanpuolustus mainittiin kuitenkin edelleen olennaiseksi osaksi maan turvaamista. Painopiste oli kuitenkin siirtynyt vahvasti Naton suuntaa ja Viro alkoi kehittämään puolustusvoimiaan uuden tilanteen tarpeiden mukaiseen suuntaa. Jo tuolloin katsottiin, että kaikkien puolustuksellisten suorituskykyjen rakentaminen oli tarpeetonta Naton kautta saatavien suorituskykyjen korvatta ne. Olemassa olevia suorituskykyjä kehitettiin liikkuvampaan ja nopean valmiuden suuntaan, jonka katsottiin vastaavan myös maanpuolustuksen tarpeisiin. Puolustusvoimat rakentuivat edelleenkin reserviläisarmeijan pohjalle, mutta reserviläisten koulutustarpeen ilmaisu lievennettiin aikaisemmasta koko ikäluokkaa koskevasta kattavasta palveluksesta puolustusvoimien tarpeet täyttävään reserviläisten koulutukseen.¹²⁵

¹²² National Security Concept of the Republic of the Estonia, (2001), s. 21.

¹²³ SIPRI Milex data 1988-2016.

¹²⁴ The National Security Concept of the Republic of Estonia (2004)

¹²⁵ The National Security Concept of the Republic of Estonia, (2004), s. 14.

Viron puolustusvoimien tehtävät muuttuivat samalla oletettuun suuntaa. Ensimmäiseksi tehtäväksi nousi Viroa ja muita Naton jäsenmaita uhkaavien kriisien torjunta ja kollektiivinen sotilaallinen puolustus. Toisena tehtävänä oli Viron suvereniteetin ylläpito valvomalla maa- ja merialueita sekä ilmatilaa. Kolmantena tehtävänä oli osallistuminen kriisinhallintatehtäviin Naton operaatioiden lisäksi EU operaatioissa. Neljäntenä tehtävänä mainittiin kansanvälinen puolustusyhteistyö, siviiliviranomaisten tukemisen jäädessä viimeiseksi tehtäväksi.¹²⁶

Vuoden 2004 turvallisuuskonseptissa Viro mainitsee säilyttävänsä puolustusbudjettinsa tason Naton vaatimuksen mukaisessa 2 % osuudessa bruttokansantuotteesta.¹²⁷ Lauseesta huolimatta Viron puolustusbudjetti pysyi vielä muutaman vuoden alle esitetyn tason. Viron vuoden 2004 sotilasmenot olivat 323 miljoonaa dollaria, joka oli 1.7 % bruttokansantuotteesta. Ensimmäisen kerran sotilasmenot ylittivät 2 % rajan vuonna 2007 ollen 2.1 % bruttokansantuotteesta, noin 548 miljoonaa dollari.¹²⁸ Merkittävän sotilasmäärärahojen kasvun selittää tuoloin voimakkaaseen nousuun lähtenyt talous.

Vuonna 2010 Viro julkaisi uuden turvallisuuskonseptin.¹²⁹ Puolustuspolitiikan osalta asiakirja seuraa edellisen turvallisuuskonseptin jälkiä painottaen edelleen sotilaallisen uhan ennaltaehkäisyä ja Naton jäsenmaiden kollektiivista puolustusta sekä osallistumista Nato ja EU johtoiin kansainvälisiin operaatioihin. Linja pysyi muuttumattomana myös kokonaisvaltaisen maanpuolustuksen osalta. Jatkuvalle puolustuskyvyn kehittämisellä, yhteiskunnan valjastamisella maan puolustuksen tukitehtäviin ja turvallisuusriskeihin valmistautumalla pystytään vastaamaan maanpuolustuksen tarpeisiin ja tekemään siitä uskottavan. Vuoden 2010 turvallisuuskonseptissa korostettiin ensimmäistä kertaa vapaaehtoisen maanpuolustusjärjestön¹³⁰ roolia maanpuolustusta vanhentavana tekijänä ja maanpuolustustahdon luoja.¹³¹

Viron sotilaallinen puolustus suunniteltiin asiakirjassa edelleen Naton artikla 5:den perustalle ja sotilaallinen maanpuolustus perustui Naton kollektiiviseen puolustukseen. Viron sotilaalli-

¹²⁶ The National Security Concept of the Republic of Estonia, (2004), s. 15.

¹²⁷ The National Security Concept of the Republic of Estonia, (2004), s. 14.

¹²⁸ SIPRI Milex data 1988-2016.

¹²⁹ National Security Concept of Estonia (2010)

¹³⁰ The Defence League (Kaitseliit) on vapaaehtoiisiin jäseniin perustuva maanpuolustusjärjestö, jonka alaosastoilla on yhteensä noin 16 000 jäsentä, Kaitseliit, 3.4.2018.

¹³¹ National Security Concept of Estonia, (2010), s. 13-14.

sen puolustuksen perusta ei siis muuttunut edellisestä turvallisuuskonseptista, joskin vuoden 2010 turvallisuuskonsepti on terminologialtaan suurempi kuvattaessa Naton merkitystä. Viron puolustusvoimien henkilöstö perustui edelleen pakolliseen miesväestön sotilaspalvelukseen, josta tuotetaan tarvittavat henkilöstöresurssit sodanajan tarpeisiin. Selkeä muutos tapahtui kuitenkin armeijan rakenteessa, jossa alettiin painottaa palkatun henkilöstön osuutta puolustusvoimissa. Viron puolustusvoimien tehtävät säilyivät melkein pä muuttumattomana vuoden 2004 ja 2010 asiakirjoissa.¹³²

Vuonna 2011 julkaistiin Viron puolustusstrategia¹³³, joka perustui vuoden 2010 turvallisuuskonseptiin. Strategiasta selviää Viron puolustusratkaisun joukkorakenteisiin tehdyt muutokset. Roolijakoa puolustusvoimien sisällä selkeytettiin antamalla vapaaehtoiselle maanpuolustusjärjestölle isompi vastuu maan alueellisesta puolustuksesta ja kehittämällä pääosin ammatillisista koostuvaa aktiiviarmeijaa Nato yhteensopivuuden mukaiseksi liikkuvaksi joukoksi.¹³⁴ Viro on ainoa Baltian maa, joka ei ole siirtynyt ammattiarmeijaan vaan luottaa edelleen reserviläisjärjestelmään.

4.2 Latvia

Latviassa niin kuin muissakin Baltian maissa tapahtui kansallinen herääminen 1980-luvun loppupuolella. Vuosikymmenen vaihteessa järjestettiin Latviassa monia itsenäisyyttä puolta via mielenosoituksia, puhetilaisuuksia ja kokouksia. Kansalaisjärjestöjä perustettiin ja itsenäisyyden edistäminen huipentui 23.8.1989 ”Baltian käsiketju” tapahtumaan, jossa ketju kulki Tallinnasta Riikan kautta Vilnaan. Latvian korkein neuvosto julisti maan itsenäiseksi 21.8.1991. Venäjä tunnusti Latvian itsenäisyyden samana vuonna 24.8., EY 27.8. ja Yhdysvallat 2.9. Yhdistyneiden kansakuntien jäseneksi Latvia pääsi 17.9.1991.¹³⁵

Latvian Venäjä-suhteet olivat turvallisuuspolitiikan keskiössä. Samalla tavalla kuin Virolla, oli Latviallakin syytä olla epäilyksiä Venäjän harjoittamaa politiikkaa kohtaan. Geopolitiikka

¹³² National Security Concept of Estonia, (2010), s. 14.

¹³³ National Defence Strategy (2011)

¹³⁴ National Defence Strategy, (2011), s. 11.

¹³⁵ Blomberg & Saanio, (2003), s. 47.

ja historia tekivät latvialaisista epäluuloisia. Suurin kysymys turvallisuuspolitiikassa oli Latviassa olevat 51 000 venäläissotilasta. Hankalat neuvottelut saatettiin loppuun ja viimeiset venäläisjoukot poistuivat Latviasta elokuussa vuonna 1994. Poikkeuksen joukkojen poistumiseen teki Skrundan kaukovalvontatutka-asema, josta venäläiset joukot poistuvat vasta vuonna 2000.¹³⁶

4.2.1 Latvian sisäisen turvallisuuden haasteet

Jälleen itsenäistymisen jälkeen Latvian valtion alueelle jäi Baltian maiden suurin venäjänkielinen vähemmistö. Neuvostoajan maahanmuutosta ja karkotuksista johtuen etnisten latvialaisten osuus maan väestöstä oli vuoteen 1989 mennessä tippunut 52 %:iin. Suuri venäläisvähemmistö ja sen kohtelu kansalaisuuskysymyksessä hiersi pitkään Latvian ja Venäjän välillä.¹³⁷ Suuresta venäläisvähemmistöstä johtuen Latvia oli muita Baltian maita haluttomampi ratkaisemaan kansalaisuuskysymystään itsenäisyyden ensimmäisinä vuosina. Vuonna 1991 annetun päätöksen mukaan Latvia katsoi kansalaisuuteen oikeutetuiksi vain ennen vuotta 1940 kansalaisuuden omanneet henkilöt ja heidän jälkeläisensä. Säädös koski myös muita kansallisuuksia samoin ehdoin.¹³⁸ Vuonna 1994 Latvia julkaisi kansalaisuus lain, joka noudatti tätä linjaa. Myönnytyksenä vähemmistöille laki mahdollisti kansalaisuuden hakemisen, mikäli henkilö oli asunut maassa 16 vuotta ja osoitti osaavansa latviankieltä.¹³⁹

Latvia pyrki tietoisesti jakamaan kansansa kahtia. Venäläisvähemmistön ei ollut tarkoitus saavuttaa kansalaisuutta vaan vähemmistön oli tarkoitus houkutella muuttamaan pois maasta. Latvian kieli on maan ainoa virallinen kieli, jolla palvelut tarjotaan, vaikka valtaosa venäläisistä ei kieltä puhukaan. Kaiken taustalla on Latvian pelko venäläisvähemmistön voimistumisesta ja maan itsenäisyyden horjumisesta, mikäli venäläisille myönnetään kansalaisoikeudet.¹⁴⁰ Latvia korosti valtion asemaa vuonna 1940 miehitetyn valtion seuraajana eikä miehityksen aikaisen neuvostotasavalan jälkeläisenä. Tähän seikkaan vedoten Latvia ei katsonut

¹³⁶ Blomberg & Saanio, (2003), s. 47-48.

¹³⁷ Blomberg & Saanio, (2003), s. 48.

¹³⁸ Zepa, (2003), s. 86.

¹³⁹ Smith, (1996), s. 163.

¹⁴⁰ Blomberg & Saanio, (2003), s. 48.

olevansa velvollinen hyväksymään maahan neuvostoaikana muuttaneita kansalaisikseen, mikä selittää tiukkaa kansalaisuuslain linjaa. Vaativien kansalaisuusehtojen lisäksi maa rajoitti kansalaisiksi hyväksyttävien henkilöiden määrän noin 2000: teen vuositasolla.¹⁴¹

Venäjä pyrki vaikuttamaan Latvian kansalaisuus kysymykseen ottamalla käsittelyyn venäläisvähemmistön aseman maassa. Kannanotto naamioitiin näyttämään vähemmistön asemasta huolehtimisena, vaikka taustalla oli ajatus vähemmistön käyttämisestä Venäjän intressien ajamisen välineenä Baltian alueella. Venäjä sitoi Latvian kansalaisuuskysymyksen ratkaisun sotilaidensa vetäytymiseen Latviasta ja tällä tavoin pyrki haluamaansa lopputulokseen, jonka perusteli kansainvälisillä ihmisoikeussäädöksillä. Myös länsimäiset organisaatiot kritisoivat tiukkaa kansalaisuuslakia painostamalla Latviaa muutoksiin kansalaisuuskysymyksen suhteen. Latvia ajautui 1990-luvun alkuvuosina ongelmaan, jossa venäläisvähemmistön jättäminen kansallisuuden saavuttamisen ulkopuolelle tekisi siitä ulkoisen turvallisuusuhan ja toisaalta vähemmistön jäsenien hyväksyminen maan kansalaisiksi tekisi vähemmistöstä maan sisäiseen vakauteen vaikuttavan uhkatekijän.¹⁴²

Vuoden 1994 lainsäädännössä maan hallinnolliseksi kieleksi määritettiin yksinomaan latvian kieli. Vaikka venäläisvähemmistön sallittiin rajatusti osallistua vaaleihin ja asettaa omia ehdokkaitaan hallinnollisiin elimiin, jäi vähemmistön edustus hyvin pieneksi. Esteen tälle oli venäläisvähemmistön hyvin vähäinen latviankielen taito. Kansalaisuuskysymys ulotettiin myös valtion omaisuuden yksityistämisprosessiin, jossa vain Latvian kansalaiset saivat lunastaa itselleen omistuksia. Kulttuurillisissa oikeuksissa Latvia noudatti vähemmän tiukkaa linjaa salliessaan vähemmistöille omankielisen koulutuksen, lehdistön, pääsyn vähemmistökielisiin televisiolähetysiin ja kulttuurillisten järjestöjen toiminnan.¹⁴³

Vuodesta 1995 alkaen vähemmistöjen edustajien on ollut mahdollista hakea Latvian kansalaisuutta. Ensimmäisinä vuosia kansalaisiksi hyväksytyjen määrä pysyi hyvin pienenä johtuen tiukoista hakuehdoista. Vuonna 1998 Latvia kevensi kansalaisuuden ehtoja joka kasvattikin kansalaisiksi hyväksytyjen määrää huomattavasti.¹⁴⁴ Vuonna 1995 Latviassa ilman kansalli-

¹⁴¹ Smith, (1996), s. 163.

¹⁴² Smith, (1996), s. 164.

¹⁴³ Smith, (1996), s.165-166.

¹⁴⁴ Zepa, (2003), s. 87.

suutta olevia henkilöitä asui noin 730 000 henkilöä, joka oli 29 % maan väestöstä. Naturalisaatioprosessin myötä vuoteen 2015 mennessä maan kansalaisuuden oli saanut yli 143 000 henkilöä. Samalla aikavälillä ilman kansalaisuutta olevien henkilöiden määrä oli tippunut 257 000 henkeen joka oli 12 % maan väestöstä.¹⁴⁵ Ilman kansallisuutta olevien henkilöiden määrän suuri väheneminen selittyy maasta muutolla, kuolleisuudella ja syntyvien lasten kansalaisiksi hyväksymisellä.

Latviassa tällä hetkellä voimassa oleva kansalaisuuslaki antaa ilman kansalaisuutta maassa syntyneelle lapselle tai maassa oleskelevalle nuorelle kohtuullisen helposti kansalaisuuden sitä haettaessa. Kansalaisuuden evää käytännössä vain henkilön rikollinen toiminta. Ilman kansallisuutta maassa asuvat aikuisen voidaan hyväksyä Latvian kansalaisiksi naturalisaatioprosessin kautta, jossa heidän tulee osoittaa osaavansa latvian kieltä, tuntevansa maan perustuslain, tietävänsä kansallishymnin sanat ja tuntevansa Latvian historian ja kulttuurin perusteet. Ehtona on myös laillinen toimeentulo ja yli viiden vuoden asuminen maassa. Kansallisuuden estäviä tekijöitä ovat erilaiset rikolliset, poliittiset ja taustalliset tekijät.¹⁴⁶

Ennen neuvostomiehityksen alkua Latviaan ei tuotu lainkaan energia lähteitä Neuvostoliitosta vaan esimerkiksi kaikki kivihiili tuotiin maahan Saksasta. Neuvostoliiton aikana tapahtunut teollistuminen raskas teollistuminen sitoi Latvian muiden Baltian maiden tapaan tiukasti riippuvaiseksi idästä tuotavista energialähteistä. Tämä riippuvuus säilyi Latviassa maan itsenäistyttyä 1990-luvun alussa. Muiden Baltian maiden tapaan Venäjän energian tuonti Latviaan jatkui 1990-luvulla, koska Venäjä oli riippuvainen Latvian kautta läntiseen Eurooppaan tapahtuvasta viennistä. Venäjän riippuvuus Latvian kautta tapahtuvasta öljynviennistä johtui öljyputkesta, joka johti Venäjältä Latvian Ventspilsin satamaan. Latvian ainoa oma energian lähde oli tuolloin ja on edelleen Daugava-joen kolme vesivoimalaa. Latvian ja Venäjän välinen riippuvuus suhde muuttui 2000-luvun puolessa välissä yksipuoleiseksi, kun Venäjä vähensi Latvian kautta tapahtuvaa öljynvientä siirtäen sen omien satamiensa kautta tapahtuvaksi.¹⁴⁷ Latvian energiaturvallisuuden haavoittuvuus johtuu muiden Baltian maiden tapaan Venäjältä tuotavasta energiasta ja energian tuontiin ja valmistukseen liittyvän infrastruktuurin osittaisesta venäläisomistuksesta. Pysyvimmän öljyntuonti katkoksen Latvia kohtasi vuonna 2003, kun

¹⁴⁵ Ministry of Foreign Affairs (Latvia), 12.11.2015.

¹⁴⁶ Citizenship Law (Latvia), s. 3-8.

¹⁴⁷ Grigas, (2013), s. 40-41.

Venäjä lopetti raakaöljyntuonnin Venepiltsin jalostamolle. Katkos johtui Latvian hylkäämistä venäläisinvestoinneista maahan, jotka olisivat lisänneet venäläisomistusta maan öljy-yhtiöissä. Latvian altistui myös maakaasun hinnan käyttämiselle poliittisena välineenä, kun Venäjä nosti huomattavasti maakaasun hintaa vuosien 2005 ja 2007 välillä vastalauseena maan Nato ja EU jäsenyyksille¹⁴⁸

Latvia ei ole juuri pystynyt parantamaan energiaturvallisuuttaan fossiilisten polttoaineiden osalta ollen edelleen hyvin riippuvainen Venäjän tuonnista.¹⁴⁹ Energiaturvallisuutta kokonaisuudessaan maa onnistui parantamaan sähkönverkon osalta vuonna 2015 kun siirtokaapelit Ruotsin ja Liettuan¹⁵⁰ sekä Liettuan ja Puolan¹⁵¹ välille valmistuivat. Tähän saakka maa oli sidoksissa pohjoismaiseen sähköverkkoon vain Suomen ja Viron välisen merikaapelin kautta. Rajallisesta omasta energian tuotannosta ja suuresta Venäjältä tuotavasta riippuvuudesta johtuen energiaturvallisuutta on Latviassa pidetty ja pidetään edelleen merkittävä uhkana kansalliselle turvallisuudelle.¹⁵²

Neuvostoliiton aikana Latviasta kehittyi Baltian maiden vaurain valtio ja näin ollen Neuvostoliiton hajoamisen aiheuttamat taloudelliset häiriöt vaikuttivat maahan eniten. Maa kärsi ras-kaasta inflaatiosta ja elinkustannusten noususta. Vuonna 1992 Latvia irtosi Venäjän ruplasta ja otti käyttöön tilapäisen rahayksikö, Latvian ruplan. Taloudellisen sekasorron myötä maan bruttokansantuote laski vuonna 1992 44% verrattuna vuoden 1991 tasoon. Maassa harjoitettiin tiukkaa talouspolitiikkaa ja ajan myötä Latvian rupla vahvistui ja viennille aukesi uusia markkinoita lännestä idänviennin supistuttua. Vuonna 1993 Latvia vaihtoi rahayksikkönsä Latiin.¹⁵³

Vuonna 1995 Latvian BKT oli 5,7 miljardia dollaria ja jatkoi pientä mutta tasaista kasvuaan vuoteen 2001 asti ollen tuolloin 8,3 miljardia dollaria. Vuonna 2002 Latvian talous lähti jyrkempään kasvuun ja vuonna 2003 BKT oli jo 11,7 miljardia dollaria, kaksinkertainen vuoden 1995 tasoon nähden. Kasvu jatkui kiihtyvään tahtiin vuoden 2004 EU-jäsenyyden siivittämä-

¹⁴⁸ Grigas, (2013)s. 60, 83

¹⁴⁹ Vuonna 2017 Latvia oli edelleen riippuvainen Venäjän maakaasusta. Hämäläinen, 9.3.2017.

¹⁵⁰ NordBalt-merikaapeli Ruotsista Liettuaan ja LitPol-maakaapeli Liettuaasta Puolaan. Litgrid.

¹⁵¹ LitPol-maakaapeli Liettuaasta Puolaan. Litpol Link, 26.10.2015.

¹⁵² The National Security Concept of Latvia, (2015), kohta 4.6.

¹⁵³ Tiusanen, (1993), s. 35-39.

nä vuoteen 2008 asti jolloin Latvian BKT oli 35,5 miljardia dollaria. Latvian BKT kasvoi yli kuusinkertaiseksi reilussa vuosikymmenessä, vaikkakin kasvun mahdollisti osiltaannhyvin alhainen lähtötaso. Vuoden 2008 maailman laajuinen lama iski myös Latviaan ja BKT tippui vuoteen 2010 mennessä 23,7 miljardiin dollariin ja on sen jälkeen pysynyt 27 -31 miljardin dollarin välillä. Laman jälkeen Latvian talous on kasvanut mutta BKT:n taso ei ole vielä ylitänyt vuoden 2008 huipputasoa.

Latvian talouden uudistaminen tapahtui samalla tavalla kuin muidenkin Baltian maiden. Latvia irrottautui Venäjän ruplasta vuonna 1992 ja onnistui Viron tapaan vakauttamaan valuttansa. Raha- ja finanssipolitiikka pidettiin tiukkana ja markkinatalouden uudistuksia tehtiin. Jälleen itsenäistymisen jälkeisinä vuosina Latvia bruttokansantuote pieneni vielä Viroakin enemmän. . Vuonna 2004 Latviankin talous lähti nousuun ja bruttokansantuote kasvuun.¹⁵⁴ Vuoteen 2004 mennessä Latviankin bruttokansantuote oli kasinkertaistunut vuoden 1995 tasoon nähden ollen 16 miljardia dollaria.¹⁵⁵ Latvian talouskasvu on mahdollistanut puolustusmenoihin käytettävien määrärahojen kasvun ja sitä kautta parantanut maan turvallisuustilannetta.

4.2.2 Latvian ulkoiset turvallisuushaasteet

Toisin kuin Viro, Latvia piti puolueettomuutta vartenotettavana vaihtoehtona maan turvallisuuspoliittiseksi ratkaisuksi itsenäisyyden ensimmäisen vuosikymmenen alkuvuosina. Tällä haluttiin korostaa maan riippumattomuutta. Vuoden 1994 aikana puolueettomuusajatuksesta oli Latviassa luovuttu ja turvallisuuspolitiikan tavoitteeksi oli asetettu EU- ja Nato-jäsenyys. Turvallisuuspolitiikan jyrkkään suunnanmuutokseen saattoi vaikuttaa ilmapiirin vapautuminen viimeisten venäläisjoukkojen poistuessa samana vuonna. Myös Venäjän duuman päätökset Venäjän paluusta suurvaltapolitiikan suuntaan saattoivat vaikuttaa asiaan.¹⁵⁶

¹⁵⁴ Piispanen, (1996), s. 12-14.

¹⁵⁵ Globalis, 16.4.2015.

¹⁵⁶ Blomberg & Saanio, (2003), s.50.

Vuoden 1997 turvallisuuskonseptissa Latvia nimesi kuusi tavoitetta, joilla turvattiin maan taloudellinen kehitys ja maanpuolustus. Sisäistä vakautta ja vakaata taloudellista tilannetta pidettiin toimintaedellytyksenä. Puolustusvoimien tehokkuutta ja uskottavuutta arvostettiin sekä sen kykyä kriisinhallintaan ja toimivaan siviilipuolustukseen. Latviassa tulee olla vahva ja demokraattinen oikeusjärjestelmä. Latvian tulee pitää kiinni kansainvälisistä sopimuksista ja pyrkiä saavuttamaan jäsenyys sekä Natossa että EU:ssa. Läntisen integraation katsottiin Latviassa olevan tärkein keino turvallisuuspolitiikan päämäärän eli valtion itsenäisyyden ja itsemääräämisoikeuden säilyttämiseksi. Laajan turvallisuuskäsitteen mukaisesti Latviaan kohdistuvat uhat olivat poliittisia, sotilaallisia, taloudellisia, yhteiskunnallisia ja ympäristöllisiä. Konkreettiseksi uhkiksi mainitaan; toiminta Latvian itsenäisyyttä vastaan, liiallinen poliittinen tai taloudellinen riippuvaisuus toisesta valtiosta, pyrkimys estää Latvian integraatiokehitys ja yhteiskunnan etnisten ryhmien järjestäytyminen.¹⁵⁷

Kohti Nato-jäsenyyttä Latvia suuntasi vuonna 1994 allekirjoittaessaan rauhankumppanuussopimuksen Naton kanssa. Nato-joukkojen yhteistoimintakykyyn tähtäävään suunnittelu- ja arviointiohjelmaan Latvia osallistui vuodesta 1995 lähtien. Vuonna 1999 Latvia hyväksyttiin Naton toimesta viralliseksi hakijamaaksi. Tästä eteenpäin Latvia osallistui MAP¹⁵⁸-prosessiin, jolla se valmistautui varsinaista jäsenyyttä varten. Latviasta tuli Naton jäsen vuonna 2004. Toisen turvallisuuspoliittisen päämääränsä tavoittelun Latvia aloitti elokuussa 1995 jättäessään EU:lle jäsenyyshakemuksensa ensimmäisenä Baltian maana. Vuoden 1999 Helsingin kokouksessa EU päätti aloittaa jäsenyysneuvottelut Latvian kanssa. Neuvottelut aloitettiin vuonna 2000 ja saatiin päätökseen Latvian toiveiden mukaisesti vuoden 2002 loppuun mennessä. Tämä mahdollisti Latvian liittymisen Euroopan unioniin keväällä 2004¹⁵⁹.

Latvian tavoitteena oli Nato-jäsenyys niin sanotulla ensimmäisellä laajentumiskierroksella. Tämä ei kuitenkaan toteutunut vaan Latvia joutui pettymään Naton vuoden 1999 laajentumiskierrokseen. Nato-jäsenyyden siirtyessä tulevaisuuteen alettiin Latviassa panostaa EU-jäsenyyden saavuttamiseen. Turvallisuuspoliittisesti EU-jäsenyys oli myös helpompi vaihtoehto Latvialle Venäjän suhtautuessa suotuisasti EU:n laajenemiseen ja jyrkän kielteisesti Naton laajenemiseen. EU-jäsenyyden katsottiin välillisesti lisäävän maan turvallisuutta. EU:n

¹⁵⁷ Blomberg & Saanio, (2003), s. 51.

¹⁵⁸ Membership Action Plan

¹⁵⁹ Blomberg & Saanio, (2003), s. 54-55.

mukanaan tuoma taloudellinen kasvu ja yhteiskunnallinen kehitys tukisivat Latvian turvallisuutta.¹⁶⁰

Latvia saavutti vuonna 2004 kummatkin tavoittelemansa turvallisuuspoliittiset tavoitteet. Maasta oli tullut sekä Naton että Euroopan unionin jäsen. Latvian vuoden 2005 turvallisuuskonseptissa¹⁶¹ mainitaan EU ja Nato jäsenyyksien muuttaneen maan geopolitiittista asemaa ja turvallisuusympäristöä. Latvian uusi turvallisuuspoliittinen rooli aiheutti tarpeen luoda uusi turvallisuuskonsepti. Nato ja EU jäsenyyksien tuoma status on vähentänyt Latvian ulkoisi sotilaallisia ja poliittisia uhkia. Jäsenyydet nähdään positiivisina poliittisten ja yhteisöllisten mahdollisuuksien tuojina. Latvia nostaa Naton tuomien turvallisuustakuiden rinnalle perinteisemmän maasta itsestä lähtevän turvallisuuden. Turvallisuuden takaa vakaa sisäpolitiikka, vakaat sosiaaliset ja taloudelliset olot, tehokkaat puolustusvoimat ja kriisinhallinta.¹⁶²

Vuoden 2005 turvallisuuskonseptin mukaan Latviaan eikä muihinkaan Baltian maihin kohdistu sotilaallista uhkaa. Itämeren alueen kuvataan olevan vakaa ja rauhallinen. Latvian kotimaan turvallisuustilanne on parantunut viimeisten vuosien aikana. Tästä huolimatta sisäisen turvallisuuden uhkakuviksi kuvataan ympäristönsuojelun ongelmat, järjestäytynyt rikollisuus ja korruptio. Terrorismin uhan ei todeta kohdistuvan Latvian maaperään vaan terrorismin uhka on todellinen ulkomailla palveleville latvialaisille joukoille. Latviaan suoraan kohdistuvia terrori-iskun mahdollisuutta ei voi täysin sulkea pois, koska Latvia on osallistunut ja osallistuu Nato-johtoihin operaatioihin.¹⁶³

Vuoden 2008 turvallisuuskonsepti on sisällöltään hyvinkin saman suuntainen vuoden 2005 konseptin kanssa. EU- ja Nato-jäsenyyden todetaan edelleenkin suojaavan Latviaa sotilaalliselta ja poliittiselta painostukselta. Suoranaista sotilaallista Latviaan eikä Baltiaan alueena kohdistu ja Itämeren alue on vakaa. Latvian turvallisuus ja puolustus perustuu Naton turvatakuisiin. Terrorismin ja sen eri muotojen uhan olemassaolo tunnustetaan ja Latvia on sitoutunut vastustamaan terrorismia. Terrorismin suurimmaksi uhaksi nostetaan terrori-isku suureen väenkeskittymään kuten julkisiin kulkuneuvoihin. Tällaisen terrorismin uhkaan vastaan Lat-

¹⁶⁰ Blomberg & Saanio, (2003), s. 55.

¹⁶¹ The National Security Concept of the Republic of Latvia, (2005)

¹⁶² The National Security Concept of the Republic of Latvia, (2005), johdanto.

¹⁶³ The National Security Concept of the Republic of Latvia, (2005), kohta 2.

vian tulee kehittää ennaltaehkäiseviä tunnistus ja valvontamenetelmiä. Suora terrori uhka Latviaa kohtaan on kuitenkin suhteellisen matala. Uutena uhkana konseptiin tulee cyber-iskun uhka. Tietoliikenne iskujen odotetaan lisääntyvän tulevaisuudessa.¹⁶⁴

Latvia tukee EU:n sotilaallisen kapasiteetin kehittämistä Naton sotilaallisen kehittämisen rinnalla. Tulevaisuudessa EU voitaisiin nähdä entistä aktiivisempänä sotilaallisena osallistujana ennaltaehkäisevässä ja kriisinhallinta toiminnassa. Latvia näkee laaja-alaisen EU yhteistyön hedelmällisenä ja on halukas kehittämään yhteistyötä erityisesti rikosten ennaltaehkäisyn ja maahanmuuton osalta.¹⁶⁵

Latvia teki uuden turvallisuuskonseptin vuonna 2011. Eurooppalaisessa turvallisuusympäristössä tapahtuneet muutokset näkyvät konseptissa. Latviaan ei kohdistu suoranaista sotilaallista uhkaa, koska maa luottaa Naton tuomaan turvallisuuteen. Naton kollektiivisen puolustuksen periaatteen uskotaan olevan tarpeeksi vahva pelote mahdollisia uhkia vastaan. Huolta Latviasa herättää Venäjän toiminta Georgian konfliktissa ja suurten sotaharjoitusten järjestäminen suoraan rajojen tuntumassa. Yleinen epävarmuus Venäjää kohtaan kasvoi.¹⁶⁶

Vuosien 2005, 2008 ja 2011 turvallisuuskonseptit olivat Latviassa hyvinkin yhteneviä keskenään. Viimeisin suurin muutos Latvian turvallisuuspolitiikassa oli vuonna 2004 saavutetut EU- ja Nato-jäsenyydet. Näiden tapahtumien jälkeen ei Latvian turvallisuus ympäristössä tapahtunut merkittäviä muutoksia, jolloin ei turvallisuuskonseptien radikaaleihin muutoksiin ollut myöskään tarvetta. Tänä seesteisenä aikakautena Latvia painotti Naton piirissä kollektiivisen puolustuksen merkitystä ja kehittämistä. EU:n piirissä painotus oli taloudellisessa ja poliittisessa yhteistyössä. EU:n yhteinen ulkopoliittikka, kriisien ehkäisyyn ja hallintaan suuntautuva sotilasyhteistyö, järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan yhteistyö ja laittomaan maahanmuuttoon liittyvä yhteistyö olivat Latvialle tärkeitä painotuksia. Baltian maiden osalta Latvia painotti niin siviili kuin sotilasyhteistyön merkitystä. Latvian suhde Venäjään pysyi ajanjaksolla varovaisen positiivisena. Venäjän kehitystä seurattiin kiinnostuneena ja yhteistyötä tehtiin kahdenvälisen suhteiden ylläpitämiseksi.

¹⁶⁴ The National Security Concept of the Republic of Latvia, (2008), s. 3, 7, 10.

¹⁶⁵ The National Security Concept of the Republic of Latvia, (2008), s.12.

¹⁶⁶ The National Security Concept of the Republic of Latvia, (2011), kohta 3.

Ukrainan kriisin puhkeaminen aiheutti Baltian maiden turvallisuusympäristössä merkittäviä muutoksia. Venäjän toiminta näytti Baltian maille paluulta toisen maailmansodan aikaiseen etupiirijatteluun. Latvia toteaaakin vuoden 2015 turvallisuuskonseptissa kansainvälisessä turvallisuusympäristössä tapahtuneen merkittäviä muutoksia. Latvia yhdessä EU:n ja Naton kanssa tuomitsi jyrkästi Venäjän toimet Ukrainassa. Venäjään toimet heikensivät merkittävästi Euroopan turvallisuus tilannetta ja Ukrainan kriisin puhkeaminen osoitti Latvialle Venäjän valmiuden ja kyvyn siirtää joukkoja toiminta-alueelta toiselle. Venäjä osoitti samalla, että se on vähentänyt joukkojensa reaktioaikaa ja hybridi sodankäynnin huomattiin kuuluvan Venäjän toimintatapaa. Monimuotoiset hyökkäykset koettiin Latviassa ongelmallisiksi niiden vaikeasta tunnistettavuudesta johtua.¹⁶⁷

Toinen merkittäväksi noussut uhka kansainväliselle turvallisuudelle oli Lähi-Idän epävakaa tilanne. Tilanteesta johtuen kansainvälisen terrorismin riski kasvoi. Epävakaa tilanne ja alueelliset sotatoimet aiheuttivat pakolaisaallon, josta arvellaan kehittyvän Latvialle sisäpoliittisia ongelmia. Latvia sijaitsee EU:n, Naton ja Schengen alueen itäisellä ulkorajalla, mikä saattaa tehdä Latviasta kauttakulkumaan. Muuttuneen maailman turvallisuustilanteen aiheuttamiin uhiin Latvia varautui monin eri keinoin:

- Turvallisuuden parantaminen rajojen puolustuskyvyllä
- Poliisin ja muun lainvalvonnan materiaallinen kehittäminen
- Kriisinhallinta ja siviili – sotilasyhteistyö kehittäminen
- Valmistautuminen pakolaisten vastaanottoon
- Radikalisoitumisen vähentäminen

Ulkoisen sotilaallinen uhka Latvian on kansallisen turvallisuuden kannalta kasvanut. Latvia odottaa Natolta artikla 5 mukaista turvallisuuden takausta Itämeren ja Euroopan alueella.¹⁶⁸

Jälleen itsenäistymisen ensimmäisinä vuosina Latvian maanpuolustuksesta vastasi Latvian puolustusvoimat ja kansalliskaarti. Vuonna 1994 nämä kaksi organisaatiota yhdistettiin Latvian asevoimiksi¹⁶⁹ jonka nimellä maan asevoimat ovat toimineet sen jälkeen. Asevoimat koostuu kolmesta perinteisestä puolustushaarasta maavoimista, merivoimista ja ilmavoimista sekä

¹⁶⁷ The National Security Concept of the Republic of Latvia, (2015), kohta 3.

¹⁶⁸ The National Security Concept of the Republic of Latvia, (2015), kohdat 3, 4.

¹⁶⁹ The National Armed Forces (NAF), Latvijas Nacionālie bruņotie spēki

kansalliskaartista.¹⁷⁰ Latvian maanpuolustus perustui reserviläisarmeijan pohjalle ja maassa oli käytössä yleinen asevelvollisuus.¹⁷¹ Latvia julkaisi vuonna 2003 puolustuskonseptin jossa kansallisen puolustuksen tehtävä on turvata maan suvereniteetti, alueellinen koskemattomuus ja kansalaisten turvallisuus. Nato jäsenyyden katsottiin takaavan maan turvallisuuden ja itenäisyyden vaikkakin Latvia ei asiakirjan julkaisun aikaan vielä Nato jäsen ollutkaan. Poiketen muiden Baltian maiden Natoon liittyvästä ilmaisusta, Latvia ilmoitti turvallisuuskonseptissa Naton velvollisuudeksi jäsenmaiden puolustamisen kaikkia uhkia vastaan. Latvian oma maanpuolustus perustui kollektiiviseen puolustukseen, ammattitaitoiseen armeijaan, yhteiskunnan tukeen ja kansainväliseen sotilasyhteistyöhön.¹⁷²

Latvia julkaisi puolustuskonseptissa pyrkivänsä siirtymään puhtaaseen ammattiarmeijaan ja samalla lopettamaan pakollisen asepalvelusjärjestelmän vuoteen 2006 mennessä. Puolustusjärjestelmän muutos perusteltiin turvallisuustilanteen vaatimuksilla, joka painotti asevoimien laatua eikä määrää, yleisellä mielipiteellä ja Naton turvallisuustakuilla. Pakollisen asepalvelusjärjestelmän alasajoa perusteltiin sen vapauttamilla resursseilla, joidenka kautta asevoimien kyky osallistua kansainvälisiin tehtäviin kasvaa, asevoimien taisteluvalmius kehittyy ja asevoimat kyetään varustamaan modernilla aseistuksella. Myös taloudellisten resurssien käyttö tehostuu.¹⁷³

Latvian puolustuskonsepti määritteli tehtävät sekä maan asevoimille, että kansalliskaartille. Asevoimien tehtävät olivat maan suvereniteetin, alueellisen koskemattomuuden ja kansalaisten puolustus sotilaallista uhkaa vastaan, taisteluvalmiuden ylläpito ja osallistuminen kansainvälisiin operaatioihin, asevoimien modernisoinnin jatkaminen ja ammattisotilaiden määrä kasvattaminen, asevoimien tehokas johtaminen sekä siviiliviranomaisyhteistyö. Kansalliskaartin tehtävät olivat maan kriittisten kohteiden turvaaminen ja osallistuminen siviilien evakuoointeihin sekä yhteistyö rajavartioston kanssa, tukena ulkomaisten asevoimien toimintaa Latviassa ja perustaa asevoimia tukevia joukkoja. Viron tapaan Latvia pyrki Naton vaatimaan 2 %:n tasoon BKT:sta, tosin vasta vuodesta 2008 lähtien.¹⁷⁴

¹⁷⁰ The National Armed Forces, 7.2008.

¹⁷¹ State Defence Concept, (2003), kohta 3.

¹⁷² State Defence Concept, (2003), kohta 3.

¹⁷³ State Defence Concept, (2003), kohta 3.2.

¹⁷⁴ State Defence Concept, (2003), kohta 4.1, 4.6.

Latvian sotilasmenot käsittivät vuonna 1993 0,7% bruttokansantuotteesta ollen 97 miljoonaa dollaria. Sotilasmenojen osuus bruttokansantuotteesta pysytteli vuoteen 2001 asti alle yhdessä prosentissa. Sotilasmenoihin käytetty budjetti pysytteli vuosien 1993 ja 1998 välillä 69 – 97 miljoonan dollarin välillä, nousten talouskasvun myötä 250 miljoonaan dollariin vuoteen 2002 mennessä. Talouskasvun jatkuessa vuoteen 2008 noin 490 miljoonaan dollariin ollen kuitenkin edelleen 1,6 % BKT:sta, 2 % tavoitteesta huolimatta mennessä maan sotilasmenot kasvoivat¹⁷⁵

Vuonna 2008 Latvia julkaisi seuraavan puolustuskonseptin. Maa oli saavuttanut Nato ja EU jäsenyydet ja totesi jäsenyyksien merkittävästi vahventaneen Latvian turvallisuutta ja puolustusta. Kansallisen puolustuksen tehtävät säilyivät samoina kuin edellisessä puolustuskonseptissa ollen valtion itsenäisyyden, alueellisen koskemattomuuden ja kansalaisten turvaaminen. Saavutetun Nato jäsenyyden myötä Latvia painotti maan turvaamista osallistumalla Naton suorituskykyjen kehittämiseen ja osallistumalla Nato johtoisiiin operaatioihin. Naton ja EU:n välisen yhteisyyden katsottiin luovan parhaat keinot kansainvälisten kriisien ratkaisuun ja näin olevan Latvian intressissä. Maa katsoi muiden Baltian maiden Nato ja EU jäsenyyksien yhdistäneen Baltian alueen turvallisuuden yhdeksi jakamattomaksi kokonaisuudeksi.¹⁷⁶

Latvia puolustusratkaisun suurin muutos tapahtui vuoden 2007 alussa jolloin maa siirtyi täysin ammattiarmeijaan samalla lakkauttaen asevelvollisuusjärjestelmän¹⁷⁷ Kansallisten puolustusvaatimusten ylläpitämiseksi ja sotilaallisten kykyjen kehittämiseksi asevoimien maksimivahvuudeksi määritettiin 20 000 henkilöä. Tästä ammattiarmeijan osuus oli 5800 henkilöä ja Kansalliskaartin, muun sotilas- ja siviilihenkilöstön osuus 14 200 henkilöä. Ammattiarmeijaan siirtymisen myötä henkilöstön rekrytoinnin merkitystä korostettiin. Sotilasammatin houkuttelevuuden lisäämisen keinoiksi mainittiin onnistunut urasuunnittelu, ammatillinen kehittyminen ja sosiaaliset etuudet sotilaille sekä heidän perheilleen. Näillä keinoilla sotilasammatti pyrittiin nostamaan kilpailemaan siviilityömarkkinoiden tarjonnan kanssa.¹⁷⁸

¹⁷⁵ SIPRI Milex data 1988-2016.

¹⁷⁶ State Defence Concept, (2008), s. 1-2, 6.

¹⁷⁷ Nato, 2008.

¹⁷⁸ State Defence Concept, (2008), s. 3-4.

Vuoden 2008 ja 2012 välisenä aikana Latvian turvallisuus ympäristössä ei tapahtunut merkittäviä muutoksia eikä myöskään maan puolustuspoliittisessa linjassa. Vuonna 2012 julkaistu puolustuskonsepti seurasi hyvinkin tarkasti edeltäjänsä jälkiä. Kansallisen puolustuksen tavoitteena oli kansallista turvallisuutta uhkaavien tekijöiden minimointi. Asevoimia modernisoimalla, Naton kollektiivista puolustusta tukemalla ja panostamalla kansainväliseen turvallisuuteen saatiin aikaiseksi tilanne, joka vahvisti maan turvallisuustilannetta. Muiden Baltian maiden kanssa tehtävää sotilasyhteistyötä korostettiin ja sen avulla pystyttäisiin kehittämään suorituskykyjä joita maa ei yksin kykenisi rakentamaan. Maahankodistuvan suoran sotilaallisen hyökkäyksen riski kuvattiin matalaksi, joskaan sitä ei täysin voida sulkea pois. Tulevaisuuden turvallisuushakiksi nostettiin aikaisempia selontekoja selkeämmin hybridi hyökkäykset, joiden ennakointi on hyvin vaikeaa. Edellisessä puolustuskonseptissa tavoitteeksi asetettu Naton vaatima sotilasmenojen osuus BKT:sta toistettiin uudelleen ja 2 % tason saavuttamiseen pyritään vuoteen 2020 mennessä¹⁷⁹

Latvian sotilasmenoihin käytettävät määrärahan pienenivät merkittävästi vuoden 2008 jälkeen maailman talouden romahtamisen myötä. Vuoden 2012 puolustuskonseptissa todetaankin, että taloudellisesta tilanteesta huolimatta maan asevoimien kehittämistä ei saa keskeyttää ja keskeytetyt kehitysprojektit tulee uudelleen käynnistää. Puolustusbudjettien laskusta johtuen konseptissa priorisoidaankin maavoimien kehittäminen maan puolustuskyvyn kannalta tärkeimmäksi projektiksi.¹⁸⁰ Sotilasmenoihin käytettävät määrärahat pienenivät merkittävästi vuoteen 2012 mennessä. Vuonna 2008 sotilasmenoihin käytettiin 1,6 % BKT:sta joka oli noin 490 miljoonaa dollaria. Vuoteen 2012 mennessä sotilasmenojen osuus oli pienentynyt 0,9 % BKT:sta ollen arvoltaan vain noin 222 miljoonaa dollaria.¹⁸¹ Neljässä vuodessa Latvian puolustusbudjetti pieneni alle puoleen.

Ukrainan kriisin puhkeaminen vuonna 2014 jätti jälkensä vuonna 2016 julkaistuun viimeimpään Latvian kansalliseen puolustuskonseptiin. Siinä missä kolmen edellisen konseptin muutokset toisiinsa nähden olivat maltillisia, uusi konsepti toteaa maan turvallisuustilanteen heikentyneen merkittävästi Venäjän toimien vuoksi. Venäjän todetaan olevan valmis käyttämään sotilaallista voimaa ulkopolitiikan ja turvallisuustavoitteidensa saavuttamiseksi. Latvian

¹⁷⁹ State Defence Concept , (2012), s. 1.

¹⁸⁰ State Defence Concept, s. 1, 5.

¹⁸¹ SIPRI Milex data 1988-2016.

rajojen läheisyyteen sijoittuvien sotilaallisten harjoitusten määrä kasvoi ja Venäjä kehitti erikoisjoukkojensa toimintaa ja sekä sijoitti niitä lähemmäksi maan rajoja. Toinen merkitystään kasvattanut uhka oli Euroopan lähialueiden turvallisuustilanteen heikentymisestä johtuva laiton maahanmuutto. Lähi-Idän terroristijärjestöjen luoman uhan ei niinkään koettu kohdistuvan kansalliseen turvallisuuteen vaan sen katsottiin vaikuttavan Latvian asevoimien ulkomailla olevien joukkojen turvallisuuteen.¹⁸²

Muuttunut turvallisuustilanne joka pitää sisällään muuttuvia ja ennalta arvaamattomia uhkia sai Latvian painottaamaan tiedonkulkua, ennakkovaroituksen merkitystä ja eri instituutioiden välisen yhteistyön merkitystä. Osoittamalla valmiutta ja halua käyttää tarvittavaa sotilaallista voimaa Latvia ehkäisee ja minimoi mahdolliset sotilaalliset uhat. Liittolaisten joukkojen läsnäolo maassa koettiin myös hyvänä kriisin estokeinona. Latvian puolustus pannaan täytäntöön kokonaisvaltaisen puolustuksen muodossa. Kansallista kestäkykyä ja sotilaallisia suorituskykyjä kehittämällä, jatkamalla Nato integraatiota sekä käyttämällä Naton kollektiivista sotilaallista voimaa vastataan ulkoisiin uhkiin.¹⁸³

Euroopan kiristynyt turvallisuustilanne sai Latvian nostamaan ammattisotilaiden määrän 6500 henkilöön, mutta samalla rajasi sotavoimien kokonaisvahvuudeksi 17 500 henkeä. Uhkatason nousulla saatiin myös nopeutettua puolustusmäärärahojen tavoitteiden saavuttamista. Vuonna 2016 Latvia latvian puolustusbudjetin suunniteltiin olevan 1,4 % BKT:sta, vuonna 2017 1,7 % ja vuonna 2018 Naton vaatiman tason verran eli 2 % BKT:sta.¹⁸⁴ Latvia näyttäsi saavuttavan puolustusbudjettitavoitteensa, koska jo vuoden 2016 sotilasmenojen osuus oli 1,5 % BKT:sta¹⁸⁵

Baltian puolustuspolitiikan kehitys on kohdannut käytännössä kaksi merkittävää muutosta. Ensimmäinen oli 2004 saavutetun Natojäsenyyden tuoma muutos Latvian puolustusratkaisuun ja toinen oli Ukrainan kriisin puhkeamisen myötä heikentynyt turvallisuustilanne. Latvian puolustuskonseptien muutokset olivat hyvin maltillisia Vuoden 2016 konseptiin asti jolloin asiakirjan painotukset muuttuivat hyvinkin radikaalisti. Poiketen edeltäjistään puolustuskon-

¹⁸² The National Defence Concept, (2016) s.3-4.

¹⁸³ The National Defence Concept, (2016) s.5.

¹⁸⁴ The National Defence Concept, (2016) s.14.

¹⁸⁵ SIPRI Milex data 1988-2016.

septi nosti Venäjän toimet selkeäksi ulkoiseksi ja sisäiseksi uhaksi Latvian turvallisuudelle. Tähän uhkakuvaan varautuakseen Latvia puolestaan painotti suuressa määrin yhteiskunnan varautumisen merkitystä kokonaisvaltaisen maanpuolustuksen kannalta. Turvallisuustilanteen muutos sai maan nostamaan puolustusmäärärahoja ennakkoon suunniteltua nopeammassa tahdissa uskottavan puolustuskyvyn mahdollistamiseksi heikohkonkin taloustilanteen aikana. Venäjän toimet Ukrainassa yllättivät Latviankin ja pakottivat maan reagoimaan tilanteeseen.

4.3 Liettua

Liettua oli Baltian maiden jälleen itsenäistymisprosessin edelläkävijä 1980-luvun loppupuolella. Tästä johtuen Liettuan sai pienen poliittisen ja sotilaallisen etumatkan muihin Baltian maihin verrattuna. Joskin maan talouden koossa mitattuna varsinkin Viro on jo tänä päivänä ohittanut Liettuan. Liettuan itsenäisyysprosessi alkoi perinteiseen tapaan kansanrintaman perustamisena. Saman aikaisesti kommunistien tuki ja hallinto romahtivat täysin. 18.5.1989 Liettuan parlamentti antoi suvereniteettijulistuksen, jossa todettiin 50 vuoden miehitys päättyneeksi. Keväällä vuonna 1990 kansanrintama voitti parlamenttivaalit. Kansanrintaman johdolla uusi valittu parlamentti toteutti yksimielisesti perustuslain muutoksen ja julisti Liettuan valtiollisen itsenäisyyden palautetuksi 11.3.1990¹⁸⁶

Vuoden 1990 alussa puhkesi Liettuassa väkivaltaisia levottomuuksia, joita neuvostojoukot hyödynsivät miehittämällä kriittisiä kohteita maan pääkaupungissa Vilnassa. Neuvostojoukkojen väkivalta johti tekojen nopeaan tuomitsemiseen lännessä ja Boris Jeltsinin valtaannousun Venäjällä, mikä tuki Liettuan itsenäisyyspyrkimyksiä. Jeltsin tuki Baltian maiden itsenäisyshankkeita ja Moskovan epäonnistuneen vallankaappauksen jälkeen varmistui Neuvoliiton hajoaminen sekä Baltian maiden itsenäistyminen. Syksyllä 1991 sai Liettua, niin kuin muutkin Baltian maat tunnustuksia valtiollisesta itsenäisyydestään niin lännestä kuin idästä. Liettuan turvallisuuspoliittiset haasteet jatkuivat venäläisjoukkojen ollessa yhä maassa. Tämä ongelma oli Liettualle pienempi kuin muille Baltian maille, johtuen maan venäläisen vähemmistön pienuudesta. Liettua saikin nopeasti neuvoteltua sopimuksen venäläisjoukkojen pois-

¹⁸⁶ Blomberg & Saanio, (2003), s.65.

vetämisestä vuoteen 1993 mennessä. Sopimus allekirjoitettiin 8.9.1992 ja se mahdollisti Venäjälle Klaipedan sataman käytön vetäytymisreittiä Saksasta.¹⁸⁷

Venäjänkielisen vähemmistön puuttuminen ja Kaliningradin alueen läheisyys olivat Liettualle valttikortteja sopimusten neuvotteluissa Venäjän kanssa. Jo kesällä 1991 Liettua ja Venäjä allekirjoittivat sopimuksen. Sopimuksessa Liettuan itsenäisyys taattiin ja Liettua takasi venäläisvähemmistönsä oikeudet. Liettua ja Venäjä sopivat pidättäytyvänsä sotilaallisen voiman käytöstä toisiaan vastaan ja noudattavansa kansainvälisiä oikeudellisia periaatteita keskinäisessä kanssakäymisessä. Kaliningradin energiatoimitukset taattiin samoin, kun vapaa liikkuvuus Venäjän ja Kaliningradin välillä. Vuonna 1997 Liettua ja Venäjä ratifioivat maiden välisen rajasopimuksen.¹⁸⁸

4.3.1 Liettuan sisäiset turvallisuushaasteet

Jälleen itsenäistymisen aikaan Liettuan tilanne poikkesi muista Baltian maista väestön rakenteen osalta. Toisin kuin Virossa ja Latviassa, Liettuassa ei ollut suurta venäläisvähemmistöä. Väestöstä etnisiä liettualaisia oli noin 80 %, kun taas suurimman vähemmistöryhmät olivat venäläiset noin 10 % osuudella ja puolalaiset noin 7 % osuudella. Muita pienempiä vähemmistöryhmiä olivat valkovenäläiset, ukrainalaiset, tataarit, latvialaiset ja juutalaiset. Suurimmiksi vähemmistökysymyksiksi nousikin venäläisvähemmistön rinnalle puolalaisvähemmistö. Puolalaisvähemmistön suhdetta latvialaisiin hiersi Vilnan kaupungin historiallinen tausta. Puola oli valloittanut kaupungin Liettualta 1920 ja Neuvostoliitto palautti sen hallinnan takaisin liettualaisille vallattuaan alueen 1939. Kumpikin kansanryhmä koki kokeneensa vääryyttä asiassa.¹⁸⁹

Liettuassa asui 1990-luvun vaihteessa noin 12 000 juutalaista. Juutalaisten mukaan maassa oli edelleen Holokaustiin osallistuneita sotarikollisia, joita ei oltu tuomittu teoistaan. Asia sai julkisuutta niin Liettuassa kuin Yhdysvalloissakin ja vaaransi näin maan suhteet länsimaihin. Painostuksen alla Liettuan hallitus totesi sotarikollisten löytämisen ja tuomitsemisen olevan

¹⁸⁷ Blomberg & Saanio, (2003), s.66.

¹⁸⁸ Blomberg & Saanio, (2003), s. 66-67.

¹⁸⁹ Senn, (1996) s. 178, 180.

välttämätöntä, saaden kuitenkin kritiikkiä Yhdysvalloista, joka väitti hallituksen aliarvioivan sotarikollisten määrän. Samanaikaisesti liettualaiset kriitikot vaativat neuvostoaikaisiin pakosiirtoihin ja teloituksiin syyllistyneiden KGP viranomaisten etsimistä ja tuomitsemista.¹⁹⁰

Liettuan vähemmistökysymyksen suurin ratkaisu tehtiin jo vuonna 1989 jolloin kansalaisuuslaki antoi mahdollisuuden hakea maan kansalaisuutta, mikäli hakija asui maassa lain voimaan astumisen aikaan ja omasi vakituksen työn. Kansalaisuushakemus tuli jättää kahden vuoden sisällä lain voimaan astumisesta ja näin iso osa Liettuan vähemmistöjen edustajista tekikin.¹⁹¹ Liettuaassa koettiin jälleen itsenäistymisen aikaan samanlaista vähemmistöistä aiheutuvaa sisäpoliittista epävakautta kuin muissakin Baltian maissa. Vähemmistöryhmien pieni koko kuitenkin teki tästä tilanteesta Liettuaassa lyhytkestoisemman. Muista Baltian maista poikkeava kansalaisuuspolitiikka tuki vahvasti maan väestön yhtenäisyyttä ja näin paransi Liettuan sisäistä turvallisuustilannetta.

Neuvostoliiton perintönä Liettuaakin oli itsenäistyttyään pääosin riippuvainen Venäjältä tuotavasta energiasta. Maan ainoa energian lähde oli Ignalinan neuvostoaikainen ydinvoimala, jonka sähkötuotannon varassa maa oli. Kaasu ja öljytuotteiden osalta maa oli täysin riippuvainen Venäjän tuonnista. Liettuan energiariippuvuus Venäjästä johtui omien energialähteiden puuttumisen lisäksi neuvostoaikaisesta infrastruktuurista, jonka kautta öljyä ja kaasua tuli maahan.¹⁹²

Liettuan oli Latvian tapaan kytkeytynyt Druzhba-öljyputkeen, jonka kautta Venäjän raakaöljy pumpattiin maan öljynjalostamolle. Venäjä katkaisi öljyn toimitukset putken kautta vuonna 2006 ja siitä lähtien Liettua on joutunut tuomaan jalostettavan öljynsä meriteitse, mikä on nostanut kustannuksia. EU: asettamien ehtojen mukaisesti Liettua sulki Ignalinan ydinvoimalan reaktorit vuosina 2004 ja 2009 mikä lisäsi maan energiariippuvuutta Venäjästä entisestään.¹⁹³

¹⁹⁰ Senn, (1996), s. 179-180.

¹⁹¹ Senn, (1993), s. 178.

¹⁹² Grigas, (2013) s. 40-41

¹⁹³ Grigas, (2013), s. 40.

Energiariippuvuus oli Liettuan huolen aihe niin maan sisäisessä kuin kansainvälisissäkin keskusteluissa.¹⁹⁴ Riippuvuuden vähentämiseksi maa pyrki aktiivisesti edistämään Venäjältä riippumattoman Nabucco kaasuputken rakentamista Kaukasiasta EU:n alueelle. EU:n parlamentissa Liettuan edustajat ajoivat sähkönsiirtolinjojen rakentamista maasta Ruotsiin sekä puolaan ja saivatkin hankkeet nimetyiksi EU:n energiakärkihankkeiden joukkoon jo vuonna 2008. Myös Iglinan ydin voimalan korvaamista uudella voimalalla selvitettiin Baltian maiden ja Puolan yhteishankkeena, mutta tämä projekti kaatui vuoteen 2012 mennessä erinäisiin erimielisyyksiin ja sijoittajien puutteeseen.¹⁹⁵

Liettua energiariippuvuuden vähentämisen keinoista on toteutunut sähkönsiirtolinjat Puolasta ja Ruotsista. Maakaasun osalta osittaista helpotusta on tuonut Klapeidan satamaan rakennettu ja vuonna 2014 käyttöön otettu LNG-kaasuterminaali joka tarjoaa Liettualle kuin myös muillekin Baltian maille vaihtoehtoisen kaasuntuonti reitin.¹⁹⁶ Baltian maiden kaasuriippuvuus Venäjältä tulee jatkossa vieläkin vähentymään, kun EU: tukema kaasuputki hanke Puolasta Liettuaan valmistuu vuonna 2019 ja liittää näin maat Keski-Euroopan kaasuverkkoon.¹⁹⁷

Uudelleen itsenäistymisen jälkeen tapahtunut muutos markkinatalouteen onnistui Liettua-sakin hyvin. Sen niin kuin muidenkin Baltian maiden talouspolitiikkaa on pidetty menestystarina, vaikkakin itsenäistymisen jälkeiset ensimmäiset vuodet olivat taloudellisesti haastavia. Muiden Baltian maiden tapaan Liettua irrottautui Venäjän ruplasta vuonna 1992 ja onnistui vakauttamaan valuuttansa. Talousjärjestelmän muutos iski Baltian maista pahiten Liettuaan ja vuonna 1991 maan bruttokansantuote lähti laskuun ja pieneni yli 13 %:a. Tämä oli vasta alku soittoja vuoden 1992 bruttokansantuotteen kutistumiselle, joka oli jopa yli 37% ja vielä vuonna 1993 Liettuan bruttokansantuote kutistui 23 %. Vasta vuonna 1994 lähti maan talous bruttokansantuotteella mitattuna pienoiseen kasvuun. Baltian maiden jälleen itsenäistymisen jälkeisiltä vuosilta talouden tilastointia pidetään epäluotettavana. Tästä huolimatta Liettuan bruttokansantuote supistui vuosina 1991-1993 30-50%.¹⁹⁸ Vuoden 1994 jälkeen Liettuan talous lähti maltilliseen kasvuun bruttokansantuotteena mitattuna. Vuoden 1995 bruttokansantuote oli noin 8 miljardia dollaria. Kasvua jatkui tasaisena aina vuoteen 2004 asti jolloin Liet-

¹⁹⁴ Baltic Defence Review, (2002), s. 20.

¹⁹⁵ Grigas, (2013), s. 42.

¹⁹⁶ Arola, 27.10.2014.

¹⁹⁷ Raivio, 15.10.2015.

¹⁹⁸ Piispanen, (1996), s. 12-14.

tuan bruttokansantuote oli 23 miljardia dollaria. Vuosikymmenessä Liettuan bruttokansantuote kolminkertaistui, vaikkakin maan taloudellisen tilanteen arvioinnissa täytyy ottaa huomioon hyvin alhainen lähtötaso.¹⁹⁹

Nopeamman talouskasvun tielle Liettuassa päästiin vuonna 2004, kun maan talous lähti edellisiä vuosia jyrkempään kasvuun maailmantalouden kasvun ja maan saavuttaman EU-jäsenyyden myötä. Vuonna 2005 Liettuan bruttokansantuote oli noin 26 miljardia dollaria. Bruttokansantuote kasvoi suuresti vuodesta 2005 vuoteen 2008 ollen tuolloin noin 48 miljardia dollaria. Vuoden 2008 taantuman seurauksena Liettuankin bruttokansantuote supistui pysytellen kuitenkin 37 – 48 miljardin dollarin välillä vuoteen 2015 asti.²⁰⁰

4.3.2 Turvallisuuden ulkoinen ulottuvuus

Muiden Baltian maiden tavoin Liettuakin lähti ensisijaisesti etsimään turvatakuita läntisiltä organisaatioilta. Minkään muun organisaation kuin Naton ei katsottu niitä pystyvän maalle tarjoamaan, joten Liettua ryhtyi ajamaan Nato-jäsenyyttään. Turvallisuustakuista Liettua halusi Venäjän varalle, vaikka ei nähnyt maata vihollisena 1990-luvulla. Venäjän epävakaata kehitystä seurattiin Liettuassakin ja sen kehityssuuntiin haluttiin varautua. Lisämausteen tilanteeseen toi Kaliningradin sotilasalue, jossa oli miljoona Venäläistä. Mahdollisen Venäjän ja Liettuan välisen kriisitilanteen pelättiin eskaloitua siihen, että Venäjä varmistaa maayhteytensä Kaliningradiin miehittämällä osan Liettuasta. Nato-jäsenyyden ollessa haasteellisempi saavuttaa johtuen Venäjän vastustuksesta, ryhtyi Liettua ajamaan maan EU-jäsenyyttä aktiivisesti. Liettua jätti jäsenhakemuksensa EU:lle vuonna 1995, aloitti jäsenyys neuvottelut vuonna 2002 ja saavutti jäsenyyden 2004.²⁰¹

Nato-jäsenyyden saavuttaminen osoittautui Liettualle niin kuin muillekin Baltian maille haasteelliseksi. Venäjä vastusti sotilasliiton leviämistä eikä Naton osa Naton vanhoista jäsenmaista ollut erityisemmin kiinnostunut uusista pienistä jäsenistä. Vuoden 1999 Naton laajentu-

¹⁹⁹ Globalis.

²⁰⁰ Globalis.

²⁰¹ Blomberg & Saanio, (2003), s. 69-70.

miskierroksen osoittautuessa pettymykseksi. Maalle tarjottiin erityistä MAP-ohjelmaa jäsenyyden saavuttamiseksi ja tähän Liettua osallistui. Vuonna 2002 Liettua hyväksyttiin jäseneksi ja neuvottelujen päätyttyä 2004 siitä tuli Nato-maa. Ennen vuotta 2004 Liettuan turvallisuuspolitiikan selkein päämäärä oli läntisten integraatiotavoitteiden täyttyminen.²⁰²

Vuonna 2002 Liettua julkaisi turvallisuusstrategian, jossa maan turvallisuuden päämääräksi luettiin maan itsemääräämisoikeus ja alueellinen koskemattomuus, ihmisoikeuksien kunnioittaminen ja valtion vakaus. Strategian mukaan maahan ei kohdistunut suoranaista sotilaallista uhkaa vaan turvallisuuden suurimmiksi uhiksi mainittiin kansainvälinen terrorismi, riippuvuus Venäjästä energian ja muiden tärkeiden tuotteiden osalta, taloudelliset haasteet ja kansalaisten eriarvoistuminen sosiaalisesti tai taloudellisesti. Liettua pyrki vastaamaan määriteltuihin uhkiin turvaamalla valtion kriittiset toiminnot, pitämällä yllä hyviä suhteita muihin valtioihin ja saavuttamalla Nato ja EU jäsenyydet suunnitelman mukaisesti.²⁰³

Oletetusti lähestyvän Nato-jäsenyyden vaikutus Liettuan turvallisuustilanteeseen näkyi vahvasti strategiassa. Maan Nato integraation katsottiin parantavan niin alueellista kuin valtion sisäistäkin turvallisuutta. Positiiviseksi alueelliseksi turvallisuuskehitykseksi koettiin myös muiden Baltian maiden tuleva Nato-jäsenyys. Samaan aikaan lähestyvän EU-jäsenyyden ilmoitettiin vahvistavan Liettuan asemaa poliittisesti, taloudellisesti ja turvallisuustilanteen kannalta. Maa mainitsikin tärkeimmiksi tavoitteiksi EU:ssa toiminnalleen yhteisen ulkopolitiikan ja eurooppalaisen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan kehittämisen.²⁰⁴

Nato-jäsenyyden myötä Liettuan turvallisuuspoliittinen linja selkeytyi ja maan geopoliittinen asema vahvistui. Maa oli saavuttanut tavoitteensa kovien turvatakuiden saavuttamiseksi. Turvallisuustarpeista huolimatta Liettua näkee yhteistyön Venäjän kanssa tärkeäksi ja ennen kaikkea hedelmälliseksi.²⁰⁵ Poikkeuksena muihin Baltian maihin verrattuna Liettua ei nähnyt merkittävää tarvetta päivittää turvallisuusstrategiaansa vuonna 2004 saavutettuaan Nato-jäsenyyden. Osan tästä selittää maiden eriävyydellä asiakirjojen nimeämisessä ja niiden sisällössä. Vuoden 2002 turvallisuusstrategia korvattiin uudella vasta vuonna 2012.

²⁰² Blomberg & Saanio, (2003), s. 70-74.

²⁰³ Baltic Defence Review, (2002), s. 20-22.

²⁰⁴ Baltic Defence Review, (2002), s. 24-26.

²⁰⁵ Blomberg & Saanio, (2003), s. 70-74.

Vuoden 2012 kansallisen turvallisuusstrategian mukaan Liettuan turvallisuuspolitiikka perustuu läntisille arvoille kuten perustuslaillisuudelle, taloudelliselle kasvulle ja ihmisoikeuksille. Turvallisuus on jakamaton kokonaisuus aina valtiosta kansainväliseen järjestelmään asti. Liettuan turvallisuustarpeet ovat Liettuan olemassaolon turvaaminen, suvereniteetti, alueellinen koskemattomuus, perustuslaillinen oikeus ja yhteiskunnan hyvinvointi.²⁰⁶

Vuoden 2012 strategiassaan Liettua määritteli suurimmiksi ulkoisiksi turvallisuusuhikseen taloudellisen ja energiariippuvuuden, ydinvoimaturvallisuuden ja erilaiset informaatiovaikutukset ja -hyökkäykset. Uhkiksi mainittiin myös alueella vaikuttavan sotilaallisen voiman kasvu, läntisten yhteistyöelinten heikkeneminen, taloudellisen kehityksen näkymät ja kansainvälinen terrorismi. Liettuan nojasi oman turvallisuutensa varmistamisessa Naton pelotevaikutukseen ja yhteistyöhön erilaisten kansainvälisten organisaatioiden kanssa.²⁰⁷ Vuoden 2012 strategian perusteella voidaan todeta Liettuan nähneen turvallisuusympäristönsä kehityksen vakaana ja muuttumattomana. Maa ei kokenut Venäjää sotilaalliseksi uhaksi luottaen Naton turvallisuutakuuseen ja eurooppalaiseen yhteistyöhön. Tämä ilmenee maan määrittelemistä uhkakuvista, jotka olivat lähinnä taloudellisia, ekologisista ja poliittisia.

Muiden Baltian maiden tapaan Liettua tuomitsi jyrkästi Venäjän toimet Ukrainassa ja tapahtuma aiheutti suuren muutoksen maan turvallisuusympäristössä. Vuoden 2017 turvallisuusstrategiassa todetaan Venäjän muodostuvan suurimmaksi uhaksi Liettuan turvallisuudelle. Muita uhkia ovat muun muassa tiedustelu ja sotilastiedustelu, Naton heikentyminen, alueellinen ja maailmanlaajuinen levottomuus ja terrorismi. Näitä uhkia torjutaan turvallisuuspolitiikan eri keinoilla kuten kansallisen puolustuksen vahvistamisella, puolustusmäärärahojen kasvattamisella, valmiuden ylläpidolla ja vanhentamalla Naton kollektiivista puolustusta.²⁰⁸

Jälleen itsenäistymisen jälkeen Liettuan puolustusratkaisuksi tuli muiden Baltian maiden tapaan reservin käyttö armeijan runkona. Vuosittain palvelukseen astuvien määrä pysyi maltillisena ja vuonna 2004 maa totesi lisäävänsä ammattisotilaiden määrää samalla vähentäen reser-

²⁰⁶ National Security Strategy of Lithuania, (2012), kohta 1.

²⁰⁷ National Security Strategy of Lithuania, (2012), kohdat 1-4.

²⁰⁸ National Security Strategy of Lithuania, (2012), s.2, 4.

viläisten koulutusta. Muutosta perusteliin sotilaskaluston teknisyyden asettamilla vaatimuksilla ja sotilaskoulutuksen kasvaneilla vaatimuksilla.²⁰⁹ Tätä muutosta voidaan pitää Liettuan ensiaskeleena kohti ammattiarmeijaan perustuvaa puolustusratkaisua, johon maa siirtyi vuonna 2008 lopetettuaan varusmiespalveluksen.²¹⁰ 1990-luvulla Liettuan armeija kärsi maan talouden heikosta tilasta, joka vaikutti sotilasmenoihin käytettyihin määrärahoihin. Neuvostoliiton hajottua Maan sotilasmenot olivat vuonna 1993 176 miljoonaa dollaria ollen noin 0,8% bruttokansantuotteesta. Sotilasmenojen prosentuaalinen osuus bruttokansantuotteesta pysytteli alle prosentilla aina vuoteen 1998 asti jolloin menojen määrä oli 1,2 %, 315 miljoonaa dollaria. Vuodesta 1998 vuoteen 2004 sotilasmenojen osuus bruttokansantuotteesta pysytteli 1-1,4 prosentissa. Vuoteen 2004 mennessä Liettuan sotilasmenot olivat kasvaneet 415 miljoonaan dollariin.²¹¹

Nato-jäsenyyden myötä Liettua pyrki tavoitteidensa mukaisesti kasvattamaan sotilasmenojaan vaadittuun 2 %:tiin bruttokansantuotteesta onnistumatta siinä kuitenkaan. Maan sotilasmenot olivat vuonna 2005 453 miljoonaa dollaria, noin 1,2% bruttokansantuotteesta. Sotilasmenojen prosentuaalinen osuus bruttokansantuotteesta pysytteli maltillisesti 0,8 -1,2% välillä vuodesta 2005 aina vuoteen 2015 asti. Liettuan puolustusmenot olivat huipussaan vuonna 2008 ollen 563 miljoonaa dollaria. Vuodesta 2009 sotilasmenon pienenivät ja pysyivät noin 350 miljoonan dollarin tuntumassa. Sotilasmenot kääntyivät uudelleen kasvuun vuonna 2014 ollen tuolloin jo 427 miljoonaa dollaria. Kasvu jatkui vielä seuraavallekin vuodelle menojen ollessa 566 miljoonaa dollaria.²¹² Ukrainan kriisin myötä Liettua totesi Latvian tapaan ammattiarmeijan riittämättömäksi voimaksi maan turvaamista varten ja aloitti uudelleen reserviläisten kouluttamisen.²¹³

²⁰⁹ The Military Strategy of the Republic of Lithuania, (2004), s.6.

²¹⁰ The Guardian, 24.2.2015.

²¹¹ SIPRI Milex data 1988-2016.

²¹² SIPRI Milex data 1988-2016.

²¹³ The Guardian, 24.2.2015.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Pekka Visuri esittää vuonna 1997 tekemässään raportissa kolme mahdollista skenaariota Euroopan poliittiselle kehitykselle. Tuolloin Baltian maissa elettiin tilanteessa, jossa suurin osa erimielisyyksistä Venäjän kanssa oltiin saatu ratkaistua tai asiat oltiin painettu ”maton alle”. Viro, Latvia ja Liettua olivat ilmaisseet halunsa läntiseen sotilas- ja talousintegraatioon vaikkakin eivät vielä olleet saaneet Natolta tai EU:lta lämmintä vastaanottoa tai hyväksyntää.

Ensimmäisessä skenaariossa esitetään integraatioon suuntautuva Eurooppa. Läntinen demokratia, ihmisoikeudet ja markkinatalous alkavat hiljalleen levitä itään päin saavuttaen lopulta Venäjänkin. Tästä syntyy laaja turvallinen ja vakaa vyöhyke Eurooppaan. Turvallisuuspolitiikassa painotetaan yhteistä turvallisuutta.²¹⁴

Toisessa skenaariossa palataan kylmänsodan aikaiseen blokkijaon Eurooppaan. Läntisen Euroopan talous- ja turvallisuus organisaatiot muodostavat kokonaisuuden jota aletaan Venäjän toimesta pitämään vastustajana. Venäjän kehitys suuntaa kohti eristäytymistä ja kylmänsodan kaltainen suojavyöhyke syntyy Länsi-Euroopan ja Venäjän välille. Juuri tällä vastustavien voimien suojavyöhykkeellä saattaa kriisiherkkyys kasvaa.²¹⁵

Kolmannessa skenaariossa esitetään suurvaltapolitiikan malli, jossa toimijoina ovat Venäjä, Saksa, Iso-Britannia ja Ranska. Tämän mallin mukaan suurvalloilla on vaihtoehtoinaan yhteinen päätöksenteko tai voimatasapainon saavuttaminen. Mikäli Euroopan integraatiokehitys taantuu saattaa syntyä tilanne, jossa suurvallat muodostavat ympärilleen satelliittivaltioiden vyöhykkeen.²¹⁶

Neuvostoliiton hajottua oli nähtävissä pyrkimyksiä kohti eurooppalaista integraatiota niin lännessä kuin idässä. Venäjän demokratiakehityksen suuntautuminen kauemmaksi Länsi-Eurooppalaisesta demokratiasta ja paluu suurvalta pyrkimysten tielle on kääntänyt Euroopan kehityksen kohti blokkijaon ja suurvaltapolitiikan mallia. Euroopan vahvat maat ovat nousseet ehkä taloudellisiksi suurvalloiksi, mutta eivät alueellisiksi voimapolitiittisiksi suurvalloiksi.

²¹⁴ Visuri, (1997), s. 18.

Tätä kehitystä on tukenut vahva integraation aste, jolloin koko Euroopan integraation sijaan on syntynyt Länsi-, Keski- ja osittain Itä-Euroopan maista koostuva integraatioblokki. Tämän Ulkopuolelle on Itä-Euroopan maista jäänyt vain Venäjä, Valko-Venäjä, Moldova ja Ukraina²¹⁷.

Venäjän voidaan todeta kehittyneen 1990-luvun alennusvuosistaan alueelliseksi suurvallaksi, joka selkeästi kokee Naton ja osittain jopa EU:n uhakseen. Venäjä haluaa pitää puskurivyöhykkeen itsensä ja Naton-maiden välissä. Osan tästä vyöhykkeestä Venäjä menetti 1990-luvun sisäpoliittisen epävarmuuden aikana. 2000-luvun alun talouskasvun siivittämänä Venäjä on nostanut suurvalta profiiliaan esimerkiksi estämällä EU:n ja Naton laajenemishankkeet tehokkaasti. Visurin skenaarion ennusti blokkijaon aiheuttavan kriisejä ja tällainen kehitys on selkeästi toteutunut Georgian kriisin ja Euroopassa käynnissä olevan Ukrainan kriisin myötä. Venäjä toimii realismin periaatteiden mukaisesti pyrkiessään alueelliseksi hegemoniksi ja ajaessaan omaa etuaan viimekädessä sotilaallisin keinoin.

Naton rooli Euroopassa oli jo selkeästi pienenemässä ja Naton voimakkain valtio USA oli siirtänyt sotilaallista painopistettään Asian suuntaan. Tämän aiheuttama voimatyhjiö mahdollisti Venäjän voimien kasvattamisen ja ennen kaikkea sotilaallisen käytön. Ukrainan kriisin alettua entiset neuvostotasavallat ovat kuuluvaan ääneen vaatineen Natolta kollektiivisen puolustuksen täytäntöön panoa ja joukkojen sijoittamista Venäjän rajanaapureiden turvaksi.

Viron turvallisuuspolitiikkaa alettiin kehittää tilanteessa, jossa valtio oli itsenäinen, mutta miehitetty. Viron asennemaailmaa kuvasi kova tarve irtautua Venäjästä ja saada kovat turvallisuustakuut Venäjää vastaan. Venäjän tarkoitushakuinen joukkojen vetäytymisen viivyttely teki turvallisuuspolitiikan harjoittamisesta hankalaa. Turvallisuuspolitiikan tavoitteena olevan maan itsenäisyyden Viron pyrki säilyttämään hankkimalla näkyvyyttä ja kuuluvuutta kansainvälisissä järjestöissä. Venäjä pyrki tällä tavoin vaikuttamaan Viron tulevaisuuden kehitysnäkyymiin sekä suuren venäläisvähemmistön oikeuksien suojeluun. Venäjänkielinen vähemmistö

²¹⁵ Visuri, (1997), s. 18-19.

²¹⁶ Visuri, (1997), s. 19

²¹⁷ Ukrainan pyrkimykset läntiseen integraatioon ovat yleisesti tiedossa. Integraatiokehitystä on osittain haitannut maan sisäiset poliittiset erimielisyydet, mutta ennen kaikkea tämän on estänyt Venäjä. Venäjä haluaa pitää Ukrainan oman suurvalta-asemansa vahvistamiseen kuuluvana satelliittivaltiona ja puskurivyöhykkeenä Läntisen Euroopan ja itsensä välillä.

aiheuttikin itsenäisyyden alkuvuosina sisäpoliittisia haasteita, jotka ovat vähentyneet ajansaatossa. Maan kansalaisten integroitumista on yritetty heikohkoin tuloksin. Tämä on ymmärrettävää otettaessa huomioon Neuvostoliiton tekemät sortotoimet. Venäläisten sotilaiden poistuminen maasta 1994 aloitti uuden vapaamman aikakauden, jolloin Viro päättäväisesti hakeutui kohti läntisiä sotilaallisia ja poliittisia integraatioita. Integraatitavoitteiden saavuttaminen oli osaltaan haasteellista Venäjän ja hetkittäin jopa länsimaiden vastustuksesta johtuen.

Viron saavutettua EU- ja Nato-jäsenyyden vuonna 2004, alkoi uusi turvallisuuspoliittinen aikakausi maassa, jonka turvallisuusympäristö ja geopoliittinen asema olivat muuttuneet. Viro oli tyytyväinen Naton-jäsenyyden tuomaan turvallisuuteen ja pyrki aktiivisesti Natossa edistämään kollektiivista puolustusta. EU jäsenyys oli Virolle taloudellisesti merkittävä ja vuonna 2004 tapahtuneen liittymisen seuraukset olivat taloudellisesti vähintäänkin positiiviset. Viro on painottanut ulkopoliitikassaan EU:n yhteisen ulko ja turvallisuuspolitiikan merkitystä. Viro pitää EU:ta alueellaan vakauttavana tekijänä. Aikakautta kuvasi tasaisuus ja muuttumattomuus niin turvallisuusympäristössä kuin turvallisuuspolitiikassakin.

Osviittaa Venäjän paluusta suurvaltapoliitiikan etupiirijatteluun saatiin vuonna 2008 Georgian sodan sytyttyä. Virossa tähän suhtauduttiin varovaisen negatiivisesti. Georgia on Viron tapaan entinen neuvostotasavalta, mutta itsenäistymisen jälkeinen kehitys maissa on täysin erilainen. Tästä ei siis pystytty vetämään suoria uhkakuvia Virolle. Vuonna 2014 alkanut ukrainan kriisi muutti maan turvallisuustilannetta radikaalisti. Kriisin syttyminen Euroopan sisällä ja vielä lähellä aiheutti Virossa suuren turvallisuuskriisin. Viro alkoi välittömästi vaati-
maan Natolta alueensa turvallisuuden takaamista lähettämällä joukkojaan ja saikin tahtonsa läpi. Joukkojen määrä on poliittisesti merkittävä, ei niinkään sotilaallisesti. Tätä kehityssuuntaa Venäjä ei ole tietenkään hyväksynyt. Tällä hetkellä Viro on tilanteessa, jossa Itä-Euroopan turvallisuustilanne on pysyvässä, mutta laimeassa kriisissä.

1990-luvun alusta asti Viron turvallisuuspoliittinen päämäärä ja sittemmin ratkaisu on ollut liittoutuminen voimakkaan valtioyhteisön kanssa suojatakseen itsensä toiselta, voimakkaamalta valtiolta.

Latvian jälleen itsenäistymisen jälkeinen turvallisuuspolitiikka keskustelu poikkesi muista Baltian maista. Latvia pohti puolueettomuutta turvallisuuspoliittiseksi ratkaisukseksi. Latviasakin tästä ajatuksen luovuttiin ulkoisten tapahtumien vuoksi ja maa lähti määrätietoisesti tavoittelemaan läntistä poliittista taloudellista ja sotilaallista integraatiota. Viron tapaan integ-

raatiokehityksen hitaus oli maalle pettymys. Vuonna 2004 Latvia saavutti kummankin organisaation jäsenyyden. Latviassa venäläisvähemmistön ongelmat ovat nousseet selkeimmin esille. Maan 1990-luvulla harjoittama sisäpolitiikka ei varsinaisesti edistänyt vähemmistöjen integroitumista. Latvia piti venäläisvähemmistöä sisäisenä uhkana yhteiskunnan rauhalle ja vakaudelle. Latviassa aikakautta kuvaa turvallisuuspoliittisen linjan etsintä, turvallisuuspoliittisen linja löytyminen ja johdonmukainen kehitys tavoitteita kohti.

Vuonna 2004 alkanutta aikakautta voidaan pitää Latviassakin turvallisuuspoliittisesti tasaisena kautena, jolloin Latvia painotti Viron tapaan taloudellista, poliittista ja sotilaallista yhteistyötä eri järjestöjen piirissä. Ukrainan kriisi aiheutti Latvialle turvallisuuspoliittisen ympäristön muutoksen. Latvia reagoi tähän Viron kanssa samalla tavalla. Välit Venäjään heikkenivät, Naton turvatakuuta vaadittiin ja saatiin sekä EU:n yhteistä poliittista linjaa tuettiin.

Latvian turvallisuuspoliittiseksi linjaksi valittiin hetken pohdinnan jälkeen taloudellinen, poliittinen ja sotilaallinen liittoutuminen. Vuoteen 2004 asti Latvia pyrki määrätietoisesti kohti tavoitettaan ja saavutti sen. Integraation jälkeen Latvia on Viron tapaan pyrkinyt vahventamaan Natoa ja Euroopan unionia ja sitä kautta itsensä.

Liettuan turvallisuuspoliittinen tilanne lähti kehittymään eri tilanteesta kuin muiden Baltian maiden. Liettuassa ei ollut suurta venäläisvähemmistöä etua Venäjä olisi ulkopoliitikallaan ajanut. Liettuan maantieteellinen sijainti Kaliningradin läheisyydessä selittää tätä kehitystä. Liettuan ja Venäjän yhteistoiminta sujui muita Baltian maita paremmin 1990-luvun alussa. Hyvästä Venäjä yhteistyöstä huolimatta Liettua suuntasi muiden Baltian maiden tavoin läntiseen syvään integraatioon, joka huipentui vuonna 2004 maan saavutettua sekä EU että Nato-jäsenyydet. Liettuan aikakautta kuvaa onnistunut, muita Baltian maita helpompi itsenäistyminen. Myös sisäpoliittiset ongelman olivat Liettuassa muita Baltian maita pienempiä, johtuen pienemmästä venäläisvähemmistöstä.

Vuonna 2004 saavutettu liittoutuneisuus EU:n ja Naton kanssa aloittivat Liettuassakin stabiilin ja vakaan aikakauden. Tänä aikana Liettuakin pyrki vahvistamaan Natoa ja Euroopan unionia oman turvallisuuden kasvattamiseksi. Ukrainan kriisin puhjettua Liettuakin ajautui osana Natoa ja Baltiaa turvallisuusympäristön muutokseen. Tämä muutos on edelleen pysynyt alueella.

Liettuan turvallisuuspoliittinen valinta oli poliittinen, taloudellinen ja sotilaallinen liittoutuminen. pyrkimykset turvallisuuspoliittiseen päämäärään ovat olleen määrätietoisia, mutta eivät niin voimakkaita kuin Latviassa ja Virossa. Vuonna 2004 Liettua saavutti integraatio tavoitteensa. Tämän jälkeen maa on määrätietoisesti vahventanut Natoa ja Euroopan unionia oman turvallisuuspoliittisen tilanteensa vahventamiseksi.

Baltian maiden tilanteen voidaan katsoa kehittyneen Visurin esittämän toisen skenaarion mukaiseen suuntaan, jossa Eurooppa on jakautunut. Baltian maan ovat onnistuneet pääosin läntisiin organisaatioihin suuntautuneissa integraatiopyrkimyksissä ja ovat tätä kautta onnistuneet irtautumaan Venäjästä poliittisesti ja taloudellisesti. Irtautuminen ei kuitenkaan ole vielä täysin toteutunut maiden ollessa edelleen riippuvaisia Venäjältä tuotavasta energiasta ja venäläisvähemmistöjen kansalaisuuskysymysten ollessa vielä auki.

Baltian maiden turvallisuuspoliittinen ratkaisu on vahva sotilaallinen ja poliittinen liittoutuminen. Toistaiseksi Baltian maiden turvallisuuspoliittiset valinnat ovat olleet onnistuneita.

6 LÄHTEET

A short history of NATO, (2012), [http://nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120412_ShortHistory_en.pdf], tallennettu 10.4.2017.

Alenius, Arsi, ”Pronssisoturi poiki kriisin Viron ja Venäjän välille”, Yle, 9.2.2018, [<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2011/07/05/pronssisoturi-poiki-kriisin-viron-ja-venajan-valille>], tallennettu 2.4.2018.

Alenius, Kari, (2000), Viron, Latvian ja Liettuan historia, Atena Kustannus Oy, Jyväskylä

Arola, Heikki, ” Kelluva kaasutermiä irrotti Liettuan kaasun Venäjä-riippuvuudesta”, 27.10.2014, Helsingin Sanomat, [<https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000002772721.html>], tallennettu 2.4.2018.

Baltic Defence Review No. 7 Volume 2002, ”National Security Strategy of the Republic of Lithuania, tallennettu 2.4.2018.

Batchelor, Tom, ”The map that shows how many Nato troops are deployed along Russia’s border”, 5.2.2017, Independent, [<https://www.independent.co.uk/news/world/europe/russia-nato-border-forces-map-where-are-they-positioned-a7562391.html>], tallennettu 2.4.2018.

Blomberg, Fred & Saanio, Jyri, (2003), Viro, Latvia ja Liettua turvallisuuspoliittisten muutoksen kynnyksellä, Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategianlaitos, Julkaisusarja 2 N:o 19, Helsinki.

Blombergs, Fred, (2013a), ”Realismi strategian tutkimuksen lähtökohtana”, teoksessa Sivo-nen, Pekka (toim.), Suomalaisia näkökulmia strategian tutkimukseen, Helsinki, Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Julkaisusarja 1: Strategian tutkimuksia Nro 33.

Blombergs, Fred, (2013b), Euroopan voimatasapainojärjestelmä 1990-2012: Euroopan vakaus rakenteellisen, uusklassisen ja hegemonisen realismin näkökulmasta, Maanpuolustuskorkeakoulu, Julkaisusarja 1: Strategian tutkimuksia No 32, Helsinki.

CIA The World factbook, [<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>], tarkastettu 2.4.2018.

Citizenship Act of Estonia, [<https://www.riigiteataja.ee/en/eli/503022016004/consolide>], tallennettu 2.4.2018.

Citizenship and Migration, Ministry of the Interior of Estonia, 15.4.2017, [<https://www.siseministeerium.ee/en/activities/citizenship-and-migration>], tallennettu 2.4.2018.

Citizenship Law (Latvia), [<http://www.mfa.gov.lv/en/policy/society-integration/citizenship-in-latvia/citizenship-law>], tallennettu 2.4.2018.

Estonian Defence Forces, [<http://www.mil.ee/en/defence-forces>], tallennettu 2.4.2018.

Euroopan unioni, EU:n oikeus, EU:n perussopimukset, [https://europa.eu/european-union/law/treaties_fi], tallennettu 2.4.2018.

Euroopan unioni, Tietoa EU:sta, [https://europa.eu/european-union/about-eu_fi], tarkastettu 2.4.2018.

Eurooppatiedotus, [<http://www.eurooppatiedotus.fi/public/default.aspx?contentid=282735&contentlan=1#status-nato>], tallennettu 15.3.2017.

Eurooppatiedotus, [<http://www.eurooppatiedotus.fi/public/default.aspx?contentid=282735&contentlan=1#status-eucountries>], tallennettu 15.3.2017.

European defence information – Latvia, [<http://www.armedforces.co.uk/Europeandefence/edcountries/countrylatvia.htm>], tallennettu 2.4.2018.

European defence information – Lithuania, [<http://www.armedforces.co.uk/Europeandefence/edcountries/countrylithuania.htm>], tallennettu 2.4.2018.

Fingrid, “Estlink 2 – toinen tasasähköyhteys Suomen ja Viron välillä”, [<https://www.fingrid.fi/kantaverkko/suunnittelu-ja-rakentaminen/rajayhteydet/estlink-2/>], tallennettu 2.4.2018.

Globalis, maat, Latvia, 16.4.2015, [[http://www.globalis.fi/Maat/Latvia/\(show\)/indicators/\(indicator\)/456](http://www.globalis.fi/Maat/Latvia/(show)/indicators/(indicator)/456)], tarkastettu 2.4.2018.

Globalis, maat, Liettua, 16.4.2015, [[http://www.globalis.fi/Maat/Liettua/\(show\)/indicators/\(indicator\)/456](http://www.globalis.fi/Maat/Liettua/(show)/indicators/(indicator)/456)], tarkastettu 2.4.2018.

Globalis, maat, Viro, 8.4.2015, [[http://www.globalis.fi/Maat/Viro/\(show\)/indicators/\(indicator\)/456](http://www.globalis.fi/Maat/Viro/(show)/indicators/(indicator)/456)], tarkastettu 2.4.2018.

Grigas, Agnia, (2013), *The Politics of Energy and Memory between the Baltic States and Russia*, Ashgate Publishing Limited, Farnham England

Heiskanen, Heikki, ”Väkivallan lyhyt historia – näin Ukrainan kriisi syveni”, Yle, 2.10.2015, [<http://yle.fi/uutiset/3-7794159>], tallennettu 2.4.2018.

Hirsjärvi, Remes, Sajavaara, (2007), *Tutki ja kirjoita*, Otava, Keuruu.

Hämäläinen, Anna-Mari, ”Latvian energiasektorilla muutoksia: kohti toimivia maakaasu- ja sähkömarkkinoita, matalampia päästöjä ja vihreämpää energiaa”, Suomen suurlähetystö, Riika, 9.3.2017, [<http://www.finland.lv/public/default.aspx?contentid=359097&nodeid=38432&contentlan=1&culture=fi-FI>], Tallennettu 2.4.2018.

Johnston, Matthew, ”The Russian Economy Since the collapse of the Soviet union”, Investopedia, 21.1.2016, [<http://www.investopedia.com/articles/investing/012116/russian-economy-collapse-soviet-union.asp>], tallennettu 2.4.2018.

JROTKO sanelut, ”Kansalaisuuden saamista helpotettiin virossa”, Helsingin Sanomat, 19.2.1993, [<https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000003212478.html>], tallennettu 2.4.2018.

Juntunen, Alpo, (2009), *Venäjänsä imperiumin paluu*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategianlaitos, Julkaisusarja 1, Strategian tutkimuksia No 25, Helsinki.

Juntunen, Alpo, ”Venäjän paluu suurvallaksi”, 25.8.2009, luentomateriaali Raja- ja Merivartiokoululla pidetystä luennosta, [https://www.raja.fi/download/18036_Venaja_Juntunen.pdf?2ac121a70480d488], tallennettu 2.4.2018.

Kaitseliit, ”Estonian Defence League”, 3.4.2018, [<http://www.kaitseliit.ee/en/edl>], tallennettu 3.4.2018.

Keohane, Robert O. editor, (1986), *Neorealism and its critics*, Columbia university press, New York.

Kionka, Riina & Vetik, Raivo, (1996), ”The nationalities question in the post-Soviet states”, teoksessa Smith, Graham (toim.), *Estonia and Estonians*, Addison Wesley Longman Limited, England

Litgrid, ”Nordbalt”, [<http://www.litgrid.eu/index.php?act=js/nordbalt&item=136>], tallennettu 2.4.2018.

Litpol Link, ” LitPol Link capacity tests successful”, 26.10.2015, [<http://www.litpol-link.com/news/litpol-link-capacity-tests-successful-sM721T>], tallennettu 2.4.2018.

Mearsheimer, John J. (2001), *The Tragedy of Great Power Politics*, W.W. Norton & Company, New York.

Ministry of Foreign Affairs (Latvia), ” Basic facts about citizenship and language policy of Latvia and some sensitive history-related issues”, 12.11.2015, [<http://www.mfa.gov.lv/en/policy/society-integration/citizenship-in-latvia/citizenship-policy-in-latvia/basic-facts-about-citizenship-and-language-policy-of-latvia-and-some-sensitive-history-related-issues>], tallennettu 2.4.2018.

Ministry of Defence (Estonia), ”Allied forces in Estonia” 27.4.2017, [<http://www.kaitseministeerium.ee/en/allied-forces-estonia>], tallennettu 2.3.2018.

Naalisvaara, Mikko & Sullström Heidi, ” EU:n rahavirrat kulkevat pohjoisesta etelään”, Yle, 22.11.2012, [<http://yle.fi/uutiset/3-6383897>], tallennettu 2.4.2018.

National Defence Strategy Estonia, (2011), [http://www.kaitseministeerium.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/national_defence_strategy.pdf], tallennettu 4.2.2018.

National Security Concept of Estonia, (2010), [<https://www.eda.europa.eu/docs/default-source/documents/estonia---national-security-concept-of-estonia-2010.pdf>], tallennettu 2.4.2018

National Security Concept of the Republic of the Estonia, (2001), tallennettu 2.4.2018

National Security Concept of the Republic of Estonia, (2004), [<https://www.files.ethz.ch/isn/156841/Estonia-2004.pdf>], tallennettu 2.4.2018.

National Security Concept of the Republic of Latvia, (2008), [http://www.mod.gov.lv/~media/AM/Par_aizsardzibas_nozari/Plani,%20konceptijas/2008_nd_en.ashx], tallennettu 2.4.2018.

National Security Strategy of Lithuania, (2012), [https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/07/LTU_National_Security_Strategy_2012.pdf], tallennettu 2.4.2018.

National Security Strategy of Lithuania, (2017), [https://kam.lt/en/defence_policy_1053/important_documents/strategical_documents.html], tallennettu 2.4.2018.

Nato, (2008), Latvian national report for 2008. [<https://www.nato.int/ims/2008/win/reports/latvian-2008.pdf>], tallennettu 2.4.2018.

Nato member countries, 26.3.2018, [https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52044.htm], tallennettu 2.4.2018.

Niemelä, Jussi, ”Pysyvät Nato-joukot alkavat saapua Baltiaan- saksalaissotilaat lähtevät tänään kohti Liettuaa”, Helsingin Sanomat, 19.1.2017, [<http://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000005051425.html>], tallennettu 2.4.2018.

Nordberg, Erkki, (1993), Baltia: Strateginen perusselvitys, Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Julkaisusarja 1, Strategian tutkimuksia, Helsinki.

Perustietoa Euroopan unionista, Talousyhteisöstä poliittiseksi unioniksi, [https://europa.eu/european-union/about-eu/eu-in-brief_fi], tallennettu 2.4.2018.

Raivio, Petri, ” Uusi putki päättää Baltian maiden kaasuriippuvuuden Venäjästä”, Yle, 15.10.2015, [https://yle.fi/uutiset/3-8383737], tallennettu 2.4.2018.

Senn, Alfred, (1996), ”The nationalities question in the post-Soviet states”, teoksessa Smith, Graham (toim.), *Lithuania and the Lithuanians*, Addison Wesley Longman Limited, England

Sipilä, Joonas & Koivula, Tommi, (2013), Kuinka strategiaa tutkitaan, Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategianlaitos, Julkaisusarja 2: Tutkimusselosteita No 50. Helsinki.

SIPRI Military Expenditure Database, ”Data for all countries 1949–2016 (excel spreadsheet)”, [https://www.sipri.org/databases/milex], tallennettu 2.4.2018.

Smith, Graham, (1996), ”The nationalities question in the post-Soviet states”, teoksessa Smith, Graham (toim.), *Latvia and the Latvians*, Addison Wesley Longman Limited, England

State Defence Concept (Latvia), (2003), [http://www.mod.gov.lv/~media/AM/Par_aizsardzibas_nozari/Plani,%20konceptijas/2003_va_eng.ashx], tallennettu 2.4.2018

STT, ”Viro tiukensi kansalaisuuslakia”, Helsingin Sanomat, 20.1.1995, [https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000003400817.html], tallennettu 2.4.2018.

Suomen suurlähetystö, Tallinna, Ulkoministeriö, ”Viron energiasektorin uudet tuulet”, 14.3.2018, [http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentid=208826&nodeid=17365&contentlan=1&culture=fi-FI], tallennettu 2.4.2018.

The Guardian, ”Lithuania to reinstate compulsory military service amid Ukraine tensions”, 24.2.2015, [https://www.theguardian.com/world/2015/feb/24/lithuania-reinstate-compulsory-military-service], tallennettu 2.4.2018.

The National Armed Forces, ”The Latvian National Armed Forces”, 7/2008, [http://www.mod.gov.lv/~media/AM/Aktualitates/Publikacijas/Informativie%20materiali/Informativas%20lapas/NBS_EN_2008.ashx], tallennettu 2.4.2018.

The National Security Concept of the Republic of Latvia, (2005), [http://www.mod.gov.lv/~media/AM/Par_aizsardzibas_nozari/Plani,%20konceptijas/2005_nd_en.ashx], tallennettu 2.4.2018.

The National Security Concept of the Republic of Latvia, (2011)[http://www.mod.gov.lv/~media/AM/Par_aizsardzibas_nozari/Plani,%20konceptijas/2011_EN_ND.ashx], tallennettu 2.4.2018.

The National Security Concept of the Republic of Latvia, (2015), [http://www.mod.gov.lv/~media/AM/Par_aizsardzibas_nozari/Plani,%20konceptijas/NDK/NDK_ENG_final.ashx], tallennettu 2.4.2018.

The Military Strategy of the Republic of Lithuania, (2004), [<https://www.files.ethz.ch/isn/15267/MilStrategyLT.pdf>], tallennettu 2.4.2018.

Tilastokeskus, Ostovoimapariteetti, [<http://www.stat.fi/meta/kas/ostovoimaparite.html>], tallennettu 2.4.2018.

Tiusanen, Tauno, (1993), Baltian maat muutoksessa, Elinkeinoelämän Valtuuskunta, Helsinki.

Trimbach, David j., ” Estonian Citizenship Policy: The Restoration of a Country Leads to Statelessness for Some”, MPI, 1.6.2017, [<https://www.migrationpolicy.org/article/estonian-citizenship-policy-restoration-country-leads-statelessness-some>], tallennettu 2.4.2018.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli, (2004), Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi, Gummerus Kirjapaino OY, Jyväskylä.

Ulrich, Christopher & Kivimäki, Timo, (1998), Transnational risks and internal security in the Baltic area and Post-Soviet Russia, Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia, EDITA, Espoo.

Visuri, Pekka, (1997), Baltian maiden turvallisuuspoliittinen asema, Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, Keskusteluaiheita No. 593.

Visuri, Pekka, (1997), Turvallisuuspolitiikka ja strategia, WSOY, Helsinki.

Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko, (2016), [<http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentid=348057>], tallennettu 2.4.2018.

Valtionvarainministeriö, (2014), EU:n Venäjä-pakotteiden ja Venäjän vastapakotteiden taloudellisetvaikutukset, [http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1058456/Venajapakotteet_SUOMI.pdf/adf852b5-7917-4396-9b6e-ec3c3fc072c5], tallennettu 2.4.2018.

Wallius, Anniina, "Tätä Lissabonin sopimus tarkoittaa", Yle, 20.4.2012, [<https://yle.fi/uutiset/3-5892474>], tallennettu 2.4.2018.

Wallius, Anniina, "Viro tutki: Venäläinen vähemmistö integroituu hitaasti mutta kuitenkin", Yle, 18.6.2015, [<http://yle.fi/uutiset/3-8083260>], tallennettu 2.4.2018.

Waltz, Kenneth, (1979), Theory of International Politics, McGraw-Hill, New York.

Zepa, Brigita, "Citizenship, Official Language, Bilingual Education in Latvia: Public Policy in the Last 10 Years", [<http://www.biss.soc.lv/downloads/publications/bilingvalaizglitiba10g.pdf>], tallennettu 2.4.2018.

Öster, Harriet, "Virossa puristetaan öljyä kuvestä", Kemia-lehti, 7/2011, [http://www.kemia-lehti.fi/wp-content/uploads/2013/02/kem711_oljy.pdf], tallennettu 2.4.2018.